

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

35. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN
1941

Redaktionsudvalg:

Redaktør *F. K. Erlang*, Ringkøbing.

Lærer *H. C. Hansen*, Trabjerg.

Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning.

INDHOLD:

	Side
Kristian Ribers: Melodi til Digtet Hardsyssel	1
Thøger Lasen: Hardsyssel	2
Jørg. Jørgensen Borup: Bøvling Sognekirke og dens Præster	5
Peder Jensen: Da Bønderne i Stadil blev Selvejere	54
Thulstrup Christensen: Seveldegnen Gregers Justsen Thorning og Efterslægt	80
Th. Hauch-Fausbøll: En vestjysk Forsker, Poul Mathias Nødskov	93
H. P. Hansen: Nødskovs litterære Arbejder	102
A. Sørensen: Et Tingsvidne om Byggesteder paa Kærgaard Mark	126
A. Sørensen: En Lovhævd paa Drøjdal i Lomborg Sogn	127
A. Sørensen: En Lovhævd paa Splid Bangs Gods i Hammerum Herred	130
P. Nørskov Lauritsen: Et Par Brorson Noter	134
J. Gr. Pinholt: Stausholms Legat og hans Grav	136
J. Aldal: Forretning om Roijsig	140
Alfred Kaae: En Vedtægt og en Nidvise fra Tim	143
H. K. Kristensen: Smeltegruber fra Jernudvinding	149
Bog anmeldelser	155
Historisk Samfunds Virksomhed i 1941	157
Navne- og Sagliste	158

Hardbojssel.

Bredt og djævt.

Kristian Lihers.

Ved Ve-sten-hav

og ved him-fjords Vand lig-ge Har- der. ses hand Og o-ser det der-er der Guds fra

l'ot med den br-ønde Blandt sit byn-ge kvi-est o-ser han- dels

stet-ter ut sky-er, der min- der om mør-ke Jæt-ter, og

Har-halme stot-ter om Klit-ter, (Thøger Hansen).

SANGEN OM HARDSYSSEL

Digteren Thøger Larsen bragte Digtet om »Hardsyssel« i sin Bog »Trækfuglevej«, 1927. Fortjener Digtet ikke at blive Hardboernes Nationalsang?

Thøger Larsen er født i Tørring ved Lemvig den 5. April 1875, død i Lemvig 29. Maj 1928.

Komponisten, Kr. Ribers, som har skrevet Melodien til Sangen, var Lærer og Organist i København. Han var en Elsker af Thøger Larsens Digtning. Han er født i København 28. Juni 1879, død s. S. 4. Februar 1939.

HARDSYSSEL

Af Thøger Larsen.

*Ved Vesterhav og ved Limfjords Vand
ligger Hardernes Land.*

*Og over det driver der Gus fra Vest
med den bitre Blæst.*

*Tit tynges Luft over Landets Sletter
af Skyer, der minder om mørke Jætter,
og Havhalm stritter
om Klitter.*

*Af Aær og Søer og Vande fuld
ligger Hardernes Muld
fra Hardbo-Ør med dens Vige og Nor
og til Ringkjøbing Fjord.*

*Nær Hedeflader og lyngklædt Skraaning
der krykker saa mangen en straatækt Vaaning
med stridbar Grønning
paa Mønning.*

*Fra Gaarde og Huse ser Øjet saa frit
og saa milevidt
mod diset og blaanende Horisont
paa Godt og Ondt.
Og inde tit Klokkependulet skrider
saa langsomt, som maatte det gamle Tider
til Nutid føje
med Møje.*

*Men Harders Syssel har ogsaa Jord,
hvor det yppigt gror,
hvor Bakker og Dale i Farvepragt
er om Vige lagt,
hvor Tagene straalere af Tegl moderne,
hvor Agrene duver af Korn og Kerne,
fra alt slaar Grøde
i Møde.*

*Som Disen om Hardernes Horisont
ligger Sognene rundt,
saa dirrer af Mindelser mangefold
deres Folke-Old;
det flimrer af Fortid for Nutids Øje,
og Loke saar Havre om Kæmpehøje,
hvor stærke Drengene
sov længe.*

*Endnu gaar der Saga om Kæmpesærd
med blodige Sværd
af Hardernes Hære i Hærgedrøft –
gennem Romerskrift.
Paa Oltidspræget skal Ætterne kendes,
og stridige Karle, der sjældent blændes,
gaar tit mod Blæsten
fra Vesten.*

BØVLING SOGNEKIRKE OG DENS PRÆSTER SIDEN REFORMATIONEN

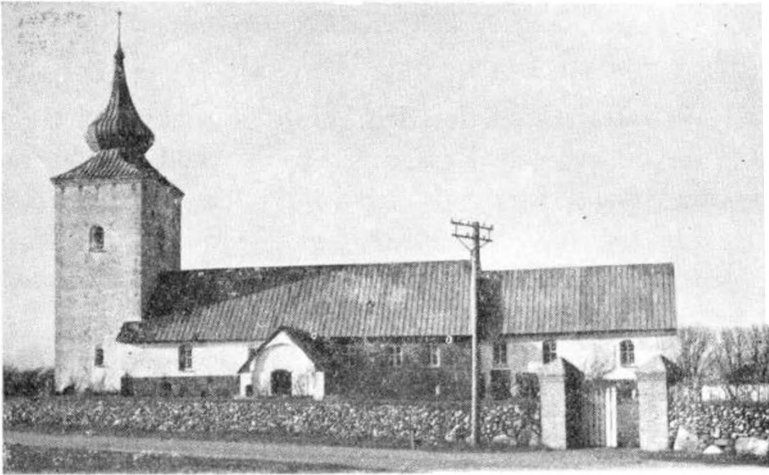
Optegnelser af Friskolelærer *Jørg. Jørgensen Borup*,
Bøvling.

I 1940 underkastedes den gamle Sognekirke i Bøvling en omfattende Restaurering, hvorved Kirkerummet er blevet tiltalende og smukt, og Æren herfor skyldes først og fremmest kgl. Bygningsinspektør Norn, Horsens, men ogsaa de forskellige Haandværkere, der har medvirket ved Restaureringen.

Trods store Forandringer er dog den gamle Arkitektur bevaret; saaledes er Taarnbuen frigjort ind til det smukke krydshvævede Taarnrum, hvor Slægten Juel Ryssensteenernes Gravplads var. Kvindedøren i Nordsiden er afdækket, saa man nu ser den smukke Granitkant, der danner Rammen om den forsvundne Dør. Endelig er de i sin Tid tilmurede romanske Vinduer i Skibets og Korets Nordside frilagte, som de oprindeligt var, og forsynet med blyndfattede Ruder. Inventaret delvis fornyet.

Men ved Restaureringen er selvsagt noget af det gamle forsvundet, saaledes Gravrummet i Taarnet; de tolv Kister er fjernet og anbragt i en Fællesgrav paa Kirkegaarden op mod Kirkeskibets søndre Væg, hvorimod Mindepladerne er pillet af Kisterne — men er saa medtagne, at Inskriptionerne nu paa de fleste er ulæselige. Disse Mindeplader har hver sit Vidnesbyrd om Fortiden, som ikke bør begravnes med Ki

sterne. Heller ikke bør den gamle ærværdige Kirkes Historie eller de vedrørende Præsters Navne og Gerning være en »saga blott«, hvorfor Hardsyssels Aarsbog i det følgende fremkommer med en stærk beskæren Beretning herom.

Bøvling Sognekirke (Fot. Jensen, Bøvlingbjerg).

Bøvling Sognekirke

er stor, ret anselig og en af de smukkeste vestjydske Landsbykirker. Hvornaar den oprindelige Kirke er bygget, vides ikke, men alt tyder paa, at den er bygget som Gaardkirke til Hovedgaarden Bøvling (nu Ryssensten) Af saadanne Gaardkirker nævnes bl. a. Fjenneslevlille Kirke ved Asser Rigs Gaard. Peder Torstesens Kirke ved hans Gaard, Pedersborg. Ebbe Skjalmsens Kirke i Bjernede o. fl. Ejendommelig nok kendes de bedst i den sidst kristnede Del af Landet.

Disse Gaardkirker er bygget af kristne Mænd, som havde Evne og Vilje dertil, og saa lejede man sig en Præst, som ofte boede i Bygherrens Gaard.

Blev saa Naboerne kristnet, søgte de til den allerede byggede Gaardkirke.

»Bekvemmelighedskirker« blev saadanne Kirker ogsaa kaldt, fordi de laa bekvemt for Bygherren og hans Folk; men det førte med sig, at de ofte kom til at ligge i en løjerlig Udkant af Sognet ved et Par enslige Gaarde, saaledes ligger ogsaa Bøvling Sognekirke nær Hovedgaarden i den nordvestlige Del af Sognet tæt ved Sognegrænsen.

Man lagde stærk Vægt paa, at Kirken kom til at ligge paa Bygherrens Jord, og at han og hans Efterkommere havde Patronatsret, d. v. s. Kaldsret, Ejendomsret men ogsaa Forpligtelse til at forsvare Kirken og dens Gods.

At Bøvling Kirke fra gammel Tid har været Patronatskirke, og at Præsten har boet paa Gaarden, bekræftes i en Klage fra Chr. III.s Tid til Lensmanden Niels Kjeldsen Juul dat. 15. Sept. 1556, hvori det oplyses, at Præsten boede paa Slottet, havde ikke nogen Præstegaard og vistnok heller ikke Præstetiende.

Kirkens Alder og Ombygning.

Hvor gammel Kirken er, kan vel vanskeligt udredes, men staar man overfor de ældste vestjydske Landsbykirker med de tykke Mure af hugne Kampsten, saadan som de er flest i Ringkøbing Amt, faar man uvilkaarligt en Følelse af noget meget gammelt. De sagkyndige fortæller da ogsaa, at det er omkring 800 Aar siden, mange af disse Kirker er bygget, og saa er der endda ikke saa lidt Sandsynlighed for, at nogle af Stenkirkerne er bleven bygget paa Pladser, hvor der oprindeligt har staaet en Trækirke (hvad Fundet i Dybe Kirke i 1937 synes at bekræfte).

Den oprindelige Kirke, som skal være fra før 1200, var lille og bygget op af Granitkvadre, men havde — i Modsætning til saa mange af de vestjydske Kirker — et højt Taarn med et Spir i Midten og fire mindre Spir, et paa hvert af Taarnets Hjørner.

Saa sent som i 1769 havde Kirken nævnte Form: »et kort Skib og et lidet Kor — adskilt fra hinanden ved en halvrund Triumfbue og dækket med Bjælke-loft«. Den Del af Kirken staar endnu, og den nuværende Kirkebue er sikkert den oprindelige.

Kirkerummet modtog Lyset gennem smaa rundbuede Vinduer, hvoraf man endnu sporer tre tilmurede Hulle paa Kirkemurens Nordside. Af Døre var der to — Mandsdøren paa Sydsiden, og lige over for i Nordmuren fandtes Kvindedøren. Over den tilmurede Kvindedør ligger endnu en lang firkantet Granitoverligger. Taarnet laa øst for det nuværende Taarn.

I en Beretning fra 1760 (Den danske Atlas) hedder det, at Kirken var i »god Stand«, og man stilles derfor over for Spørgsmaalet om Aarsagen til, at den i 1769 blev forlænget og delvis ombygget.

De gamle har fortalt, at en Del af Taarnet faldt ned, hvorved to Mennesker blev dræbt, men det har sikker ikke ene været Grunden til Udvidelsen.

Efter Reformationen var Kirken selvejende, men da »Riget fattedes Penge« efter de svære Krige, Misvækst og andre Ulykker, der havde hjemsøgt Danmark i det 17. Aarhundrede, var Kirker og Godser inddraget under Kronen, som atter senere maatte afgive dem til Adelen for at skaffe Penge eller betale erhvervet Gæld. Saaledes fik Hollænderen Henrik Rüse i 1671 ikke alene Bøvling Slot med over 2000 Td. Hartkorn Bøndergods, men ogsaa Patronatsret til føl-

gende Kirker: Bøvling og Flynder, Lomborg og Rom, Husby og Nissum, Vedersø, Fjaltring og Trans og senere Engbjerg og Harboøre, Hove, Humlum, Dybe, Ramme, Ferring og Vandborg som Betaling for Kroens Gæld til ham. Han vilde gerne have haft dobbelt saa mange Kirker, men det blev allernaadigst afslaet.

Patronatsretten gik i Arv til Efterkommerne, og vi finder da, at det maa være Otto Henrik Juel til Ryssensteen, der har begyndt Restaureringen af Kirken, som efter hans Død 1769 fortsattes af Broderen Chr. Frederik Juel, † 1782.

Med Patronatsretten fulgte — som før nævnt — ogsaa Patronatsansvar, bl. a. »at Kirkerne bliver holdt vedlige, og deres Indkomst ej til anden Brug forvendes, og at de med gudfrygtige og dygtige Præster vorde forsjunet«. *)

Patronatsansvaret kneb det nok med at overholde mange Steder — ogsaa i Bøvling, hvorfor Taarnet faldt o. s. v. Det var især Vedligeholdelsen, der forsumtes, hvorfor mange af de smaa vestjydske Kirker netop i Tiden efter Reformationen maatte underkastes en paabudt Restaurering og en Forlængelse (som Regel) i Vest. Den væsentligste Aarsag til Udvidelsen maa søges i Pietismens stærke Vækkelse og Befolkningens Tilvækst næsten overalt i Vestjylland.

Paa den Tid, da Kirken i Bøvling blev udvidet, var Jens Nicolaj Jespersen Skovboe Præst her (1741—89) samtidig med Provsten over Vandfuld Herred, Christian Arent Brasch (Præst i Dybe 1744—80), som Pietismens Talsmænd. Der var navnlig i Dybe en Vækkelse saa stærk og levende, at Biskop Brorson

*) Chr. V Testamente — se Hards. Aarb. 1909 S. 43.

var helt henrevet deraf i sine Visitatsindberetninger.*) Der er stor Sandsynlighed for, at denne Vækkelse, som greb vidt om sig, ogsaa er gaaet over Bøvling og har foraarsaget et saa stort Kirkebesøg, at den gamle Kirke slet ikke kunde rumme Menigheden.

Ved Udvidelsen blev Koret forlænget i Øst, og Skibet forlænget 7,8 m i Vest, hvor det gamle Taarn havde staaet, og i Tilslutning til Skibets Vestende blev det nuværende Taarn bygget med sit ejendommelige løgformede Spir.

De frigjorte skraakantede Sokkelsten fra det gamle Taarn og ligeledes de tilhugne Kvadre er bleven anvendt væsentlig i Tilbygningen til Koret paa Sydsiden, medens man under det nye Taarn og i Østgavlen samt i Nordsiden af Korets Tilbygning har benyttet grovt tilhuggede, rektangulære Granitblokke uden Skraakant i Soklen, men for at fremskaffe en Efterligning af Skraakanten i den gamle urørte Sokkel, har man lagt et Lag smaa Haandsten imellem Sylden og Muren — udfyldt med Kalkmørtel saaledes, at der dannedes en kunstig men uholdbar Skraakant — klodset og uskøn i Sammenligning med den gamle.

Taarnet og Forlængelsen i Nordsiden samt Østgavlen er opbygget af Munkesten, de gamle Vinduer og Kvindedøren i Nordsiden blev tilmuret og Vinduerne i Sydsiden erstattet med store, plumpe Trævinduer. I Stedet for den tilmurede Kvindedør blev der indsat to andre Døre i Koret — den ene paa Sydsiden (hvor den endnu findes) for Præsten, den anden paa Nordsiden (nu tilmuret) for Herskabet paa Rysensten,

*) Generalkirkeinspektionens Ark. (~~hgl. Btbl.~~) se ogsaa Hards. Aarb. 1910 S. 78.

hvor de ugeneret kunde gaa ind og anbringe sig i et ophøjet Bur med Vinduer for. Dette Bur blev fjernet omkring Aarhundredskiftet (1900).

Kirken og Spiret er tækket med Bly, ligeledes Vaabenhuset, der maa være bygget samtidig med Udvidelsen af Kirken.

Kirkeklokken

er meget stor (10,7 × 0,90 m), men desværre revnet.*) Den er fra Kjeld Juuls og Biskop Iver Munks Tid.

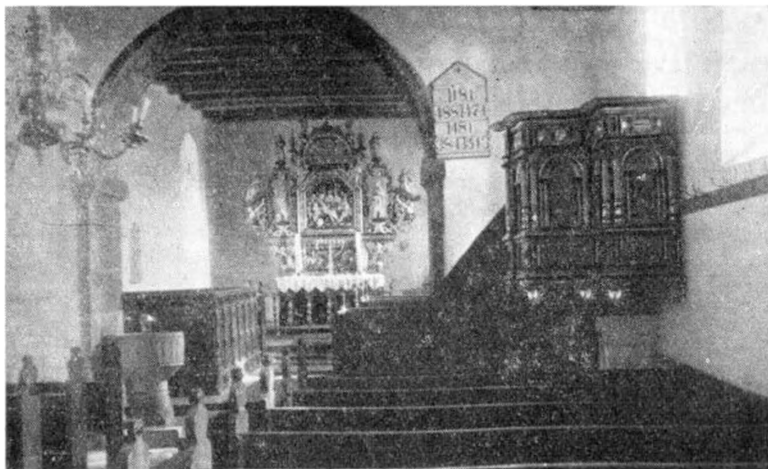
I det 0,053 m brede Skriftbaand staar paa Latin følgende (oversat): I Herrens Aar 1491. Hjælp, Jesus, Marie! Kirkeværge Bene Roert (?) Gr. A.

Herom siger F. Uldall: »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker S. 108«: »Paa Klokken i Bøvling er Sigilet« [det gejstl. Segl = en Bisp med en Krumstav] »som staar foran »Anno« noget skarpere, men Haandskriften dog næppe læselig. Rimeligvis er det med fuld Føje, at Støberen har sat sit Mærke lige ved Siden af Jomfru Mariæ Navn. Hans eget Navn er maaske gemt i dets sidste Forkortelse gr. A, men det er ikke godt at vide, hvorledes dette skal fuld­stændiggøres. Ogsaa med Hensyn til Kirkeværgens Navn er der Tvivl! Oversættelsen af Indskriften kan derfor kun gengives, som ovenfor er nævnt«.

Hos Dr. phil. O. Nielsen: Skodborgs Vandfuld Herreders Hist. og Top. S. 292 læses:

»Paa Kirkens Klokke læses følgende tildels uklare Indskrift: anno + dni + mcccclxxxj + help — ihs maria tutor ecce bene roert gra (Indberetningen 1766 har: pro nobis ora).

*) Revnen er dog nu udfyldt.

Bøvling Sognkirkes Indre før 1940 (Fot. Jensen, Bøvlingbjerg).

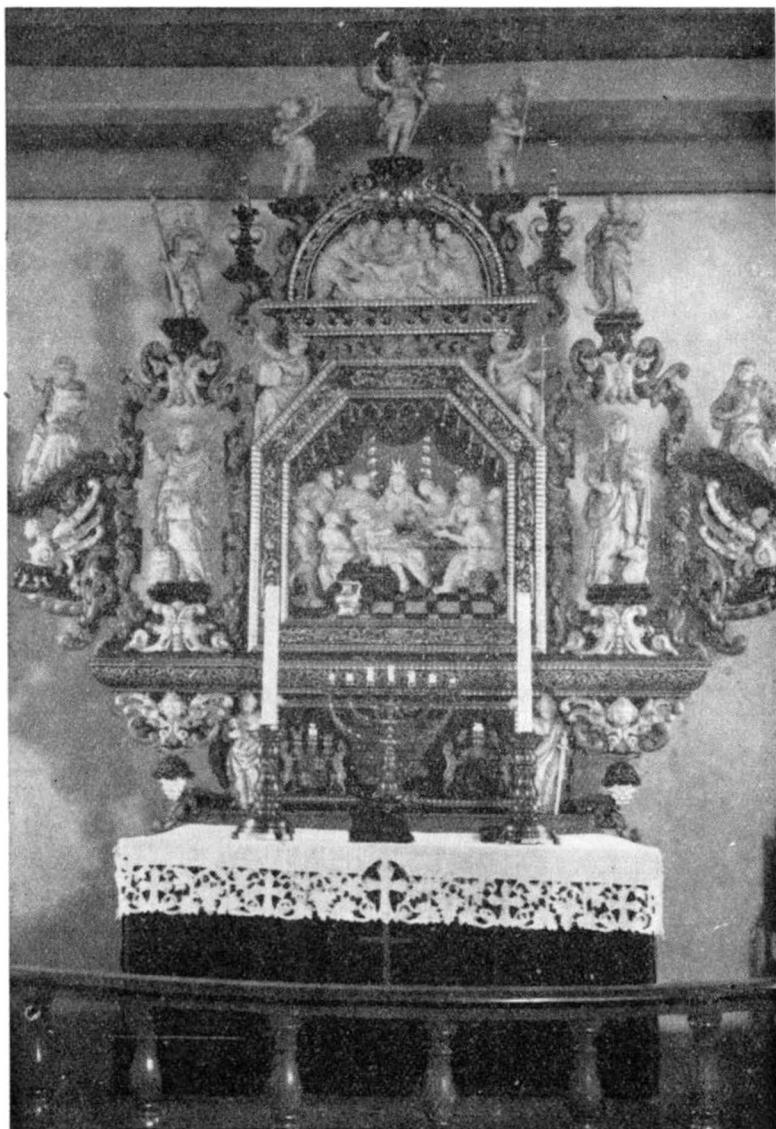
Kirkens Inventar.

Af Kirkens Inventar falder Altertavlen straks i vort Øjesyn. Den er smuk udskaaen i Brusksbarokstil af en Horsensmester.

Midterpartiet forestiller Nadveren tildels fremstillet af fri udskaaene Figurer — forestillende Apostlerne omkring Jesus den sidste Aften før hans Død. Jesus hæver truende Fingeren mod Judas, alle Apostlene indtager udtryksfulde Stillinger med Opmærksomheden stift henvendt paa Forræderen, der læner sig tilbage, skjuler Pungen og drejer sig bort fra Bordet.

Ovenover i en halvrund Indfatning er en Gengivelse af Gravlægningen.

Til højre og venstre fra Midterpartiet staar Lucas og Markus. Tavlen er rig paa udskaaene Englehoveder og andet Snitværk og desuden findes 11 fritstaaende Figurer vendt i forskellige Stillinger mod den øverste Figur, der skal forestille Christus med Sejersfanen. —

Altertavlen i Bøvling Kirke (Fot. Jensen, Bøvlingbjerg).

I Feltet nærmest Alterbordet læses følgende: »Velbaarne Christian Juul, Friherre til Rüssenstein og sin kiere Friherinde: Jeanne Marie Rüze bekostede denne

Tafle og Gifuet den til Guds og Kierckens Prydelse Aar 1684«.

Altertavlen var — som saa meget andet i Kirken — senere bleven vanrøgtet. De smukke Farver — som nu atter pryder Tavlen — var overmalet med en gulig-hvid Farve, men blev i 1919 paa Nationalmuseets Foranstaltning rensat, restaureret og ført tilbage til sin oprindelige Pragt.

De to anseelig malmstøbte Lysestager er ligeledes skænket til Kirken. Paa den ene staar følgende Indskrift:

»Denne Kierte hafuer erlig og velactendes Knud Gregersen, Ridfoget paa Bøfling, givet til Guds Ere och Bøfling Kirkes Beprydelse. Huorfore hannem Gud belønner. Anno 1616«.

— »Døbefonten, der synes at være Kirkens oprindelige, er udhugget af Kamp og paa Kummen prydet med ovale Fordybninger«.

— »Alterkalken, der hidrører en nyere Tid, har paa Midtpartiets Knopper Navnet J. H. E. S. V. S.« *) [J: Jesus].

Prædikestolen skaaren i Renæssancestil er fra 1610—20 og har sine oprindelige Malerier.

Krucifikset, der nu hænger paa Skibets Nordvæg, stammer fra den senkatolske Tid.

Den lærde Pastor P. Severinsen har ved et historisk Samfundsmøde paa Aastedet udtalt, at det stammer fra en Tid, hvor Kristendommen var forvrænget og forkyndtes som Lov: Guds Vrede, Kristi Pine, Herrens Tugt og Straf over den ugudelige Menneskehob, hvorimod Evangeliet: Guds Kærligheds Offer til Syndebod for det faldne Menneske næsten var forstummet.

*) O. Nielsen Sk. V. Hist. og Top. S. 296.

Lysekronen nærmest Koret er gammel og formentlig ogsaa en Gave.

Af forsvunden Inventar maa nævnes en hvid Marmorbuste af Henrik Rüse, der i 1766 stod paa en Stentrappe ved Alterets højre Side.

En Tavle over Præsten Andersen Ulstrup og hans Hustru og Børn og en Bliktavle med Indskrift om Hr. Capitain Dorning Ludvigsen von Withe (omtales senere). — To romanske Søjlekapitæler fra Kirken findes paa Nationalmuseet.

Om Begravelser i Kirken og paa Kirkegaarden.

I Bøvling Sognekirke har der iflg. Sogneindberetningen 1743 (jvf. »Danske Atlas«) været Begravelsespladser i Koret, i Kirkeskibets Midtergang og i det gamle Taarn, i hvilket der var hensat 6 Kister, hvoraf 3 var af Marmor og 3 med Boj betrukne, tilhørende den Juel Rysensteenske Familie. Hvor de 6 Kister er bleven af, vides ikke. I det ny Kapel blev der efterhaanden hensat 12 Kister,*) hvori Støvet af 8 Søkende (Børn af Baron Ove Henrik Juel R. og Hustru Grevinde Ida Anna Rantzau) med Hustruer gemtes.

Kisternes Alder.

1. Henrik Rüse Juel R., død ugift 1749 (Ligpladen mangler).

2. Niels Krag Juel R., (»skrøbelig«) død 1765 (Ligpladen delvis ulæselig).

3. Christiane Juel R., død 1765 (kun Navnet kan læses paa Ligpladen).

*) »Danske Atlas« og Dr. O. Nielsen nævner kun 11.

4. Vilhelmine de Brønstorff, død 1766 (se Ligpladeafskrift S. 20).

5. Otto Henrik Juel R., død 4. Septbr. 1769 (se Ligpladeafskrift S. 17).

6. Henriette Juel R. } døde som Børn

7. Christine — — } (begge Ligplader ulæselig).

8. Marie Elisabeth v. Ahrendorff, død 1771 (Ligpladeafskrift S. 22).

9. Sophia Dorothea Bille, død 14. Januar 1771 (Ligpladeafskrift S. 17).

10. Christian Frederik Juel R., død 1782 (Ligplademangler).

11. Anna Sofie Juel R. (Holch), død 1788 (Ligpladen delvis ulæselig).

12. Christine Dorothea f. Mohrsen, død 1789 (Ligplademangler).

Nr. 4, 5, 9, 10, 12 var oprindeligt begravet i Bislev — Lundbæks Sognekirke, men blev senere ført til Bøvling og her nedsat i det nye Kapel. Ligeledes Nr. 11, død og bisat i Aalborg, og Nr. 12 først begravet i Skelund Kirke.*)

Ved Kirkens Restavrering 1940, hvor Ligkapellet blev tillagt Kirkeskibet, blev Kisterne — 12 ialt — nedsænket i en Fællesgrav paa Kirkestævnepladsen øst for Vaabehuset.

Paa Kisterne har der været anbragt Ligplader af Bly eller Tin med Indskrift, som nu delvis og vanskeligt kan læses. Da disse højst medtagne Ligplader nu er de eneste synlige Minder efter den afdøde Slægt, har Forstander Ernst J. Borup, København, og

*) Litteratur: Danmarks Adelsb. 1890 S. 271 ff. Stiftsrelationer, se Pers. Hist. Tidsskr. 2. Rk. I 133. Th. Thaulow: Lillie Juulernes Slægtsbog, Kbh. 1925, V. Trydes Forlag.

Samleren af nærværende Beretning tydet og nedskrevet, hvad der var tilbage af Pladernes Indskrift.

Paa Otto Henrich Juel Rösensteens Ligplade læses:

See! Læser! See!

See! Her Et Gjemmested

Hvorunder Skjules

Den Kostbare Muld

af

Den HøjsWelbaarne Herre,

I Livet

For Gud Retsindig — Mod Næsten Velsindet
Mod Alle Venlig og Ydmyg — Oprigtig From og
Fredelig

Over Trængende ynksom — Mod Fattige Gavnild,
Kortsagt

Som Undte Alles Vel og Befordrede Manges Lykke,
I Lidelse Taalmodig —

I Døden Frimodig

og Nu

Efter Døden

Hos Gud Sin Frelsere Himmelsalige

OTTO HENRICH JUEL

Friherre Til Ryssensteen og Herre til Lundbeck,
Pandum, Rammegaard og Udstrup
(der) Ved Højtidelig Fødsel den 9de Juli A^o 1706
i Verden Indgik — Og Efter

Et Kierligt og Velsignet Ægteskab af 34 Aar
med

Sin Elskværdigste Nu Efterladte og Dybtsørgende
F^r Baronesse

SOPHIA DOROTHEA BILDE

Fra Dette Møysommelige Til Det Evige og Himmelske

Ved en Salig Død den 4. Septembris Aar 1769
Blev Forflyttet i Sit Alders 64. Aar.

Saa ved Dødens Bud Hiemhendte
Gud den dyrebare Siel,
Som Sin Vandring Salig Endte,
Har nu Ewig Arvedeel.

Arvedeel Iblant de Fromme,
Sted blant de Udvaltes Tal,
Hvor vi Naar Vor Tiid er Omme
Udi Glæde Samles skal.

Nu Farvell Høyst-Salig Herre,
Du Blant Os Har Vandret saa
At Dig Roes Ja Ævig Ærc
Følger Udi Gravens Wraa.

Ligpladen over Baronesse Sophia Dorothea Bilde
(ovennævntes Hustru). —

(Mærk: Ortografien og Liniedeling er ikke fulgt i
det følgende).

Dødelige.

I som endnu ere paa Banen uden at viide hvor hen
Maalet, standser ved denne Kiste, som giemmer de
livløse Been af den, der i 79 Aar 8 Mdr. 3 Dage har
været sin Stammes Roes og sit Kiøns Prydelse, et
Mynster paa Gudsfrygt, et Eksempel paa Wenlighed,
uforanderlig midt i Lykke, ydmyg midt i Wærdighed,
den frommes Veninde og den fattiges Moder, æret og
elsket af alle, det var den i Livet Høy-welbaarne Frue

Baronesse Sophia Dorothea Juel
nedstammende fra en Bilde og Deden ved Fødselen
d. 11. Maj 1695.

Wed Formæling d. 4. Sept. 1735 blev hun en øm

og ulignelig Gemalinde for den fordum HøysWel-
baarne

Hr. Otto Henrich Juel

Friherre til Rüssensteen, Herre til Lundbeck, Pandum,
Ramegaard etc., men ved Døden et Tab for mange,
da hun her den 14. Januar 1775 udaandede, for hist i
Aandernes Forsamling at indaande himliske Wel-
lyster.

Menneske

lær af hende Dydens Værd! Bliv viis, tæl de iilende
Timer, stoel ikke paa et tilkommende maaske, hvo
har sagt at Aarenes Mængde skal møde dig før Gra-
ven, eller du som hun naae en Række af Aar. Vær
derfor med hende altid wandrefærdig, thi skjønt en
lang Sygdom var hende et Forbud om den nærmende
Time, saa skulde Døden uden denne dog ei have
været hende wanskelig, der stedse hawde wandret
med Gud,

Nyd da Hoystsalige hist reene Aanders Fryd,
og ald den Salighed som du blant os attraaede,
høst der et evigt Liv for hvad du her udsaaede,
tag fuld Belønning der for hver en udvist Dyd,
dit Navn det boe hos os i et velsignet Minde,
og aldrig skal din Dyd af skionsomt Bryst forsvinde.

Ove Henrich Juels

Ligplade er forsvunden, derimod findes en meget
medtaget og næsten ulæselig Ligplade over Datteren
Anna Sophia Juel, f. 1707, d. 1788.

Dr. O. Nielsen oplyser i Skodborgs Vandfuld Her-
reders Topografi følgende:

Gehejmekonferentsraadinde Anna Sophia Baro-
nesse Juul (skal være Juel) Enkebaronesse af Holck
til Holckenhavn, født 1707 af Hr. Ove Henrich Juul

(Juel) til Rösensteen og Ide Amalie, Grevinde af Rantzau, gift med Iver Holch til Holckenhavn, Stiftsamtmand over Aalborg Stift og Amtmand over Aalborg, Børglum, Sejlstrup og Aastrup Amter.

Paa Ligpladen læses foruden Brudstykker af ovenstaaende: Da denne ejegode Herre blev samlet til sine Fædre 31. Dec. 1781, hvad jo tyder paa, at Baronessen da var bleven Enke og muligvis derefter har henlevet sine sidste Dage paa Ryssensteen.

(Holcks Familiebegravelsesplads findes i Vinding Kirke ved Nyborg).

Ogsaa over Christian Friderick Juel til Baroniet Rösensteen, f. 1716 (Broder til Otto Juel R.) mangler Ligpladen. Han var gift tre Gange.

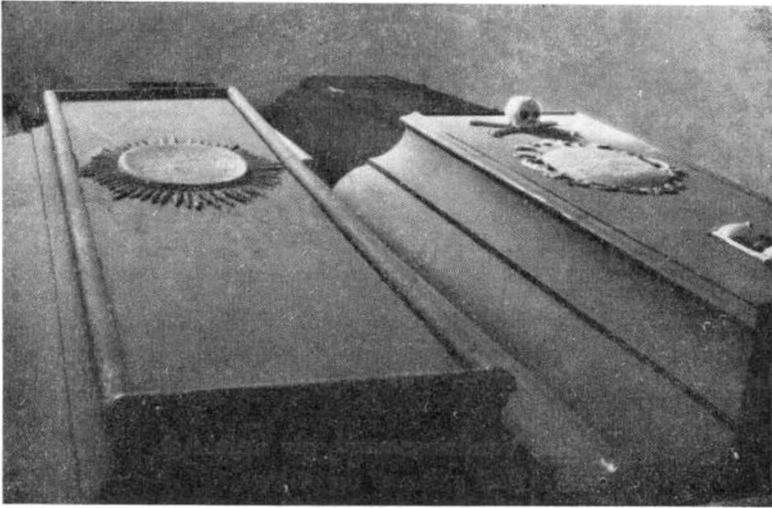
1. Vilhelmine de Brønstorff.
2. Marie Elisabeth v. Arensdorff.
3. Christiane Dorothea de Morhsen, d. 1782.

I Bogen om Lilliejulerne, II S. 424—25, findes følgende:

Vilhelmine de Brønsdorff er født den 18. 8. 1736, Datter af Oberstl. Christen Brønsdorff (d. 1751) og Hustru Kirstine Bille (Bilde) (d. 1781), Kusine til Sophia Bilde, der var gift med Baron Otto Henrich Juel, Baron Christians Broder. Hun døde den 25. 8. 1766 i Barselseng med en dødfødt Søn og begravedes i Bøvling Kirke. Hendes Kiste er paa Laaget prydet med et Dødningehoved, der ligger paa to korslagte Knogler.

Paa Ligpladen staar: Herunder hviler, hvad som kunde døe — af — den i Live — høy og welbaarne, nu himmelsalige Frue

Fru Wilhelmina d. Brønstorff
født i Kjøbenhavn Anno 1736 d. 18. Aug. — af Fader

2 Kister fra Rösensteenernes Gravplads i Bøvling Kirke (Fot. Jensen, Bøvlingbjerg).

welbaarne Hr. Obrist Lieutenant Christian d. Brøn-
dorff — Moder welbaarne Frue — Fru Kirstine Nor-
man Bilde — Levede i et høyst fornøjelig Ægteskab
paa det andet Aar med høys og welbaarne Hr. Chris-
tian Friederich Juel — Herre til Breining Gaard —
Obrister af Cavalleriet og Baron til Rysenstein —
Blev forløst med sin førstefødte og døde Søn — den
25. Augustii 1766 — som her med hende hviler —
Samme Dag Kl. 7 Aften Gud kaldede hendes — dyre-
bare Siæl af Werdens Møysomhed til sin
— Salighed. —

Vi hvile nu for uden Meen
frie fra ald Verdens Harme,
her gemmes vore døde Been
vor Siæl i Jesu Arme.

Vi overgav i Herrens Haand
Mand, Fader, Moder, Søster.
Gud løste herlig vores Baand
og os nu evig trøster.

Marie Elisabeth von Ahrensdorff, født 19. 12. 1743, Datter af Oberst, Kammerherre Fr. v. Ahrensdorff († 1764) *) til Havnø og Visborggaard og Hustru Fru Sophie Marie v. Schinkel († 1761) paa Sachen.

Oberst Ahrensdorff var gift to Gange, 2den Gang med en Frk. Dietride, der indsatte sin Steddattersøn Ove Juel Rügensteen til en af sine Arvinger.

Fru Marie Elisabeth v. Ahrensdorff døde d. 2. 4. 1771 og begravedes i Bøvling Kirke, og der findes her følgende Indskrift paa Kistepladen:

»Stat Vandringsmand, giv nøje Agt
 hvad deri gemmes og er lagt,
 det er den dyrebare Muld,
 som bedre er end Sølv og Guld.

Af — Den Høj Velbaarne og Himmel-Salige — Fru Friherreinde — Fru Marie Elisabeth v. Ahrensdorff — hvis Fødsel var ypperlig — Fød paa Visborggaard Anno 1743 d. 19. Decbr. — Af den Højædle og navn-kundige Stamme Ahrensdorff — Hvis Liv var christelig — gudfrygtig, kiærlig, oprigtig — Taalmodig, ydmyg, venlig, kostelig — et klart Dydens Spejl — Hvis Død var salig — thi — efter et kort men hæderligt Ægteskab udi 1½ Aar — med — den højvelbaarne, nu dybtsørgende Herre — Christian Friederik Juel — Friherre til Rysenstein — Hans Kongl. Majestæts Højbestaller — Obrist og Cavallerist — Blev hun — Efter at Gud havde forløst Hende med en vel-skabt Søn til det Høye Huses Glæde og Stammens Formerelse — kaldt til sin Herres Glæde — og befalede sin Aand i Guds sin Frelzers Haand — den 2. April 1771 i sin Alders 27. Aar.

*) se Trap II Udg., 5. Bd., S. 284.

Hun her vel kun, sover rolig	Thi da hun som Rachel fødte,
i sin Grav og Hvilested,	blev det til en Smerte-Søn,
Sjælen i sin Himmelbolig	saa hun tog Farvel og døde
nyder ævig Salighed.	fuld af Tro om Naadeløn.

Far nu vel Fru Friherinde,
 Hende vi ej glemme vil,
 Hun skal være os i Minde,
 Mens vi her skal være til.

(Jvf. Lilliejullerne S. 482).

Baron Chr. F. Juel i Kisten var lille af Vækst. Liget velbevaret ca. 1905.

De øvrige Pladers Indskrift er ulæselig. Paa én skimtes Navnet Christiane Marie Juel, paa en anden Christine Dorothea (Chr. F. Juels 2. Hustru) og paa en mindre Plade Navnet Niels Kragh Juel, om hvem vi ved, at han i 1747 boede paa Udstrup, og da var »skrøbelig«.

I Tidens Løb var Kapellet blevet meget medtaget og Kisterne var gaaet i Stykker, enkelte af dem aabnede. I 1921 lod derfor Fru V. Ankier, født Baronesse Juel Rysensteen, Kapellet reparere og Kisterne gøre i Stand og sømme til.

Forstander Ernst J. Borup, Grundtvigs Hus, Kbh., fortæller: »Som Barn [efter Aarhundredskiftet] har jeg et Par Gange været i Juelernes Kapel. Saa vidt jeg husker, stod der ved Sydsiden en aaben Kiste, hvori laa en Kvinde med sit Barn. En anden Kiste, som ogsaa var aaben, rummede en Mand. Liget var velbevaret og af et cementgraat mumieagtigt Udseende. Det forekommer mig, at han havde et Hugsaar i Hagen, og at der laa en Kaarde i Kisten.

Jeg mener at have set Kapellet et Par Gange senere og husker, at et Par Kister var aabne og et Par i

Stykker. Saa vidt jeg husker, stod de i den nordre Side i to Lag over hverandre.

Kapellet var vanskeligt tilgængeligt, da Orgelpulpitret var bygget foran det, og man skulde have løst en Lem for at aabne Gitterdøren ind til Rummet«.

I Koret ligger Præsten Christopher Andersen Ulstrup begravet tilligemed to Hustruer og 11 Børn. (Se herom under Bøvling Præstehistorie).

Paa den før omtalte Blikplade (som nu er forsvunden) stod følgende Indskrift:

Her under hviiler udi herren fordum velædle og velbyrdige, nu himmel-salig Herr Capitaen Dorning Ludvigsen von Witke, født paa Perlin udi Preussen anno 1659. Hans Fader ærlig og velbyrdige Mand Ludvig Christiansen Witke, Herre til Perlin udi Preussen. Hans Moder Frue Catharina Dorningsdatter. Han døde udi Bøvling Degnebolig *) den 7. Nov. anno 1748 i sin Alders 89 Aar ringere nogle Dage. Vel er stridet, naar man Kronen kan fra Løbet hente hjem, og fra Striden op paa Thronen flytte i Guds eget Giem, hvor ej meere Suk og Møye være skal, ey Farlighed, men hvor Hierte, Siæl og Øye skue skal Guds Herlighed, ja vel endt, naar Striid og Møye vexles om til ævig Røe, og naar Siælen i det høye med Triumph og Fryd kan boe. Denne Salig Witke **) lagde her sin Vandring møjsom Stav, der han Verden Afskeed sagde, fik han her sin hviile Grav.

Paa to Stene paa Kirkegulvet (som nu ogsaa er forsvunden) fandtes følgende Indskrift:

*) nuværende »Kirkegaard«.

**) se O. Nielsen: Skodborg-V. Her. Top. 514.

1) Frands Jørgensen fød udi Thorsted i Hatting Herredt var Underskriver paa Rüssenstein 6 Aar. Døde Anno 1675 udi sin Alders 28. Aar.

2) I Holsteen er jeg baaren
og Minke mig udkaaren
til Mand og Hoved min,
jeg ved min Søn nu lever,
i Himmelglæde svever,
a Dieu min Minke fin!

Det sande sal. Guds Barn, al Dyds og Æris Elskerinde, Kirstine Albretzdotter, fød udi Flensborg og døde d. 25. Sept. Anno 1681 i sin Alders 27de Aar med sin himmelfødte og strax bortdøde unge Søn, er denne Steen til Ære lagt over Graven af eftersørgende Mand og Fader M. Henrich Minke. Gud glæde deres Sjæl i himmerig.

(Delvis efter O. Nielsen: Skodb. Hist. og Top. 292 f.).

Paa Bøvling Kirkegaard findes endnu (1939) tre Mindesten, der er ret interessante og mer eller mindre kunstnerisk udførte. De er efter den Tids Skik store og pragtfulde.

Den ældste Ligsten ligger ca. 5 m Nord for Kirken — lidt Vest for den tilmurede Norddør. Den er ca. 2 × 1,50 m med fire Evangelietegn i Hjørnerne, et Krusefiks og et Timeglas i Midten, desuden et Dødningehoved med korslagte Knogler. Stenen er ved to udhugne Egeløvskranse delt i to sideordnede Felter og dækker antagelig over en Dobbeltgrav.

Indskriften i det sydlige Felt lyder saaledes (Indskriften afslidt og tildels ulæselig):

»Herunder hviler
i Herren velbaarne dannemand

(?) pou(?)s [vistnok Poulsen]
 barnefødt ... du. [ant. Gudum]
 sogn A. 1640 og boede i
 Kiølhiede Bøvling Sogn i
 32 Aar og døde sammested
 Ar 1697 [el. 9] i sin
 Alders 58. Ar. Gud give
 ham en
 Guds dom oc
 Opstandelse paa
 den yderste dag,
 siden en
 Salighed
 Ar 16 .. S.

I det nordlige Felt:

»deslige hviler her hos den sal. mands hustru ærlig,
 dydige og gudfrygtige matrone

Maren Jensdatter
 barnfødt i borig *) i Gud-
 dom Sogn Aar 1640. Boede og
 døde i Ki. lhede i Bøvling
 Sogn. levede i æc-
 tescab med sin sal. mand
 32 aar velsignet af Gud med
 en søn og 2 døtre. Gud

Kiølhiede (nu Kolhede) nævnes 1596 og var iflg. Matr. 1688 en Gaard paa 12,40 Tdr. Hartkorn. I Trap Danm. II Udg. nævnes den med et Areal paa 190 Tdr. Land og 10¼ Tdr. Hartk. — I 1635 beboedes K. af en Mogens Jensen, som nævnte Aar fik en Bode paa 24 Rdl., fordi han havde solgt 4 Øksner til ufrie Mænd (O. N. Skoddb. Hist. og Top. S. 285). Hans Eftermand var den paa Ligstenen nævnte pou:s, hvis fulde Navn var (iflg. Markbogen 1688) Jens Poulsen.

*) formentlig Skodborg.

give (hende) mæt af dage
 en glædelig opstandelse
 evig salighed. amen.
 denne sten er bekostet
 af moderen og datteren
 som igien [d: endnu] lefver
 1698«.

Under Dødningehovedet staar:

»Eders beene skal som«

En anden flad Ligsten over Præsten Schouboe laa ca. 20 m Syd for Korets sydøstlige Hjørne *) (omtales nærmere i Bøvling Præstehistorie).

Den tredie Ligsten laa ca. 10 m sydøst for Koret, er ca. $2 \times 1,50$ m *) og har følgende Indskrift:

»Herunder hviler Støvet
 af

Jørgen Donnerup

født i Søndersthoved, give sogn, d. 15. Novbr. 1757.

Efter fuldendt opdragelse underkastede han sig offentlig juridisk Examen.

Han boede i nogle aar

Paa Nørre Holmgaard, som han ejede

og tilsidst Paa gaarden Aneberg,

men blev i Aaret 1811 udnævnt til

Tiende Commisær i Ringkiøbing Amt.

Beständig Levede han ugift,

men Orden, Klogskab og Retskaffenhed

udmærkede stedse hans Vandel

og samlede sig en ikke ubetydelig formue,

som han efter sin Død efterlod

til værdige Venner og Slægtninger,

samt stiftede et Legat for hans Familie

*) er nu (1940) indmuret i Vaabenhusets Østvæg.

og tildelte Fattigvæsenet betydelige gaver.

Han døde paa Aneberg, Bøvling Sogn,

d. 22. Marts 1821.

Hæder følger hans Minde.

Fred over hans Aske.

I Livet samlede vi vare,
Her samles vore Been i Fred,
Gud skal dem samle og forvare
Med Sjælene i Salighed.

(Afskr. af de tre Ligtavler er foretaget
den 6. Juli 1938 af Ernst J. Borup).

Endnu en mærkelig Gravsten skal nævnes (afbildet i J. B. Løfflers »Danske Gravstene fra Middelalderen, 1889«, Tavle VII, Fig. 38, men uden nærmere Oplysninger). Den laa i Hjørnet mellem Vaabehuset og Taarnet *), men har vistnok oprindeligt ligget i Kirkens Kor og maa regnes for at være meget gammel. Stenen, der er ca. 2 m lang og 80 cm bred, er en flad Granitblok med to ophøjede Kors udhugget som en lang Bjælke med en Korsarm ved hver Ende. Formentlig har den ligget over en Dobbeltgrav, men over hvem vides ikke; der findes ingen Indskrift paa den.

I et Sagn (E. T. Jy. Folkem. 4. Bd.) fortælles, at der under Stenen ligger en Præst, som i lange Tider ikke kunde finde Ro i sin Grav, fordi han ved falsk Ed havde tilegnet sig et Stykke Jord, Kirketoft kaldet, som ligger sydvest for Kirken. I lang Tid havde der været Strid imellem Godsejeren og Præsten om Ejendomsretten, og det kom til en Retssag, hvor Øvrigheden skulde afgøre Trætten paa Aastedet. Præsten tog ved den Lejlighed Muld fra Præstegaards-

*) nu (i 1940) indmuret i Vaabehusets udvendige Vestmur.

jorden i sine Støvler, stod paa Toften og svor paa, at det var Præstegaardens Jord, han stod paa. Men da han døde, kunde han ikke faa Ro i sin Grav. Hver Nat maatte han op og hen paa Kirketoften, og hans Vej faldt over det sydvestre Kirkegaardsdige, som aldrig nogensinde kunde holdes oppe, saalænge han »gik igen«. —

Det er muligt, at Præstens Genfærd siden er blevet manet ned (maaske af Præsten Fuglede, der — efter Folks Beretning — forstod sig paa den »sorte Kunst«) og at Stenen med de to Kors har givet ham Ro i Graven, for nu kan Diget nok holdes oppe.

Series pastorum
for Bøvling-Flynder Sogne.

1. Hans Jensen	nævnes	1584
2. Christopher Andersen Ulstrup.....		1608
3. Christen Christensen Gjødstrup ...		1619 og 1633
4. Niels Boje	død ca.	1650
5. Peder Sørensen Bhie (Melissus)...		1650 — 1686
		el. 87
6. Peder Pedersen Bhie (den ældre)...		1686 — 1724
		el. 25
7. Peder Pedersen Bhie (den yngre)...		1724 — 1741
8. Janus Nicolaj Jespersen Schouboe		1741 — 1789
9. Hans Fuglede		1789 — 1814
10. Hans Fabricius		1814 — 1824
11. Andreas Peder Johan Teilmann ...		1824 — 1847
12. Christian Ernst Dreyer		1847 — 1874
13. Hans Jakob Julius Mygind		1874 — 1883
14. Peder Emil Blume		1883 — 1892
15. Herman Axel Emil Otto Busch ...		1893 — 1901

16. Otto Gothard Reesen Steenstrup...	1901 — 1913
17. Theodor Julius Carl Georg Rendtorff	1913 — 1935
18. Valdemar Peder Andreas Rasmussen Hjorth	1935 —

Series et historia pastorum.
(= Præstehistorie i Rækkefølge).

1. Hans Jensen nævnes fejlagtig i Bøvling »series et historia« med Navnet Hans Hansen. I en Liste over Præster i Nørrejylland fra Aaret 1584 nævnes Hans Jensen i Bøvling som en af de Præster, der tildeltes Fuldmagt i Anledning af Prins Christians (Chr. IV.s) Hyldning.*)

2. Christopher Andersen Ulstrup nævnes den 24. Januar 1597, hvor en Biskop indstævnes til Herredag, fordi han har ordineret Christ. Andersen U., hvis Kaldsbrev formentes ikke at være i Orden.**)

I en Fortegnelse 1608 over Præster i Nørrejylland nævnes Chr. Andersen U. som Præst i Bøvling.***)

Han var gift to Gange. 1) Anna Sørensdatter. 2) Mette Anchersdatter og havde med begge 11 Børn.

I Dr. O. Niensens: Skodborg-V. Hrd. Top. oplyses, at der i Nærheden af Alteret (i Bøvling Kirke) har hængt en Tavle med følgende Indskrift:

*) H. F. Rordam i Kirkehistorisk Saml. III Rk., II Bd. S. 200 f.

***) Herom et kgl. Brev af 24. Januar 1597 (Koncept: Geheime-Arkivet. Danske Saml. 368. Trykt i Rørdams: Danske Kirkelove III, S. 3—4). — Af Pladshensyn udelades Brevet i Hards. Aarb.

***) P. Severinsen: Kirkehist. Saml. V Bd., 2 Rk., S. 559. — I Fortegnelsen fra 1610 (trykt s. St.) nævnes ingen Præst for Bøvling-Flynder.

»Her neden (i Koret) ligger begraaffuen Her Christopher Andersen Ulstrup Ætalis suæ 35, med sine Hustruer Anna Sørensdatte og Mette Anchersdatte foruden 11 deres Børn.

Gud giffue dennem en glædelig Opstandelse.

Den 17. Okt. 160 (?) (skal nok være 1609), det sidste Tal var affaldet af Fugtighed.*)

Lensmanden paa Bøvling var paa den Tid Preben Gyldenstjerne og siden hans Enke Mette Hardenberg (1597—1617).

3. Christen Christensen Gjødstrup nævnes i en Fortegnelse over Præster i Ribe Stift (Ny Kirkeh. Saml. VI, S. 543). Viberg, der fejlagtig kalder ham Christen Andersen, Gjødstrup, nævner ham som Præst i Bøvling-Flynder fra 1633 til 1640.

Han stammer fra Gjødstrup i Snejbjerg Sogn, hvor Sognets Præster har boet i Præstegaarden Nord for Gjødstrup Sø.

Hans Farfar Niels Jensen var Præst der 15 .., og dennes Søn F. C. Christen Nielsen f. ca. 1554, blev Kapellan samme Sted omkr. 1584.

Gjødstrup Slægten var en ret udbredt Præsteslægt. Viberg nævner bl. fl.:

1. Jens Christensen Gjødstrup til Hee og No 1622 **)
2. Søren Christensen Gjødstrup til Sevel ... 1643
3. Mads Christensen Gjødstrup til Aulum... 1646
4. Ch.: Christensen Gjødstrup til Bøvling-Fl. 1633 vistnok alle Sønner af F. C. Chr. Nielsen, Snejbjerg.

Chr. Christensen Gjødstrup havde bl. a. en Søn, der kaldtes Niels Christensen Bøvling, og som

*) Omtales ogsaa i »Dansk Atlas«.

***) se Storgaard Pedersen: Bidr. til Ringk. Herreds Hist. og Top. 1896, S. 44.

blev Præst i Thorsted-Hover. Denne var gift 1. Gang med Margrethe Sørensdatter Bhie (af Bhie-Slægten, som vi senere skal høre om) og 2. Gang med Margrethe Andersdatter Søbereg.

Løntillæg til Gjødstrup og hans Efterfølgere.

Fra gammel Tid var der stiftet en Fredagsprædiken i Bøvling Kirke, hvortil der var henlagt en Kornafgift, som Lensmanden efterhaanden tilegnede sig som sin Indtægt. Men ifølge en kgl. Forordning af 21. Juli 1633 blev det paabudt, at Præsten skulde have et øde Boel ved Kirken og Vester-Kjelder i Lomborg, der kunde give ham en aarlig Indtægt af en Ørte (= 10 Skp.) Rug, 4 Td. Byg, 1 Skovvogn og Fødenød. (Jvf. O. Nielsen: Top. 296).

4. Niels Boje, død ca. 1650.

Om ham vides ikke andet, end at han var gift med sin Forgænger Gjødstrups Datter, Kirsten Christensdatter, som efter Bojes Død giftede sig med hans Eftermand Peder Sørensen Bhie i 1651. Hun døde 1658.

Ribe Stifts Beskrivelse 1638 med Indberetninger fra Stiftets Præster til Dr. Ole Worm har ogsaa en Beskrivelse fra Bøvling Sogn, som antagelig er skrevet af Niels Boje (Danske Saml. II Rk., 4. Bd. S. 1).

Han var Præst i Bøvling i Frederik den III's Tid. — Lensmændene paa Bøvling Slot var Malte Juel 1639—46 og Mogens Sehested 1646—51.

Tiderne var onde. I 1644 skete det svenske Indfald i Lenet — ogsaa i Bøvling, hvor Fjenden øvede deres store Tyranni og brandskattede overalt, saa Bønderne i 1648 maatte søge om Eftergivelse af Skatterestancer fra 1643 paa Grund af »den store Skat, Indkvartering med Plyndring og andet, vi af Rigets Fjender udi den

besværlige Krigstid desværre lidt og udstaaet have, tilmed en Part af de Mænd, der skulde betale, ere bortdøde og en Part ganske øde og forarmede«. (Lensregnsk.).

5. Peder Sørensen Bhie, hvis latinske Navn var Petrus Severini Mellissuq (Melliss^u = Bi), var Præst i ca. 36 Aar fra 1650 til 1686 eller 87. Han var født den 14. Februar 1621 og Søn af Præsten Søren Christensen Bhie i Ingstrup-Alstrup i Vendsyssel († 1640), hvis Forældre var Biskop Chr. Hansen Riber (i Aalborg) og Hustru Mette Mathiasdatter.

Søren Christensen Bhie havde 8 Sønner og 6 Døtre. Af Sønnerne blev i hvert Fald to Præster, nemlig Peder Sørensen Bhie i Bøvling og Jakob Sørensen Bhie i Saltum. Alle Døtrene blev gift med Præster, hvoraf een af Præsterne er fornævnte N. Christensen Bøvling i Thorsted (se S. 31).

Peder Sørensen Bhie nævnes i Jens Worms Lexikon over danske, norske og islandske lærde Mænd (Bd. III. 76). Her staar: »Bie (Petrus Severini) 1650 blev Sognepræst i Bøulinge etc. I Karen Brahes Bibliotek anføres hans Dødsdag til 1687, men jeg (Jens Worm) finder anden Steds, at han skal være død 1686. Han var tre Gange gift: 1) med Kirsten Christensdatter (Niels Bojes Enke), 2) med Anne Marie Niels Datter og 3) med Ingeborg Peders Datter Kragelund. Sidstnævnte var Datter af Peder Kragelund, opr. Sognepræst i Faarevejle, senere Biskop i Ribe 1650—81.

Biskop Kragelund omtales i Gjessings »Danske Jubellærere«, Ny Saml. 1779 I S. 297. Her fortælles, »at Biskoppens første Præstevielser d. 13. November 1650 gjaldt 2 Præster: Mads Poulsen Buds til Wierst

og Bødse, og Peder Sørensen Bhie til Beufing og Flynder, og denne sidste blev omsider Biskoppens Svigersøn.

Hos Gjessing findes Ingeborg Kragelunds Stam-tavle S. 328. Heri nævnes, at hun med Peder Sørensen Bhie havde 12 Børn.

a. død ung. b. c. d. Studenter døde af grasserende Syge. (hvilken Sorg i Præstefamilien).

e. Niels Bhie, født 1660. Sognepræst i Hygum 1691. Provst 1719. Legatstifter (se Hoffmans Foundationer) død 1729.

f. Peder Bhie, født 15. September 1666, succederede sin Fader i Bøvling. Præst her ca. 1690—1725.

g. Mag. Henrik Pedersen Bhie. Rektor (og Konrektor) ved Ribe Domskole. To Breve fra ham findes i Saml. for jydsk Hist. og Top. Han omtales i »Ribe Bys Beskrivelse« som en ikke særlig dygtig Rektor.

h. Søren Bhie. Præst i Nykirke-Faaborg.

i. Thomas Bhie. Lektor. theol. i Viborg, død 1740.

j. Anna Kirstine Bhie, gift med Mag. Jørgen Serup, Prof. med. e. kgl. Livmedikus, død 1701.

k. Lene Bhie, g. m. Præsten Christen Sodgaard i Holstebro.

l. Dorthe Bhie g. m. Hans Guldborg i Ramme. Om Peder Sørensen Bhie oplyser Vibergs Præstehistorie, at han blev Student fra Aalborg, blev ordineret d. 13. November 1650. Præst i Bøvling-Flynder fra 1650—1686, at han med sin 1. Hustru havde 1 Søn, med sin 2. Hustru 1 Søn, og med sin 3. Hustru 9 Sønner og 3 Døtre — ialt 14 Børn.

Hans Præstegerning i Bøvling falder under Frederik d. III (1648—1670) og Chr. d. V (1670—86) og

oplevede saaledes Enevældens Indførelse 1660. —

Lensmændene i Bøvling var i hans Tid Mogens Sehested. Otto Krag. Mogens Sehested igen 1655—57 (døde paa Holmgaard, hvor Præsten besøgte ham paa Dødslejet). Korfits Trolle 1658—64 og Henrik Rüse 1664—79.

6. Peder Pedersen Bhie (den ældre) var Søn af forannævnte Peder Sørensen B. og tredie Hustru Ingeborg Pedersdatter Kragelund. Han er født i Bøvling Præstegaard d. 15. September 1666. Student fra Ribe Domscole 1684. Sognepræst i Bøvling-Flynder fra 1686 (87) til 1724. Gift i Ribe d. 30. Oktober 1694 med sin Kusine Dorthea Margrethe Ludvigsdatter Pouch, Datter af Dr. Ludvig Pouch (canonikus) og dennes Hustru Elisabeth Pedersdatter Kragelund (Søster til P. P. Bhies Moder).

Af Børn nævnes en Søn, Peder Pedersen Bhie (den yngre), som blev Faderens Efterfølger i Bøvling, samt to Døtre, hvoraf den ene, Lene Margrethe Pedersdatter Bhie blev gift med Præsten Emmerike Olufsen Hjerm i Vandborg i Aaret 1741.

P. P. Bhie døde 1725 antagelig i Bøvling. Hans Præstetid falder under Kongerne Kristian d. V (1670—99) og Frederik d. IV (1699—1730).

Baronerne paa Bøvling var i hans Tid Oberst Christian Juel, som den 15. December 1679 ophøjedes til Friherre af Rösenstein. Derefter hans Søn Ove Henrik Juel-Rösensteen (død 1649). — (O. N. S. S. 287 f).

7. Peder Pedersen Bhie (den yngre) er født i Bøvling Præstegaard d. 5. Januar 1699. Student fra Ribe 1719. Kandidat 1721. Sognepræst i Bøvling efter Faderen fra 8. Februar 1724 til 1741. Død i Bøvling (?) Palmesøndag d. 1. April 1741.

Han blev gift d. 13. Oktober 1737 i Nykøbing paa Mors med Karen Olesdatter (f. 3. Juli 1716) Datter af Købmand Ole Nielsen, Nykøbing. Hun fødte med ham i 4 Aars Ægteskab 2 Sønner og 1 Datter. Sønnernes Skæbne kendes ikke. Datteren Anna Sofie Bhie blev gift med Præsten Peder Wadgaard i Vandborg. — Moderen, Karen Olesdatter giftede sig efter sin Mands Død med hans Eftermand Mag. Janus Schouboe og havde med begge sine Mænd 14 Børn.

P. P. Bhie (den yngre) var Præst under Frederik d. IV og Kristian d. VI — altsaa i Pietismens Tid.

Baronen paa Bøvling: Ove Henrik Juel-Rüsensteen.

8. Magister Janus (Jens) Nicolaj Jespersen Schouboe var født i Viborg d. 8. Januar 1708, Søn af Jens Nielsen Schouboe og Bodil Christensdatter (eller Ane Margrethe Jensdatter fra Aaby).

Mag. Janus Schouboe omtales i en Afhandling i Saml. for jydsk Hist. og Top. IV S. 593 i I. P. Thjørings Skildringer af viborgske Personligheder ca. 1765. Her oplyses, at han har været Hører ved Viborg Skoles 5. Lektie, senere ved 1. Lektie, og at han d. 5. Maj 1741 er Præst i Bøvling-Flynder. I en Note oplyses, at »Jens Schouboe blev Student fra Viborg Skole 1728, senere 1. Lektie-Hører og tog som Hører theol. Examen d. 19. September 1737 (Non contemnendum) homiletisk Prøve 9. Oct. s. A. (Laudabilis).*)

Vibergs Præstehistorie nævner, at han blev Student fra Viborg 1728, Candidat 19. Juli 1737 (skal være 19. September). Hører i Viborg fra 1729—1741. Sognepræst i Bøvling-Flynder fra 5. Maj 1741 til sin Død 15. August 1789. Han giftede sig 24. August 1742

*) Magistergraden tog han 15. Oktober 1768 i København, da han allerede var 60 Aar gl.

med Formandens Enke, og hun fik med ham 7 Sønner og 4 Døtre.

Paa Bøvling Kirkegaard, ca. 20 m syd for Korets østre Hjørne ved den gamle Hovedindgang til Kirkegaarden, laa endnu (1939) en flad Ligsten ca. $2 \times 1,50$ m med en riflet Frise omkring ved Kanten og ellers uden yderligere Forsiringer.*)

Indskriften lyder:

»Herunder hviler i Herren
 Velædle, Velærværdige og Høylærde
 Hr. Mag. Janus Nicolai Schouboe,
 Født i Viborg d. 19. Jan. 1708.
 Collega ved Viborg latinske Skole i 12 Aar.
 Præst i Bøvfling og Flynder i 48 Aar.
 I sit Embede aarvaagne og udrettede
 Jubel-Lærere.
 Blev efter 5 Aars smertelige Sygdom
 hjemkaldt til sin Herres Glæde
 I Bøvfling Præstegaard d. 15. 8. 1787
 i sin Alders 82de Aar
 Tilligemed sin dydige og kiære Kone
 Mad. Karen Olesdatter

(Stenen er her revnet).

Født i Nyekiøbing paa Morsøe d. 3. Juni 1716
 Gift først med sal. Hr. Peder Bhie, Bøvfling
 og i 4. Aars Æcteskab samen 3 Børn.
 2den Gang med hosliggende kiære Mand.
 Ved ham Moder til 11 levende Børn.
 Hendes Enkesæde var i Bodsgd.hus 17 .. **)
 da hun d. (**) ?) henvog i Herren
 I sit Alders (**) ?) de Aar.

*) Nu indmuret i Vaabenhusets indvendige Østvæg.

**) Dato og Aarstal har ujensynligt aldrig været sat paa Stenen.

Deres Been hvile her i Fred og deres Støv
opstaar til Ære«.

Hvornaar Mad. Karen Olesdatter er død vides ikke; hun levede ialt Fald i 1789 og var da 73 Aar gl.

Af deres Børn kendes:

Jesper Schouboe, f. 1748, Degn i Bøvling fra 1770—1780, derefter Sognepræst i Dybe-Ramme fra 1780—1802, hvilket Aar han døde.

Niels Schouboe f. 1757, Præst i Glostrup. En Datter af ham blev gift med Sognepræsten Ludvig Feilberg i Kværndrup — tidligere Husby, hvor Sønnen Filosofen Ludvig Feilberg er født.

Johanne Schouboe, f. 1746, d. 1779, var gift med Præsten C. Krarup i Ølby.

Sofie Dorthea Schouboe, f. 1746, d. 1828, var gift med Præsten N. B. Krarup i Vejrum.

Janus Schouboe blev kaldet til Bøvling-Flynder under Kristian d. VI, levede i Frederik d. V's Tid og døde under Kristian d. VII i Aaret efter Stavnsbaandets Løsning.

Det var i hans Tid, at Bøvling Sognekirke blev forlænget og delvis ombygget (1769), og Baronerne paa Bøvling, der i nævnte Tid havde Patronatsretten, var 1) Ove Henrik Juel-Rüsensteen, d. 1749. 2) Otto Henrik Juel-Rüsensteen, d. barnløs 1769. 3) Broderen Christian Frederik Juel-Rüsensteen, d. 1782, og derefter hans Søn 4) Ove Henrik Juel-R., som i 1797 solgte Godset.

9. Hans Fuglede, født paa Vesterbygaard paa Sjælland d. 7. September 1745.*) Søn af »daværende

*) se H. P. Hansen: Otto Lindvig i Borris (Jul i Herning 1931 S. 28—30), hvor Præstens fulde Navn: Hans Nielsen Fuglede, nævnes, f. 8. September 1743, d. 6. April 1814; men hvilke Tal, der passer, er ikke oplyst.

kgl. Mayestæts Kancelliraad, velædle Niels Hansen Fuglede, den Tid Herre til Vesterby Gaard og Patron i Jordløse Kirke« (Kirkehist. Saml. 4. Rk. 1. Bd., S. 114) og dennes Hustru Cathrine Thomsen.

Niels Fuglede nævnes senere som Justitsraad og blev Byfoged i Aalborg. En Broder til ham — Præsten Peder Fuglede til Værløse og Jordløse skildres i en god Biografi i ovennævnte Kirkeh. Saml. S. 111. Her nævnes Bedstefar og Oldefar.

Hans Fuglede blev Student fra Aalborg 1765, Candidat 20. Juli 1774, ordineret 15. August 1781. Residerende Capellan i Skærbæk 13. Juni 1781. Kalde det paa Succesion til Bøvling-Flynder 19. December 1781. Overtog Sognepræsteembedet efter Schouboes Død 1787 og døde (antagelig i Bøvling) d. 19. April 1814.

Den 7. Oktober 1788 blev han gift med Marie Cathrine Bech (f. 1763, d. 1. Marts 1818), med hvem han havde 4 Sønner og 5 Døtre. En af Sønnerne, Philip Fuglede, blev Præst i Vejen-Læborg, g. m. en Datter af Prof. Rasmus Nyrup.

Forskellige Sagn knyttes til Hans Fuglede, som viser, at Folk troede, han kunde mere »end sit Faders vor«; det var jo en ret almindelig Overtro dengang, at Præster, der havde gennemgaaet den »swot Skuel« kunde baade »mane« og tumle Fanden og hele hans afskyelige Hær. (Se E. T. Kristensens Jy. Folkem. 4. Saml. 202—3 og 226).

Hans Fuglede har været en betydelig Præst, hvem Folk tillagde stor Kraft i Kampen mod Mørkets Aander — og følgelig ogsaa en Lysets Tjener, der vandt sig Menighedens fulde Tillid.

10. Hans Fabricius, f. d. 25. Januar 1765, Søn

af Præsten Kristen Fabricius i Lejerskov. Han blev Student fra Kolding Latinskole 1789. Candidat 17. Oktober 1793.*) Personel Capellan i Aalborg fra 30. Oktober 1795 til 8. November 1799, da han blev Sognepræst i Snebjerg. Herfra kom han d. 5. Juli 1814 til Bøvling-Flynder, hvorfra han i 1824 forflyttedes til Ring-Føvling. Senere, 1828, blev han Præst i Sjørring-Torsted. Den 30. Oktober 1845 udnævntes han til Konsistorialraad og døde d. 2. November 1747 »efter i flere Aar at have været underkastet hyppige og smertelige Lidelser.*) Han faar det Vidnesbyrd, at han var »en saare retskaffen og meget samvittighedsfuld Embedsmand«.*)

Han opnaede at blive Jubellærer.

To Gange var han gift, 1) den 15. December 1795 med Vilhelmine Benedikte Clausen, f. i Ho-Oxbølden 29. Januar 1776, d. i Bøvling 23. Oktober 1817. Datter af Provst Jakob Clausen og Benedikte Dorthea Mølmark. 2) den 7. Oktober 1818 med Nicoline Christine Marie Dahl, f. i København 8. November 1787. Datter af Toldkasserer og Postmester i Stege (senere i Lemvig) Kaptajn Adam Christoffer Dahl og Elisabeth Marie Pedersen.

I første Ægteskab var der 10 Børn, i andet 7 (4 Sønner og 3 Døtre. — En af Sønnerne i 2. Ægteskab: Adam Christopher Fabricius, f. i Bøvling Præstegaard den 18. Juli 1822 og opkaldt efter Morfaderen, blev 1864 Præst paa Drejø og er den kendte Forfatter af Fabricius Danmarkshistorie. En Søn af ham er Prof. i Historie Knud Fabricius ved Københavns Universitet. — En anden Søn, Peder Christian Fabricius, f. 22. April 1829, blev Landmand i Bøvling. Han blev gift

*) Se Barfod: Danmarks Gejstlighed Nr. 237.

den 21. Oktober 1855 med Maren Madsdatter, f. 27. Juli 1827, med hvem han havde 7 Børn (2 Sønner og 5 Døtre), hvoraf flere Efterkommere endnu bor i Bøvling.

Over Fabriciusslægten, der kan føres tilbage til Søren Jørgensen Smed, Klejnsmed og »Kirkens Værge« i Faaborg, (d. 16. Juli 1719) findes en omfattende Slægtsbog (sluttet 1882) udgivet af A. C. Fabricius og P. C. B. Bondesen paa det Hempelske Forlag. — Slægten er meget stor og tæller mange kendte historiske og betydelige Personligheder.

11. Andreas Peter Johan Teilmann (Theilmann) er født i Tølløse den 18. September 1797. Student fra Roskilde 1816, Candidat den 19. Oktober 1820. Sognepræst i Ring-Føvling fra 30. Oktober 1822. Forflyttet til Bøvling-Flynder 4. August 1824 og til Ormslev-Kolt den 15. Januar 1847.

Han giftede sig den 27. November 1823 med Anna Cathrine Høegh, f. 27. November 1801. Datter af Peder Høegh (til Rysensten og Rammegaard) og Hustru Else Christensdatter.

Om Teilmann hedder det (i Bøvling Valgmenigheds Mindeskrift 1875—1925 — Knud Thøgersen), at han var en myndig, energisk og veltalende Præstemand. Han skal — i Følge gammel Overlevering i Sognene — have slaæet stærkt igennem som Prædikant, skønt vel nærmest paa en Udlægning af Evangeliet, der manede til almindelig Gudsfrygt, Dyd og gode Gerninger.

Gamle Folk har fortalt, at han var en Foregangsmand i Landbrug — men meget jordgerrig, saa da han lod de vidstrakte Præstegaardsjorder i Bøvling omdige med mægtige Jordvolde (hvoraf der endnu findes Levninger), lagde han disse udenfor Skellinien.

Som Kommunalmand skal han have været egenraadig og i Hjemmet en streng Fader og Husbond (det hørte jo Tiden til). — Ogsaa hans Hustru, der hørte til den temperamentsfulde Høeghslægt, var en skrap Husmoder, der fordrede meget af sine Tjenestepiger og vaskede undertiden deres Øren med Karkluden, naar de trængte til en Opstrammer.

Skal man tro, hvad der staar i »Teilmanns Visen« (sikkert skreven af dalevende Nidviseforfatter Wolfram *), var han ikke elsket af alle — i alt Fald ikke af Forfatteren.

Teilmanns Vise.

Hør mig, du stolte Præst, hvad jeg dig siger her:
 Jeg tror, at det er allerbedst, du bliver Officer
 og veksler bort din Kjortel sort
 og faar en rød, som er hel kort,
 dertil en Sabel blank, som du kan føre slank.

En Hesselstok jeg skærer op og dig forærer saa,
 da jeg i Sandhed tror dig til, at du vil gerne slaa.

Du slog jo Konfirmanderne,
 naar du dem underviste i
 din Religion og Tro. — Din Mønster er ej fro! —

Ja, naar du i Guds Tempel staar, vi dig ej laste kan,
 blot du er ved et godt Humør og bruger din Forstand.

Men i Skole — Kirke gaar du ind
 saa tit med et forbitret Sind
 og Ondskab øser ud. — Mon det behager Gud? —

Vor Menighed vil vidne her som og hver enkelt Bryst;
 Om vi dig aldrig mere ser, det være skal vor Trøst!

En anden vi vel nok kan faa,
 naar ud fra Sognet du maa gaa
 med Kone, Børn og samt bort fra Ringkøbing Amt.

Ende.

*) Om Wolfram har Johan C. Sulkjær fortalt i Hards. Aarb. for 1939.

Ægteparret havde 5 Sønner og 4 Døtre, der nok kan være deres Ophav bekendt. Var Opdragelsen — efter Tidens Skik — ret haardhændet, saa har Tugten til Lydighed afgjort ikke forringet Børnenes Karakter.

En Søn var den bekendte, nu afdøde Jørgen Theilmann, Valgmenighedspræsten i Bering. En Dattersøn af gamle Theilmann er Valgmenighedspræsten Asger Højmark i Aarhus. — Mærkelig nok blev der i de to Sogne: Bøvling og Ormslev, hvor A. P. Theilmann har været Præst, siden to Valgmenigheder: Bøvling og Bering, saa det er sikkert rigtigt, hvad Sønnen J. T. udtalte ved Faderens Grav, at hans alvorlige Forskyndelse har været med til at forberede den senere Valgmenighedsdannelse i de nævnte Sogne.

12. Christian Ernst Dreyer, født i Assens den 6. December 1801. Søn af Købmand Jørgen Chr. Dreyer og Hustru, Charlotte Dorthea Møller. Student fra Roskilde 1819. Candidat 9. Juli 1829. Sognepræst i Tørring-Heldum 6. August 1834. Forflyttet til Bøvling-Flynder 3. April 1847. Entlediget fra Bøvling 10. Januar 1874. Død 20. August 1876.

Han var gift 3 Gange. 1) den 15. December 1834 med Ane Marie Secher, f. 26. Februar 1802 paa Kærsgaard pr. Elsted. Datter af Propr. Hans Chr. Secher og Hustru, Ingeborg Blidreert (Datter af Præsten Lauritz Blidreert i Tved). Marie Secher døde 21. Januar 1842. 2) den ? Juni 1843 med Anne Jacobine Elisabeth Faaborg, f. 17. November 1812 paa Næsbygaard Mølle. Datter af Møllejer Lauritz Faaborg og Hustru, Thomine Vibeke Østrup. — Hun døde i Bøvling 21. April 1848. 3) den 29. September 1850 med Theodora Frederikke Elisabeth Frederiksen, f. 1. Januar 1827 i København. Datter af Bryggeriarbejder

Mads Frederiksen og Hustru Ane Marje Christensdatter.

Dreyer var mindre duelig og lidet veltalende som Præst, saa den aandelige Brusning, der havde været i Theilmanns Præstetid, efterhaanden gled ind i jævnt Dødvande.

Ældre Folk har fortalt, at hans Udtale var læs-
spende og uforstaaelig, f. Eks. brugte han ofte i sine
Prædikener Udtrykket »Mæskabs- og Moskabsdage«
(skal være Medgangs- og Modgangsdage). Kirkegan-
gen blev ringere og ringere. De aandelig søgende
Mennesker søgte andre Steder hen; men herom lader
vi Knud Thøgersen fortælle: »Hos mange har der
dybt i Sindene været en Længsel efter at komme i
et personligt inderligt Forhold til Evangeliets Løfte
om Frelse fra Synd og Død, og man har søgt Til-
fredsstillelse for denne Længsel i de gamle Bønne-
bøger, Postiller og Salmer samt i den Eftergrøde af
Hernhutismen, der var tilstede i enkelte Hjem.

Omkring 1860 meldtes det vidt og bredt, at i Sog-
nene syd for Struer virkede med gennemtrængende
aandelig Kraft en Præst ved Navn Bluhme. Rygtet
derom naaede ogsaa Bøvling, og man ved at fortælle,
at flere af de Mænd og Hustruer, som i 1875 sluttede
sig til Valgmenigheden, havde gaaet den 3—4 Mil
lange Vej over Heden for at høre Bluhme prædike.
Man kan da nok forstaa, at der kunde rejse sig et Krav
i Sognemenighederne om at faa Pastor Dreyers slappe
Forkyndelse afløst af en mere levende; men det var
just ikke efter Præstens Hovede, og der maatte ar-
bejdes med stor Ihærdighed, inden de folkekirkelige
Myndigheder endelig fik formaaet Sognepræsten til
at holde Kapellan. Før dette lykkedes, var der tilveje-

bragt en foreløbig Forbindelse mellem den aandelige Trang i Bøvling og Forkyndelsen i Fjaltring Kirke, hvor den ny Præst, Meinert, — indsat 1860 — prædikede ikke blot for Fjaltringboerne, men ogsaa for Bøvlingboerne, der sad under hans Prædikestol. Dermed var paa en god Maade tilvejebragt en Forberedelse for, hvad Pastor Dreyers første Kapellan maatte have at bringe, og det kunde behøves, thi han var ikke af Naturen en Banbryder«. —

a. Kapellan var Jens Bertelsen i Bøvling fra 1862 til 1866, senere Præst i Sønderholm og derefter i Jetsmark. Kn. Th. skriver: »Han hørte til de stille i Landet, lille, beskeden og ydmyg. Det grundtvigske Livssyn, han hyldede, har næppe vakt Anstød i Menigheden, hvor han i Følge sit Væsens Grundpræg har færdedes kærlig og omsorgsfuldt og vundet Hjerterne ved at tage Børnene ved Haanden og fortælle for dem i Skolen«.

Børnene i Skolen var ofte overladt til sig selv grundet paa gamle Claussons altfor ivrige Bacchusdyrkelse i Selskab bl. a. med fornævnte Wolfram (en afskediget Lærer og Egnens Visemager). I saadanne Stunder kom Bertelsen ofte ind i Skolen, satte sig imellem Børnene og fortalte for dem saa levende, at de som gamle Mennesker mindes disse Timer med Glæde og Tak.

Holger Begtrup skriver i »Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse«: Jens Bertelsen »fortjener at mindes som en hjertelig Talsmand for grundtvigsk Kristendom. . . . Han var en inderlig rar Mand med et skrøbeligt Legeme men med en levende Aand. Og det var især Børnene og de Unge, han fik Indflydelse paa ved at synge med dem«. — Gamle Biskop P. Kjøl-

hede i Amerika (f. i Kølhede i Bøvling) har sagt til Begtrup, at »lille Pastor Bertelsen var en af de Mænd, som han skyldte mest fra sin Ungdom i Vestjylland, fordi han sang ham ind i Grundtvigs rige Skat af Salmes og bibelske Sange«.

b. Den næste Kapellan var Karl Nielsen, der senere blev Sømandspræst i London og derefter Præst paa Møn. (Broder til Kultusministeren Kejser Nielsen).

Om ham skriver Kn. Th.: »Han ejede mere samlede og vækkende Kraft i sin Forkyndelse [end Bertelsen]. Den store Sognekirke fyldtes ved hans Prædiken til sidste Plads. Det fremgaar af et Brev, han har sendt som Hilsen til kristne Venner i Bøvling, at hans Grundsyn har været mindre præget af den grundtvigske »kirkelige Anskuelse«, men hans dybe kristelige Alvor har fundet særlig Tilfredsstillelse i at vide sin Gerning satte Frugt, saa der kunde samles smaa Kredse af vakte Kristne i Hjemmene om Guds Ord og Salmesang«. (Brevet er skrevet fra London).

c. Jes Anton Jessen blev Dreyers tredje Kapellan. Han er født 24. August 1838 i Ødis Præstegaard, hvor Faderen var Præst. I 1855 kom han i Haderslev Latinskole, hvorfra han i 1860 udgik som Student. I 1866 blev han theologisk Kandidat og derefter Huslærer hos Pastor Brandt, Ollerup, i 3—4 Aar, indtil han som 32-aarig optog Præstegerning som Kapellan i Bøvling. —

Før end vi gaar videre med Præstehistorien, vil vi se lidt paa dens Tids Vækkelse af kirkeligt og folkeligt Liv paa Egnen.

Det var paa samme Tid (omkr. 1870), at «Indre

Mission« vandt Fodfæste i Lemvig-Eggen og ikke mindst i Bøvling-Flynder. De følgende Sognepræster efter Dreyer har alle hørt til »Den indre Mission« og været dens gode Støtter. Lægprædikanter virkede ihærdigt omkring i Sognene — ogsaa i Bøvling, og iblandt disse maa nævnes saa betydelige Mænd som Peder Larsen Skræppenborg, Iver Vittrup og Anders Stubkjær, som sammen med Pastor Deichmann i Mørborg og Kapellan Jessen holdt Fællesmøde f. Eks. i Storbjerg og Kølhede Lader.

Pastor Jessen havde en lykkelig Evne til at leve sammen med den vestjydske Befolkning og med sin Menighed. Han følte sig selv som Sønderjyde. »I sit Barndomshjem mødte han ikke nogen ret levende Kristendom, da hans Far nærmest var Rationalist. Men som Student fandt han Vej til Vartov Kirke, og her oplevede han »Aandens Skabertime« ved at lytte til Salmesangen og Grundtvigs Prækener. — Faa har mere inderlig tilegnet sig det grundtvigske Syn paa Guds Ord i Herrens Naademidler, og da han selv blev Præst, var det Forkyndelsen deraf som prægede al hans Tale.

Der var noget meget tilforladeligt, men ikke meget veltalende i hans Ordførerskab. Han kunde bruge kønne Billeder fra Naturen som Lignelser for de aandelige Sandheder. Men rigtigt Liv kom der først i hans Præken, naar han vidnede om Guds levende Ord, som han altid fremdrog for sine Tilhørere. Ved dette Vidnesbyrd var det, han vandt Vestjydernes Hjerte, selv om nogle af dem kunde have ønsket lidt mere Afveksling i hans Forkyndelse«. (H. Begtrup).

Det var i 1871, at Jessen blev Kapellan i Bøvling og fik straks ved sin jævne Omgængelse nære Ven-

ner blandt Sognets opvakte Bønder, hvoraf mange indtil da havde søgt Nabopræsterne Deichmann i Møborg og M. A. S. Lund i Fjaltring, og herved begyndte Delingen i Menigheden, idet Pastor Deichmann vandt sig Venner til »Den indre Mission«s Bevægelse, hvorimod Lund forstod at fremhæve Evangeliets Trøst og Tilbud i sin Forkyndelse paa en saadan Maade, at den blev til Husvælelse og Glæde ikke alene for hans egen Menighed men ogsaa for de fremmede Mennesker, der sad under hans Prædikestol.

Der har næppe været ret megen Brydning imellem Missionen og det grundtvigske før M. A. S. Lund kom til Fjaltring og Jessen til Bøvling; men ved gamle Dreyers Død 1875 kom Brudet saaledes, at en stor Del af Sognets Beboere skilte sig ud fra Sognemenigheden og dannede Bøvling Valgmenighed.*)

Efter Dreyers Død var det et almindeligt Ønske hos Sogneboerne at faa Jessen udnævnt til hans Eftermand, og man enedes om at sende en Deputation til København for at bede Kongen og Ministeren om at faa Jessen til Sognepræst. Der valgtes en Deputation paa tre Mand, og Ordføreren for denne, Mads Agger, Kølhede, har fortalt, at de ved Audiensen hos Kong Kristian d. IX fremkom med Ønsket om at faa en Præst af »den kirkelige Anskuelse« og derfor gerne vilde beholde Jessen. Kongen svarede med Tilfredshed: »Naa, altsaa ingen Grundtvigian!« Mads Agger:

*) Om Bøvling Valgmenighedskirke (Marie Kirken, bygget 1875) og dens Præster findes følgende Skrifter:

Knud Thøgersen: Bøvling Valgmenighed gennem halvtreds Aar. (1925).

Jørg. Jørgensen Borup: Mindeskrift om Valgmenighedspræsten N. P. Chr. Nielsen. (1940).

»Jo, det er en Grundtvigian, vi gerne vil have«. — Da svarede Kongen: »Jeg synes ikke om Grundtvigianerne«, og Følgen blev, at Deputationen ikke fandt noget naadigt Øre hos Majestæten; men i Stedet for Jessen blev

13. Hans Jakob Julius Mygind Sognepræst i Bøvling-Flynder fra 1874 til 1883. Han er født i Aalborg den 25. December 1830, Søn af Strandtoldkontrollør Niels Mygind i Mullerup og Hustru Johanne Pedersen. Student fra Aalborg 1848. Candidat 13. Juni 1855. Lærer ved Københavns Almueskole, senere ved Korsør Borgerskole (1857). Sognepræst paa Omø 24. November 1865. I Grindsted-Grene fra 1871, i Bøvling-Flynder 27. Marts 1874 til 3. April 1883, hvorefter han var Præst i Fraugde.

Den 5. Juni 1857 giftede han sig med Henriette Gøtzsche. Datter af Præsten Heinrich Christopher Gøtzsche til Finderup og Hustru Johanne Marie Jakobsen. (Stamtavle over Slægten Gøtzsche i S. Elvius' Præstehistorie 1869—84 S. 126).

Om Myginds Betydning som Præst i Bøvling vides meget lidt. Han var Missionsmand, men det synes, som om det først er under den følgende Præst P. E. Blume, at den anden »kirkelig« Retning, Missionen, bliver fasttømret til en Enhed, som indtil Dato har været en levende Livsstrøm inden for Sognemenigheden.

14. Peter Emil Blume er født den 5. Februar 1835 i Holstebro, Søn af Sognepræsten Adser Hansen Blume i ~~Holstebro og Mejrup~~ (f. 1804) og Hustru Karen Severine Johanne Heiberg (f. i København 31. December 1808). Student fra Nykøbing ~~Mors~~ 1853. Candidat 21. Juni 1859. Tog atter Eksamen 20. Januar 1860. Skolebestyrer i Silkeborg 1863.

Overlærer ved Realskolen samme Sted 1. August 1868. Sognepræst i Bording 10. ~~Februar~~ 1868. Sognepræst i Vistofte 4. Maj 1876, i Bøvling-Flynder fra 7. Juni 1883 til 1892 Provst, hvorefter han forflyttedes til Tikøb.

Gift 1. Gang den 28. Juli 1869 i Estvad med Christiane Cathrine Bülow, f. 3. August 1843 i Odense, d. 16. Marts 1876. Datter af Søkrigskommissær, Mønsterskriver Bülow og Hustru Christiane Frandsen.

2. Gang gift den 20. Februar 1877 i Hjortshøj med Ida Marie Sofie With, f. 25. Oktober 1844 i Bodilskjær. Datter af Overskoledirektør, Departementschef for Kirke- og Undervisningsvæsenet Carl Henrik With, tidl. Stiftsprovst i Aalborg (d. 5. Juni 1865) og Hustru Ulrikke Cæcilie Eleonora Bang. (Elvius Præsteh. 1869—83 S. 87).

Blume var en Fører inden for »Indre Mission« og i mange Aar Medlem af dens Bestyrelse. Han var en flittig Medarbejder ved »Indre Missions Tidende«. Han vandt sig i Bøvling-Flynder en stor Kreds af Venner, som ved hans Bortrejse fra Menigheden her indsamlede en stor Pengegave, der senere hensattes til et Legat for Fattige i Bøvling Sogn. Herom meddeles i Hjorth Lorenzens »Repertorium over Legater« (Det kgl. Bibl. IV S. 280):

»Provst P. E. Blumes Mindelegat for Trængende i Bøvling-Flynder Sognemenighed, stiftet 1894 af Sognepræst i Tikøb, Provst Peter Emil Blume, f. 5. December 1835 med en ham ved hans Bortgang fra Bøvling og Flynder Sogne af Menigheden overrakt Sum af 1250 Kr., hvis Renter uddeles i Portioner paa 15—20 Kr. til Trængende udenfor Fattigvæsenet og uden Alderdomsunderstøttelse.

Legater bestyres under Amtsraadets Tilsyn af Sognepræsten, et Medlem af Bestyrelsen for den fri Fattigkasse og Anders Bro Jensen, efter ham en af Herredsfogeden og 2 Sogneraadsmedlemmer valgt Mand«.

Blume har udgivet »Prædikener over alle Kirkeaarets Lektier og Epistler« samt »Fasteprædikener« 2. Opl. 1880.

15. Herman Axel Emil Busch, f. 31. Oktober 1854 i København, Søn af Statsraad Prof. Busch, Dorpat i Rusland (nu Estland). — Student fra Sorø 1873. Candidat 1879. Sognepræst paa Venø 1880, i Horne 1882, i Feldballe 1888, i Bøvling-Flynder 1893—1901, Vor Frue-Kirke i Odense 1901—08, ved Sions Kirke i København 1911, i Vallensbæk 1914. — 1909 R. af Dbg. og 1921 Dbm. — Gift med Fanny Andrea ~~Lorus~~ Ohsten, f. 4. Maj 1857.

Busch var Bestyrelsesmedlem i Dansk Missions-selskab 1898—1935. Formand 1904—1935. Ligeledes Bestyrelsesmedlem i Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark 1901—1908. — Han har udgivet:

»De lykkelige Levevilkaar i Guds Rige«. (1891).

»Fremad«. (1900).

»Vidnesbyrd fra Frue-Kirke i Odense«. (1906).

»Afskedstale i Skjern«. (1935).

Som Prædikant var han eksentrisk (d. v. s. yderlig-gaaende i sine Domme), men til Gengæld havde han en sjælden Evne til at føre sine Tilhørere med sig ind i Kristenheden's Højder og Dybder, og sikkert har »Indre Missionen« i Bøvling ingensinde haft saa indflydelsesrige og betydningsfulde Vidner for Guds Sag ~~end~~ Pastor Busch og Broderen, der samtidig var Læge i Bøvling. — Han var en stor Børneven og

bragte altid Fest med sig i Skolerne (ogsaa i Friskolen), naar han som Skolekommissionens Formand afholdt de aarlige Eksamener der.

Busch døde 29. April 1937, 82 Aar gl.

16. Otto Gotthard Reesen Steenstrup, f. 24. August 1853 i Svalebølle. Søn af Sognepræsten J. O. P. Steenstrup i Bødstrup og 2. Hustru Hanne Kirstine Bekker. — Student fra Herlufsholm 1872. Candidat 25. Juni 1878. Huslærer i København 1878—79. Pers. Kap. i Høje Taastrup 1. December 1879. Sognepræst i Dalbyner 30. April 1891, i Bøvling fra 20. November 1901 til 1913, hvorefter han forflyttedes.

Gift d. 17. November 1885 i Brøndbyvester med Charlotte Amalie Welding, f. 9. Februar 1861. Datter af Stiftsprovst Fr. P. Welding til Brøndby V. og Ø. og Anna Henriette Birgitte Kruse.

Steenstrup nedstammer fra Biskop Hans Poulsen Reesen (d. 1638).

17. Theodor Julius Carl Georg Rendtorff, f. 22. Juli 1869 paa Vindum Overgaard. Søn af Hovedgaardejer Rendtorff. — Student fra Viborg 1888. Candidat 1893. Sognepræst paa Venø 1896, i Nyker paa Bornholm 1902—13, i Bøvling-Flynder 1913—35. Provst for Skodborg-Vandfuld Herreder 1925. Afsked fra Bøvling 1935 og derefter Rejsepræst for I. M.s Børnegudstjenester.

Han var indtil sin Afsked i Bøvling Kredsformand i D. M. S. Lemvig-Kreds. Medlem af I. M.s Børnegudstjenesteudvalg. Kredsformand for K. F. U. M. og K., Formand i Bestyrelsen for Nr. Nissum Højskole.

Gift med Julie Philipsen, f. 22. December 1871 i Viborg. Datter af Fabrikant Eskild Philipsen og Hu-

stru Nina Frederikke Christensen. — Pastor Rendtorff har udgivet et Mindeskrift om Niels Storbjerg (en Gaardmand og Fører for Indre Mission i Bøvling). Søndagsskolesagen (38). — Kristendommens A B C.

18. Valdemar Peter Andreas Rasmussen Hjorth, f. 18. August 1899 i Sønderho. Søn af Snekker Hjorth. — Student fra Østersøgades Gymnasium i København 1917. Candidat 1924. Sognepræst i Kettrup 1924, i Bøvling-Flynder 1935. Kredsformand for I. M.s og K. F. U. M.s og K.s Kredse 1933. Medlem af Dansk Kirkefonds Bestyrelse fra 1933. Bestyrelsesmedlem i D. M. S.s Kredsforbund fra 1931.

Gift 22. Marts 1925 med Karen Sofie Hansen, f. 31. December 1902 (Faderen Købmand i Esbjerg).

DA BØNDERNE I STADIL BLEV SELVEJERE

ET 150 AARS MINDE

Af Peder Jensen.

At vi er inde i et af Historiens store Tidsskifter, er alle Mennesker vist enige om. Men ingen kan endnu se, hvor det bærer hen. Det er dog ikke nærværende Tid, jeg har i Tanker med det, her skal omtales. —

Verdenshistorien har haft mange Tidsskifter. I Slutningen af det attende Aarhundrede blev et Tidsafsnit indledet, hvis Virkninger gik saa dybt, at deres Spor med Lethed kan følges helt op til vore Dage.

Det er dog kun et ganske lille Udsnit af de store Begivenheder, der ogsaa satte Spor i vort eget Land, der her skal drages frem i Anledning af et 150 Aars Minde, der knytter sig til denne Egn.

Stavnsbaandet var løst. Mange troede, at alt i vort lille Land vilde ramle sammen, naar Bonden fik lige Borgerret med Landets øvrige Stænder. Nu kan vi sagtens smile af de gamles Ængstelse, men for dem var det ramme Alvor. Det var Landets Velfærd, der stod paa Spil. Men nægtes kan det vel ikke, at det først og fremmest var egne Interesser, der var i Forgrunden hos dem, der den Gang søgte at standse Udviklingen, der dog skulde blive til usigelig Gavn for Folkets brede Lag og Landet som Helhed.

Historien gentager sig. Det er en gammel Sandhed,

der nok kan vække os til Eftertanke i 1941. Men lad nu det ligge. Vi vender os til vor Hjemegns begrænsede Historie:

Fra Stadil.

Naar en Vestjyde i 1941 læser følgende Udtalelse af den gamle Frihedsmænd, Gleerup, i 1845 til den sjællandske Bondestand, da vil Ordene fylde ham med Forundring. Det var 11. Okt. 1845, at Gleerup sagde: »Hvad der fra 1788 indtil nu er gjort for Bondestanden er gjort uden Medvirkning fra Bøndernes Side. Men den Tid maa ophøre. Bondestanden har nu traadt sine Børnesko og er kommen til Skelsaar og Alder, derfor maa den sørge for sig selv«.

En Mand fra Ringkøbingegnen vil uvilkaarligt sige: »Disse Ord kunde ikke være udtalt paa denne Egn«.

Men Gleerup kendte Sjællands Bønder og deres Kaar, hvad en Udtalelse af Orla Lehmann nogle Uger senere bekræfter:

»Bønderne blev i forrige Aarhundrede paanødt større Selvstændighed og Frihed. Hvad de nu skal opnaa, det vil de kun erhverve ved egne Anstregelser i deres Ansigts Sved. Jeg tror ikke, de skal sørge over denne Forandring; thi er de fra umyndige Børn vokset op til selvstændige Mænd, da maa de ogsaa føle Mandens Stolthed, der ved egen Kraft vil bygge sit Velfærds Hus. Og har de mindste Forstand paa Livet og dets Gang, da ved de ogsaa, at kun hvad der surt erhverves, det skattes højt, forsvares mandigt og bruges godt«. *)

Det var æggende Ord, der satte Spor i de sjællandske Bønders Udvikling.

*) De to Citater er fra J. P. Jensen: »Sjællandske Bønder«.

Men det blev en Kamp i Modvind. Regeringen lagde Hindringer i Vejen. Der var ikke Forsamlingsfrihed den Gang. Kancelliskrivelser og Skrivelser fra ivrige Herredsfogder forbød Møder og Sammenkomster, saa Vestjyden Ole Kirk fandt Anledning til at sige: »Tænker vor gode Regering da allerede paa at standse Udviklingen, eller er den bange for at høre Sandheden?«

Men Frihedsbevægelsen lod sig ikke standse, om end Forstaaelsen — ogsaa her paa Egnen — var ringe nok, hvad Statens Anliggender angik.

Men den Kamp, som Fæstebonden endnu i 1845 maatte kæmpe med Herremændene paa Sjælland og andre Steder, var allerede den Gang forlængst tilbagelagt af Bønderne i Hind Herred, der allerede i mange Aar havde siddet som fri Mænd paa deres Gaarde og med Tak mindedes Forældre, der ca. 50 Aar i Forvejen var vaagne og selvstændige nok til at forstaa, hvad Stavnsbaandets Løsning, og hvad dermed fulgte, betød for Hjem og Arne, saa de hurtigst muligt købte Gaardene, naar Lejlighed bød.

Det er en af disse gunstige Lejligheder til at gøre en stor Handel, vi i det efterfølgende skal høre nærmere om.

Fra Stadil i Aarene 1791—92.

En Sommerdag i 1792 kom en lang Række Bøndervogne ad Landevejen nord for Rindom Kirke. Kuskene var i godt Humør. Vognenes ensformige Knirken hørtes langt bort. Ved Rindum Kirke drejede Vejen i Vest, indtil den kom paa Linie med den østlige Del af Ringkøbing, saa slog Vejen atter et Sving og fortsatte forbi Vasgaard indtil Byporten, hvor Tol-

derne standsede Vogntoget. Der var meget for Toldbetjentene at efterse den Dag. Det var Herremanden Brockdorff, Søndervang i Stadil, der holdt sit Indtog i denne lille Købstad med »Kone og uforsørgede Børn«.

En ny Tid var ringet ind for Land og Folk. Knurrende maatte Herremændene finde sig i den ny Bevægelse, der gik hen over Danmark og satte Sindene i Svingninger.

I 1786 satte Godsejer Søren Tang følgende stolte Indskrift over Porten i den gamle Borg, Timgaard:

»1786: Se her en Bygning fast og sterk
 Knud Gyldenstiernes store Verk —
 Nu over femte Hundredaar
 Thimgaard som Herresæde staaer.
 Af Søren Tang dens Ejermand
 Er Bygningen nu sat i Stand.
 Gid denne Hovedgaard bestaae
 Til Verden skal med den forgaael«

Søren Tang og de andre vestjyske Herremænd anede ikke, hvad Aaret 1788 skulde bringe. Før Aarshundredet randt ud, fuldførte Haandværkernes Redskaber det Værk, som Fjendens Kugler aldrig havde formaaet: Timgaard, den stolte Borg derude i Engene, sank i Grus. Nu spejder man forgæves efter en Rest af Murene, naar man kører der forbi.

Men ovre paa Søndervang gik Herremanden Brockdorff en Dag paa sine Krykker ærgerlig i Hu. Det var en Skatteansættelse i 1791, der bragte ham saa meget ud af Ligevægt, at han tilbød et Par af sine Fæstebønder, at de kunde købe Hovedgaarden Søndervang med Fæstegods og Kirke — hele Stadil Sogn — for 40,000 Rdlr. At den ene af disse to Mænd var Christen Christensen fra Gaarden Toft i Mejlbjby.—

Sognets rigeste Mand — i daglig Tale kaldet Christen Toft — er der næppe Grund til at tvivle om. Den gamle Købekontrakt af »15de Martz 1791« taler i den Henseende saa tydeligt et Sprog, at der næppe kan være Tvivl derom. Det er ikke blot hans betydelige Formue, men særlig hans smukke faste Haandskrift, og hans senere udviste Vovemod, da han ene Mand overtog Hovedgaarden, der vidner om, at han var selvskreven til at være Fører blandt sine Ligemænd. Og han blev det.

Sammen med Gravers Thomsen fra Gaarden Bjerg og flere gode Mænd tog han Sagen op og gennemførte den, sikkert til Overraskelse for Herremanden, der næppe troede, at hans Fæstebønder kunde udrede den store Sum 23925 Rdl., som blev udbetalt, før Skøderne blev underskrevne. Derfor gjorde han ogsaa et Forsøg paa at gaa fra sit Ord, da han mærkede, at det blev til Alvor med Handelen. Herremanden paastod, at Handelen var ugyldig, da Købekontrakten var skreven paa ustempelt Papir. Men det hjalp ham ikke. Christen Toft og Gravers Thomsen, der efter sin Gaard gik under Navnet Gravers Bjerg, rejste til København med Købekontrakten eller vel nok rettere en Genpart af den, som de efter Kontraktens Ordlyd havde faaet udleveret. Deres Haab stod til Kronprins Frederik, at han vilde hjælpe dem. De blev ikke skuffede. Kronprinsen tog venlig imod de to Vestjyder. Da Sagen var fremlagt og undersøgt, sagde han til dem: »Rejs kun hjem med Fred, I to, I skulle nok faa jer Ret«. (P. Storgaard Pedersen: Hing Herreds Historie). Derefter blev Købekontrakten stemplet paa det ggl. Trykkeri. Det var i Enevældens Dage, da maatte selv en Herremand bøje sig.

At Christen Toft og Gravers Bjerg efter den Tur var Dagens Mænd i Stadil, er let at forstaa.

At Brockdorff i Virkeligheden har faaet for lidt for Gaard og Gods, er der meget, der tyder paa. Det er et let Regnestykke at se, at Brockdorff kun fik knap 100 Rdl. pr. Td. Hartkorn af Bøndergodset med Kirke samt Kirke- og Kvægtiende.

Bøndergodset alene stod til Hartk.: 277 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb. Præstegaarden, Kirken med ovennævnte Tiender til 38 Tdr. Det bliver ialt godt 315 Tdr.

Den samlede Købesum for dette var 29,680 Rdl. eller ca. 94 Rdl. pr. Td. Hartkorn.

Til Sammenligning kan anføres, at Bønderne i Tim, da de i Aarene fra 1797—1807 købte deres Gaarde til Selveje, maatte betale omtrent 200 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Paa Grund af Krigen i Europa i Slutningen af det attende Aarhundrede, maa vi vel nok regne med en Prisstigning paa Ejendommene i disse Aar. Men Prisforskellen er jo ogsaa ret stor.

Mindet om Ritmester Brockdorff til Søndervang levede længe i Stadil. Minderne om ham var ikke gode. Han var haard mod sine undergivne.

I Købekontrakten af 15. Marts 1791 har han sat sig selv et Minde, som heller ikke taler til hans Fordel. I Slutningen af Købekontrakten fandt han Anledning til at indføre følgende:

»Det Byg, som af visse Sognemænd ydes til Kirkens Vin og Brød, er hidtil oppebaaret af Sognepræsten, imod at han har forsynet Kirken med disse Fornødenheder; i Fald at herom i Fremtiden skulde blive nogen Disputis imellem Kirkens Ejere og Sognepræsten, saa tager Sælgeren ingen Del derudi.

Sognepræsten har endvidere gjort Fordring paa en aarlig Afgift fra Syndervang af 3 Td. Rug, 3 Td. Byg og 3 Td. Havre, men da Sælgeren ansaa samme Fordring som aldeles ugrundet og urimelig, saa har han aldrig ydet det ringeste deraf i alle de Aar, han ejede Gaarden. Dette tilkendegives Køberne af Hovedgaardens i den Hensigt, at om denne Fordring af Sognepræsten skulde blive oprippet, saa skal Køberne afgøre denne Sag med ham paa deres egen Bekostning og Risiko om Udfaldet, og bliver saadant for Fremtiden Sælgeren aldeles uvedkommende«.

Her er altsaa en aaben Bekendelse af, at han i 13 Aar aarlig har forholdt Sognepræsten en Indtægt af 9 Td. Korn — en ikke helt lille Sum omsat i Penge.

Den Præst, det mest kom til at gaa ud over, var Præsten Schlichtkrull, der var Præst i Stadil fra 1783 til 1802. P. Storgaard Pedersen har givet ham et godt Mindeord i ovennævnte Bog om Hing Herred og i Bogen om Ole Kirk.

Men Købekontrakten er en god Kilde til Oplysning om flere Forhold i Stadil ved Overgangen til Selveje.

I Ansøgningen til Kongen om Tilladelse til at gennemføre den paatænkte Handel og om Stempelfrihed for de mange Skøder og Obligationer, der skulde udstedes i Anledning af Handelen, er Herremænd og Bønder kønt enige om at gøre sig selv saa ringe som mulig i økonomisk Henseende for at opnaa den ønskede Fritagelse for Stempelafgiften. Skriveren har ogsaa haft den rette Evne til at forme Ordene.

Men det er ikke let at forstaa, at Køberne, der havde saa gode Kort paa Haanden, turde vove at sætte alt paa Spil for at opnaa Stempelfriheden. Købekontraktens § 2 har følgende Ordlyd:

»Alt forommeldte sælges og købes udi samtlige Contrahenters allerunderdanigste Haab om adskillige ansøgte allernaadigste Bevillinger og denne Contracts Aprobation; men skulde ingen allernaadigst Bønhørelse i saa Maader være at erholde, saa er hele Contracten uefterrettelig uden al Kraft, ja, som ugjort i alle Dele at anse«.

Man stolede paa Kronprins Frederik og hans Mænd. Stadilboerne blev ikke skuffede. De blev fritaget for hele Stempelafgiften.

Men ved nærmere Eftersyn i Købekontrakten ses det, at Ritmester Brockdorffs faste Gæld paa Søndervang, Gaard og Gods, var 20,000 Rdl. Han forlod altsaa Søndervang med en Formue paa 20,000 Rdl. En stor Sum den Gang. Bønderne var da heller ikke helt forarmede i Stadil paa denne Tid. 39 Mænd kunde betale Gaardene kontant og endda tage for 5000 Rdl. Aktier i Hovedgaarden. Da der paa den Tid var ialt 91 Bosteder i Stadil (Herregaarden medregnet) var det jo ikke saa daarligt klaret. Bønderne viste endog Herremanden den Tillid at udbetale ham 23,925 Rdl., før Skøderne blev underskrevne. Der var altsaa ingen Grund for Herremanden til at tale om den Tillid, han viste Køberne, som fremhævet i Købekontraktens § 20.

Af ovenstaaende fremgaar det, at Stadil allerede den Gang var ret godt besat med Bosteder — overvejende Gaardbrug.

Sognets største Gaard efter Søndervang var Præstegaarden med 9 Td. 2 Fdk. 2 Alb. Hartk. Af Bøndergaardene laa den største den Gang i Alrum Matr. Nr. 10 med 7 Td. 4 Skp. Hartk. Niels Lauridsen var Gaardens Fæster, og paa Købekontrakten staar han som Køber af Gaarden. Han er en af Hovedmændene

ved Købet af Stadil Sogn. Han skriver sit Navn — Niels Laursten — med en god og læselig Haandskrift paa Købekontrakten og Ansøgningen til Kongen. Det bliver dog ikke ham, men Sønnen Laurids Nielsen, født 1762, der faar Skøde paa Gaarden. Laurids Nielsen er Ungkarl i 1792, men bliver senere gift med Margrethe Eskildsdatter, f. 1776. Der var vist ingen Børn i dette Ægteskab.

— Derefter kommer to Gaarde paa Stadilø. De er begge ansat til samme Hartk. 6 Td. 1½ Alb. Dette tyder paa, at de to Gaarde oprindeligt har været samlede i en Gaard. Mikkell Jeppesen staar opført som Køber af den ene Gaard Matr. Nr. 1 a. Købesummen er 600 Rdl., som Mikkell J. kan betale kontant, og saa har han 100 Rdl. tilovers til et Par Aktier i Hovedgaarden. Den anden Gaard af samme Størrelse blev købt af Peder Jeppesen. Købesummen er ogsaa her 600 Rdl. Peder Jeppesen var sammen med sin Fader, Jeppe Sørensen, Gaardens Fæstere før 1792. I nyere Tid har denne Gaard været i Peder Kr. Johannesens Eje (født 1821).

For ovennævnte Mikkell Jeppesen tegnede Fremtiden sig lys. Han var en Mand i sin bedste Alder — ca. 40 Aar gl. — han skal snart sidde som Selvejer paa sin gode Gaard sammen med sin Hustru og 5 Børn. Det var trygge Kaar — syntes alle.

Men alt blev hurtigt forandret. Et Tordenvejr trækker op. Det er i Sommeren 1791. Mikkell er i Engen, da Uvejret bryder løs, men gaar hjem til Gaarden for at søge Ly. Da rammes han af Lynet, der »splittede hans Hat og Klæder i mange Stykker, som fandtes vidt og bredt adspredte paa Marken«. Det er Stadil Kirkebog, der har bevaret Mindet om denne Ulykke.

Enken, Maren Christensdatter, var kun 34 Aar, da Manden saa pludselig døde. Hun har ikke Mod til at købe Gaarden, som først Aaret efter skulde overtages til Selveje.

21. Juni 1792 er det Mads Knudsen, f. 1756, der faar Skøde paa Gaarden med Forpligtelse til at forsørge Mikkell Jeppesens Enke og hendes umyndige Børn. Den Sag klarede Mads — paa en for alle Parter forhaabentlig god Maade — ved at gifte sig med Maren Christensdatter.

Mads Knudsen var vistnok fra Fuglbjerg og Broder til Ole Knudsen, Fuglbjerg, hvis Efterkommere endnu lever der. Ole Knudsen var Medunderskriver paa Købekontrakten af 15. Marts 1791. Han underskriver sig »Olluf Knudsen«. Der er ialt 5 Mænd, der underskriver Købekontrakten af 15. Marts 1791 og Ansøgningen til Kongen, paa egne og samtlige Beboeres Vegne.

Af Underskrifterne ses det, at det er gammel Skik i Stadil, at Manden faar Navn efter Gaarden. Jens Høj og Gravers Bjerg underskriver sig ikke med Døbenavnet eller rettere Familienavnet, Jens Graversen og Gravers Thomsen, men med Gaardens Navn, som er deres Kendingsnavne.

Men vi vender atter tilbage til Købekontrakten, der viser, at efter de ovennævnte 3 Gaarde, der er de største i Sognet, følger der 15 Gaarde med 5—6 Td. Hartk. og 17 Gaarde, der har mellem 4 og 5 Td. Hartk. 28 Gaarde har fra 2 til 4 Td. Hartk. og endelig er der 9 Gaarde paa 1—2 Td. Hartk. 11 Ejendomme er under 1 Td. Hartk. og 7 Huse har intet Hartk. af Betydning. Hovedgaarden, Søndervang, var i 1791 paa 60 Td. 4 Skp. Hartk. Købesummen blev

sat til 10,000 Rdl. for Hovedgaarden. Af alle Sognets Beboere var der kun 5 Husmænd, der ikke ønskede eller evnede at blive Selvejere. Disse 5 smaa Ejendomme havde tilsammen af Hartk. 2 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. og blev vurderet til 320 Rdl. I Handelen fulgte de med Hovedgaarden, der blev overtaget af 45 Aktionærer — alle af Stadil Sogn — til en samlet Sum af 10,320 Rdl.

Det ses iøvrigt af Købekontrakten, at der er flere Gaarde i Stadil, der i 1792 har nøjagtig lige stort Hartkorn. Der var de to Opstrupgaarde, der oprindeligt var en Gaard. I 1431 ejede Domkapitlet i Ribe Opstrupgaard. I 1792 laa de saa tæt sammen, at kun en Vej, Vejen gennem Opstrup, skilte de to Gaarde. Ensvold Jeppesen faar i 1792 Skøden paa Matr. Nr. 143; hans Svigerfader havde tidligere Gaarden i Fæste. Ca. 1840—46 brændte Gaarden, det var vistnok den Gang, at Gaarden blev flyttet ca. 100 Al. i Sydøst, hvor den nu ligger. Den gamle Gaard laa med Stuehuset mod Syd. Men lige over for laa Gaarden Matr. Nr. 142 med Stuehuset mod Nord. Denne Gaard blev senere flyttet ca. 200 Al. mod Vest, men 27. Oktober 1868 brændte den. I Ringkøbing Amts Avis for 28. Okt. 1868 staar der: »Lynilden er inat slaaet ned i Knud Nielsen Gaard i Opstrup i Stadil og har afbrændt samme. Ved Nedslaget dræbtes 7 Køer. 3 Kvier, 2 Kalve, 5 Svin og 4 Faar indebrændte. Af Indboet skal kun lidet været reddet«.

Men da blev Gaarden atter flyttet. Denne Gang blev den opbygget i den vestlige Ende af Opstrupby, hvor den endnu ligger. Gaardens Hartkorn var i 1792 4 Td. 4 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Det blev Niels Thomsen (Bjerg), der for 500 Rdl. blev Gaardens første Selv-

ejer. Sammen med sin Svigerfader, Niels Knudsen, havde han tidligere Gaarden i Fæste. I Nabogaarden er det ogsaa en Svigersøn, Enevold Jeppesen, der overtager Gaarden for samme Købesum og med det samme Hartk., som ovenfor nævnt. Det livede op i de to gamle Gaarde, da de to unge Ægtepar tog fat.

Ogsaa de to Mejlbygaarde har oprindeligt været een Gaard; de var tilsammen paa 10 Td. 4 Skp. 4 Fdk. 5¼ Alb. Hartk. Hvorlangt vi skal tilbage, før Delingen sker, kan ikke opgives her, men i 1792 var den delt i to lige store Gaarde, der laa paa den samme Toft, hvor Mejlbygaard nu ligger. 21. Juni 1792 faar Jeppe Knudsen Skøde paa Gaarden, der har Matr. Nr. 121 a. Hartk. er 5 Td. 2 Skp. 2 Fdk. 2½ Alb. Købesummen 600 Rdl.

Mærkeligt nok synes det at være gaaet i Mejlbygaard som paa Stadilø, for i Købekontrakten af 15. Marts 1791 nævnes Niels Kristensen 2 Gange som Køber af Mejlbygaard, men i 1792 er han død, og Enken bliver gift med Jeppe Knudsen, der faar Skødet. Fra omkring Aar 1624 og til 1933 var Mejlbygaard uafbrudt beboet af den samme Slægt, og vel sagtens længe før, men det lader sig næppe bevise.

Den første Mand paa Mejlbygaard, hvis Navn vi kender, hed Gravers Pedersen, f. 1624. Den anden Halvgaard af Mejlbygaard vil vi nu forgæves søge efter paa Toften ved Mejlbygaard, men den laa lidt Sydøst for den nuværende Gaard. Købesum og Hartkorn er i 1792 lige store for begge Gaarde, men det er ogsaa samme Slægt vi møder i begge Gaarde. Det er Fæsteren Peder Graversen, der i 1792 faar Skøde paa den anden Halvdel af den gamle, store Gaard, Mejlbygaard; men allerede i 1799 sælger Peder Gra-

versen ca. det halve af sin Gaard til Chr. Christensen fra Gaarden Toft i Mejlby (Sognets rigeste Mand). Købesummen for den halve Gaard er 800 Rdl. Den anden Halvdel af sin Gaard afstaar Peder Graversen til Sønnen Gravers Pedersen. Hartkornet er da for denne 2 Td. 5 Skp. 2½ Alb. Købesum 100 Rdl. — Samme Slægt besidder Gaarden 1889. Da døde Gravers Olesen; men da er Gaarden forlængst flyttet og vistnok ombygget 2 Gange, inden Gravers døde, som den sidste af Slægten paa den gamle Gaard, der nu har Matr. Nr. 125 a og ligger lige Vest for den Plads, hvor Stadil n. Skole laa (som vi skrev det i vore Bøger), i den Tid Niels Eskildsen stod for Styret i denne Skole. Denne Gren af den gamle Slægt fra Mejlbygaard er dog ikke uddød, men fortsætter Livet i andre Egne af vort Fædreland.

Lige Øst for Gaarden Vestergaard i Mejlby laa i gamle Dage en Gaard, hvis sidste Fæster var Peder Jensen Kamp. I Købekontrakten af 1791 staar han som Køber af Gaarden. Men Datteren Johanne, født 1771, var trolovet med Sønnen i Nabogaaden mod Øst, Niels Jørgensen, der faar Skøde paa Gaarden 21. Juni 1792. Faa Aar efter ombygger han Gaardens Stuehus, men kort Tid efter kom Spørgsmaalet om at flytte hele Gaarden ud paa en af Mejlby Bys Ud-
lodder paa Bane. Ogsaa dette gennemførte Niels Jørgensen, der selv var Møllebygger. Gaarden, han byggede, kom til at ligge paa Linie med Halkjær Gaardene og er senere bleven regnet for at høre til denne By. Gaardens Navn er nu Thesbjerg. En Bakke, Vest for Gaarden, som staar med en ret stejl Brink ud i mod Veststadilfjord, der naar helt ind til Bakkens Fod, har maaske givet Gaarden Navn. Det nylig opførte

Stuehus i Mejlby blev nu flyttet og stod paa Gaarden Thesbjerg til det i 1926 faldt for Aldersgrænsen; da var det, at fjerde Slægtled efter Niels Jørgensen rykkede ind i Gaarden. Men da var ogsaa hele Gaarden ombygget af Niels Pedersen Thesbjerg og dreven op til en Gaard med 40 Kreaturer og 6 à 7 Heste. Under en Solformørkelse mistede Niels Jørgensen sit Syn. Han forbød Gaardens Folk at stirre mod Solen, men selv vilde han dog nok se en Solformørkelse. Han fandt sig saa en Dørsprække, hvorigennem han iagttog Solens Formørkelse; men det havde til Følge, at han blev blind. Paa lignende Vis gik det en Mand paa Klitten ved samme Lejlighed. Til Trods for at Niels Jørgensen mistede sit Syn, kunde han dog arbejde ved sin Høvlebænk og lave flere nyttige Ting. Han kunde blandt andet lave en Spand af Træ, og hvad mere er, han kunde lave den, saa den var fuldstændig tæt. Han døde 3. Decbr. 1848, 82 Aar gl. Niels Jørgensen var paa Faders Side af Slægten fra Mejlbygaard, og paa Moders Side nedstammede han fra den Slægt, der boede paa Gaarden Bjerg i Stadil, og hvis Slægtstavle kan føres tilbage til ca. 1600.

I Kampgaardene sad Niels Christensen og Mads Jensen som Fæstere i 1791, da der blev Røre i Sognet. I begge Gaardene har de samme Slægter levet i over 200 Aar og sagtens meget længere. Men saavidt jeg ved, er der ingen, der har ført disse to Slægters Linier længere tilbage. Paa Reformationstiden hørte Kampgaard — da var der kun en Gaard — til Graabrødreklostret i Ribe, men 1547 blev Gaarden købt af Ridder Claus Sehested. Hvornaar Gaarden blev delt, kan ikke meddeles her, men i Købekontrakten staar begge Gaardene for den samme Købesum: 550

Rdl. og Hartk. er for begge Gaardene 5 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. — nøjagtig det samme. I den vestre Kampgaard er det dog ikke Mads Jensen, men Sønnen Jens Madsen, der ved Skøde af 21. Juni 1792 faar denne Gaard i Eje. Jens Madsen er født 1766. Hans Efterkommere boede i denne Gaard til 1938.

I Trap: Ringkøbing Amt Side 288 staar: »Kampgaard skal efter Sagnet være en gammel Kongsgaard«. Og der er meget, der tjener til Støtte for Sagnet. — Kampgaardene ligger paa Landtungen mellem Højdedragene i Sognets sydlige og nordlige Del. Mod Svd, Vest og Nord er denne Landtunge omgivet af lave Marker, Enge og Moser. Men i Oldtiden, da Landet blev bebygget, var Landtungen omgivet af Vand. — Herom vidner det gamle Navn, Skelmose; Mose og Engkjær, der paa ovennævnte tre Sider omslutter Kampgaardenes Marker og dannede en naturlig Fæstning.

Nord for Skinkelsø laa et lille Højdedrag, der blev til Hede, da Skoven forsvandt. Ind imellem denne Hede og Landtungen, hvorpaa Opstrupgaardene blev byggede, ligger »æ Sig«, som i Oldtiden stod under Vand. »Æ Sig« gik oprindelig imod Vest omtrent til Holmager efter det nuværende Terræn at dømme.

Skinkelsø fik sit Navn efter General Skinkel, der fandt sin Død her i et Slag. Saadan melder Sagnet. Dertil er knyttet Navnet Brunhøje — et Højdedrag, der ligger Øst for Skinkelsø. Her blev de brune Heste, der blev dræbt i Slaget, begravet. Deraf Navnet: Brunhøje.

Omtrent 1 km Nord-Nordvest for Skinkelsø laa Skansen. Indtil Slutningen af det nittende Aarhundrede var her endnu Spor af en opkastet Jordvold. Saa

meget melder de gamle Sagn om Krigerfærd i Stadil.

I det nittende Aarhundrede var der Teglværk til begge ovennævnte Kampgaarde. Hvorlænge der har været Teglbrænderi i Stadil vides ikke helt bestemt, men i Købekontrakten af 1791 er der intet, der tyder paa, at der var et Teglværk i Stadil. Men lang Tid er der vist ikke gaaet, før Teglbrændingen i Stadil begyndte, thi det gamle Stuehus paa Thesbjerg, der blev opført i det nittende Aarhundredes Begyndelse, var opført af brændte Mursten, hvad Syd siden og Gavlene angaar. Det samme gælder alle de gamle Huse i Stadil fra den Tid paa en enkelt Undtagelse nær. Det var saa lige til nu, da Gaardene var overgaaet til Selvs eje, at det, der blev bygget, skulde være solidt; nu var man sikker paa, at Gaarden kunde gaa i Arv i Slægten. (Alt tyder tilmed paa, at der var jævn Velstand i Stadil omkring Aar 1800).

I Slutningen af det nittende Aarhundrede laa der endnu ret store Ruiner af 3 Teglovne. De to tilhørte Kampgaardene, den tredie, der laa Øst for Husene i »æ Ljergrav« tilhørte Sylvester Jensen, Skelmosen. En fjerde, mindre Ruin af en Teglovn laa i Nærheden af den Plads, hvor nu Stadil Skole ligger, og hørte til Jens Smeds Gaard Matr. Nr. 91 a. Et femte Teglværk laa lidt længere i Vest i Nærheden af »æ Daael« og hørte til Gaarden Bjerg i Stadilby, men dens Ruiner har jeg ikke set.

Ovennævnte Niels Kristensen, f. 1756, fra den østre Gaard i Kamp, døde i en forholdsvis ung Alder. Enken Maren Hansdatter, f. 1769, blev gift med Kristen Mikkelsen f. 1764 i Rejkjær i Tim, død i Kamp 1857. Kristen Kamp, det blev hans Kendingsnavn, var en Kraftkarl — høj af Vækst — og havde i sine unge

Aar været Soldat i 13 Aar. Hvad Aarsagen var til den lange Soldatertjeneste kunde Dattersønnen Niels ikke give Underretning om, men han mindedes, at Bedstefaderen havde ligget i Halmstad en Del af sin Soldatertid. Niels var kun 10 Aar, da Bedstefaderen døde, men han huskede ham som en god Fortæller, hvorfor Niels gerne søgte ind til ham i Aftægtsstuen, da der tilmed vankede et Stykke Sukker — en sjælden Vare dengang. —

At den gamle Kristen Kamp i mange Aar har været Midtpunktet i det Selskab, der — særlig ved Aftens-tid — samlede sig omkring Teglovnen, er næsten givet, da han som ovenfor nævnt var en god Fortæller. De 13 Aars Soldaterliv havde sikkert ikke i alle Maader virket forædlende paa ham, men at det har givet ham en videre Horisont, end hans Standsfæller ejede, kan næppe fejle.

Dattersønnen Niels, f. 1847, død 27. April 1929 i Heager, kunde ogsaa fortælle om den gamle Teglmester Sylvester Kamp, der boede i et Hus paa Kamp Mark; han kunde drikke en Pot Brændevin i Døgnet, mens han passede Fyret; men han kunde ogsaa — drivende vaad af Sved — efter en Indfyring lægge sig ud paa Grønningen et Kvarters Tid under aaben Himmel kun iført Bukser og Skjorte.

Sammen med en Ovnfuld Sten blev i Almindelighed brændt 2 Læs Kalk. Den raa Kalk blev hentet i Daubjerg ved Viborg.

Sidste Gang, Ovnene blev brugt til Teglbænding, var vistnok i 1868.

Da den gamle Kristen Kamp hørte, at Dattersønnen Kristen Nielsen Kamp, f. 1835, var udskreven til Soldat — Kasteljæger — udbrød han: »Han bliver

pinede traadt helt ned — «. Den unge Kristen Kamp var middelhøj, men Bedstefaderen var — som ovenfor nævnt — en Kæmpeskikkelse.

Men Kristen Kamp den yngre klarede sig godt som Soldat — han skød sig fri og blev hjemsendt. I Stedet for den Lodtrækning, der senere blev anvendt paa Sessionen, skød man sig dengang fri; de bedste Skytter blev hjemsendt efter en kort Uddannelses-tid. Kristen Kamp var en af dem — men da 1864 kom, blev Kristen Kamp indkaldt sammen med Broderen Ole.

Da Tyskerne tog Als, var Kristen paa Vagt i en af Skyttegravene sammen med 2 Vestjyder, Jens Vandborg fra Mejlbjerg i Stadil og Knud Kristian fra Agersbek i He.

Jens Vandborg løb op i Skoven og blev der ramt af 7 prøjsiske Kugler. Kammeraterne advarede ham, ved Tilraab, mod at løbe ind i Skoven, da Tyskerne særlig rettede deres Ild imod denne, da de troede, at Danskerne skjulte sig der.

Kristen Kamp og Knud Kristian blev i Skyttegraven, til Tyskerne stormede denne. Da Tyskerne var langt overlegne i Tal, kastede de faa Danskere, der endnu var tilbage, Geværerne og var saa Tyskernes Fanger. Nu gik Vejen sydpaa. En Tid lang laa Kristen Kamp i Fangelejr i Tyskland og havde det elendigt, saa blev han sammen med sine Lidelsesfæller ført helt ned i Østrig. Broderen Niels mente, at han havde været ca. 40 Mil inde i Østrig; der fik de danske Fanger en god Behandling; særlig mindedes Kristen Kamp en Godsejer, der gjorde meget for at lette Fangernes Kaar ved at give dem en ekstra Forplejning og ved at køre for dem paa en Skovtur. Men

SEVELDEGNEN GREGERS JUSTSEN THORNING OG EFTERSLÆGT

Ved *Thulstrup Christensen, Løgstør.*

Nedenstaaende Beretning er skrevet ud fra en Slægtshistorie jeg har udarbejdet for nulevende Efterkommere fra fornævnte Seveldegn. Da hans Efterslægt ved Giftemaal kom ind i den bekendte Harpøthslægt fra Nees Sogn, hvilken Slægt er beskrevet i nærv. Aarb. 1913, Bd. 7, har jeg ment, at Thorningsslægten her ogsaa kan have Interesse for Bogens Læsere. —

Den første, der kendes af denne ThorningssHarpøth Slægt, er en Mand ved Navn Gregers Justsen Thorning, som var Degn i Sevel fra 1706 til sin Død 1718. En Tradition i Slægten siger, at han, før han kom til Sevel, har været Degn i Thorning og derfra har antaget Thorning som Slægtsnavn.

Han var gift med en Thøgersdatter, men hvor de er viet, hvor hun stammede fra, og hvad hendes Fornavn var, har ikke kunnet findes. Da deres første Barn, Marie Magrethe, blev døbt 1. August 1706, nævnes Degnekonens Søster, Ane Marie Thøgersdatter, som Fadder; hun var gift med Degn Jens Pedersen Holm af Fly. Men da Fly Kirkebog først begynder 1777 kan der heller ikke derfra faas nogen Oplysning. Desuden var der en Søn, Just, som døbt i Sevel Kirke 7. April 1709.

Just Gregersen blev gift med Mette Nielsdatter fra Sevel, viet 15. Juli 1731. De boede i Sevel Resten af deres Levetid, hvor de havde en Fæstegaard under Godset Landting. De maa have været meget ansete i Sognet, for ved Justes Død staar i Kirkebogen, at de var meget dygtige Mennesker, som anvendte alle deres Evner til Sognets Bedste. Han døde 3. Septbr. 1781. De havde tre Børn: Frederik, Dorthea og Thøger. Dorthea var født 1737, hun døde 1809, 72 Aar gl., var ugift og boede i Hjemmet indtil Faderens Død. Thøger, som havde taget Tilnavnet Ostenfeldt, blev Degn for Brøndum-Hvidbjerg Menigheder i Salling; han fødtes 1741 og blev begravet i Brøndum 30. Marts 1796, 55 Aar gl. En Svigersøn fik Embedet efter ham.

For de tre Børn kan ikke gives Fødselsdatoer, da Kirkebogen mangler fra 1732 til 68, og de er alle fødte inden for dette Tidsrum. Men i et Skifteudskrift efter Faderen findes deres Navne m. m.

Her er Skiftets Indledning ordret: Skifteudskrift efter afgangne Just Gregersen, Sevel, Fæster under Godset Landting, Ejsing Sogn, Ginding Herred.

Anno 1781, d. 3. Oktober, som er 30te Dagen efter Just Gregersens Død, indfandt sig efter forlangende Hr. Hansen, Herre og Ejer til Landthing, Nygaard etc. assisterende af Fuldmægtig Jakobsen og Degnen Mads Lund, tilligemed Vurderings- og Vitterligheds-mændene Jep Nielsen Gadgaard og Jens Christensen Hald for at vurdere Afdødes Efterladenskaber, som siden ved Auktion gjordes i Penge og deltes imellem hans Enke Mette Nielsdatter og hans tre Børn: Thøger Justsen Ostenfeldt, Degn for Brøndum-Hvidbjerg Menigheder i Salling, Frederik Justsen, boende i Sevel, som begge er myndige, en Datter,

Dorthea, som har til Laugværges Stafen Christensen Vestergaard og til Formynder Peder Christensen Hald. Skiftet er underskrevet den 3. Jan. 1782 af fornævnte Mænd samt Thøger og Frederik.

Boets Formue til Deling udgjorde 81 Rdl. 7 Mark. Enken, Mette Nielsdatter, findes ikke død i Sognet.

Frederik Justsen Thorning blev gift med Karen Christensdatter. Da de er viet indenfor Tidsrummet, hvor Kirkebogen mangler, ses ikke, hvor hun stammer fra, eller hvornaar de er viet, men det er antagelig sket omkr. 1765—66, da deres første Barn, Just, ifølge hans Dødsalder, er født ca. 1767. De boede i Sevel fra 1765—66 til 1802, efter dette Aar findes de ikke mere nævnt der.

Maaske er de deres sidste Aar flyttet til Holstebro, da et Par af deres Børn var bosatte der. — De havde fem Børn: Just, f. omkr. 1767, Christian, f. 1768, Maren, f. 1776, Ane Margrethe, f. 1778, Niels Christian, f. 1781; kun Just og Niels skal omtales her.

Just Frederiksen Thorning blev gift med Ane Malene Sørensdatter fra Holstebro, viet 12. Aug. 1802 i Holstebro. De boede i Borbjerg Mølle, som Just 1801 havde købt af Stiftamtmand N. Sehested til Rydhave for en Sum af 3000 Rigsdaler. Just var en af Sognets Foregangsmænd. Han var i mange Aar Formand for Sognets Styrelse og var i Skolekommissionen, hvor han var med til at udarbejde Reglerne for Borbjergs daværende Skoleordning. Sidste Punktum fra nærv. Aarb. 1931, Bd. 25, S. 147.

Ane Malene døde 16. Maj 1837, 59 Aar gl. Just døde 19. Februar 1838. Efter hans Død solgte Skifteretten Møllen til Skærlund-Damgaard for 4000 Rigsdaler. —

I en Kritik af afd. Lærer C. Møllers: Borbjergs Sogns Historie (optaget i Hards. Aarb. f. 1928 og 29) findes i samme Aarb. for 1931, Side 147, angaaende Just Thornings Død m. m. følgende: Han gik vild om Natten mellem 18.—19. Febr. 1838, og fandtes frossen ihjel i Sneen. Det er forkert; dette gælder Husmd. Jens Jensen Lybye, Østerskovhuus, Borbjerg, hvilket staar anført i Kirkebogen for Borbjerg, Fol. 450 i Rubrikken ovenover Justes Dødsdatoer. Kritikken er skreven af Gdr. Stephan Christensen, Borbjerg.)*

Det yngste af Børnene, Niels Christian Frederiksen Thorning, døbt i Sevel 24. Maj 1771, var gift to Gange, først med Anna Marie Nissen fra Holstebro, f. 1766; hun døde i Barselseng den 3. April 1810. Deres Vielse kunde ikke findes, men er antagelig omkr. 1805, da deres første Barn fødtes 1806. I dette Ægteskab var fire Børn: Just, Jens Peter, Frederikke, Anna Margrethe. Sidstnævnte, f. 16. Marts 1810, blev gift med Jens Have, de boede i Borbjerg. Frederikkes Fødselsdato kendes ikke, hun blev gift med Povl Møller; de boede i Handbjerg. Jens Peter, f. 9. April 1807, døde tre Uger gl. Just omtales senere.

Niels C. Fr. Thorning var en meget virksom og alsidig Mand. Han var Snedker, Møllebygger, Møller, Købmand, havde sidst Gaarden Tidensminde i Hjerm. Mens han var gift med Ane M. Nissen boede de i Tvis Kloster Mølle. Han var paa denne Tid ret velhavende.

Efter fire Aars Enkestand blev han gift med Anna

*) I den Kirkebog, der findes i Borbjerg Præstegaard, er Bemærkningen skrevet saaledes, at det gør en Fejltagelse mulig.

Kirstine Harpøth; de viedes 22. Juli 1814. Hun var Datter af Christian Harpøth og Hustru, Kirsten Jørgensdatter, f. i Sundgaard, Nees Sogn. Harpøth ejede sin Fødegaard, Herregaarden Ulfund, fra 1783 til 1829. Han var Broder til Købmand Jens Harpøth, Ringkjøbing. — Se om denne Slægt i Hards. Aarb. VII. 1913, S. 1—50. — Anna blev født 21. Januar 1785 paa Ulfund, hun døde 1850 paa Tidensminde i Hjerm. I dette Ægteskab var fem Børn: Kirstine Sundgaard, f. 1816, død som lille. Jensine, f. 1817, gift med Andreas Nielsen, Thorning v. Viborg. Karen Marie, f. 1819, gift med Thomas Jensen, de fik Hjemmet i Hjerm. Sønnerne Peder og Chr. Harpøth bliver omtalt senere. Af de fem var Peder den eneste, som efterlod sig Børn.

N. Thorning og Anna K. Harpøth boede knap et Aars Tid i Tvis Mølle, for 15. Aug. 1815 løste han Borgerskab som Købmand i Holstebro; men allerede omkr. 1816 flyttede de til Gaarden Tidensminde. I de Aar gik det tilbage for dem økonomisk, det var jo i Statsbankerotaarene; de klarede sig dog gennem Skærene paa Tidensminde. Men der var intet at rose af, mens de var der, har Sønnedatteren Margrethe Harpøth Thorning, Gøttrup, fortalt mig. Det ses ogsaa af følgende: Da Annas Fader døde 1829 var der ingen af Svigersønnerne, som magtede økonomisk at overtage Ulfund. Anna gjorde sit bedste for, at Gaarden kunde blive i Slægten. Hun henvendte sig ogsaa til Farbroderen, Købmand Jens Harpøth, for at formaa ham til at overtage Fødehjemmet, men han svarede, at nu var han for gammel dertil, det vilde kun forstyrre hans Alderdoms Ro; men kan Thorning staa den Taalmodighedsprøve igennem at vinde godt Ud-

fald af hans Affærer, saa kan han vel faa den i Besiddelse. Videre: Ved Jens Harpøths Død 1844 efterlod han 4000 Rigsdaler til Anna; men der var følgende Betingelse, som ordret lød:

Dog tilføjes endnu som Betingelse for den Ane Kjerstine Thorning tildelte Arv 4000 Rgd. med hvad videre der kan tilkomme hende, at hendes Mand ikke maa faa Raadighed over samme, men skal alene deraf nyde Renterne, saalænge han lever og er i Ægteskab med Ane Kjerstine, og at Kapitalen efter hendes Død skal tilfalde hendes Børn til Deling efter Loven.

Ringkøbing, d. 29. Marts 1844.

Jens Harpøth.

At de klarede sig igennem, skyldtes vel ikke mindst, at han havde sit Haandværk ved Siden af. Der gaar i Efterslægten endnu Sagn om, at han var en ualmindelig dygtig og fin Snedker og Møllebygger. Margrethe Harpøth, Gøttrup, har endnu i sin Besiddelse et Smykkeskrin, som han har lavet til sin anden Kone. Det er et ualmindeligt fint Stykke Arbejde, med Rum til forskellige Smykker. Det lukkes med en Sølvkrog formet som et stort H, hvad nok skal være Forbogsstav til Harpøth. Han døde 27. November 1866 — 85 Aar gammel.

Begge hans Sønner lærte baade Møllebyggeriet og Snedkerhaandværket hos ham. Den yngste, Christen Harpøth, levede ugift. Han ejede Tim Mølle og henlevede sine sidste Aar som Rentier i et Hus, som han ejede i Tim. Han døde der 1908. Han skænkede et Legat til Tim Sogn. Legatets Bestemmelse gengives her ordret efter hans Testamente:

Underskrevne Partikulier Christen Harpøth Thorning af Tim bestemmer herved som min sidste Villie,

at naar jeg ved Døden afgaar, skal der forlods af mit Bo udredes følgende Legater: a. Jeg skænker herved den mig tilhørende Ejendom Mtr. Nr. 3 c i Tim for Hartkorn 2 Alb. med paastaaende Bygninger og disses mur- og nagelfaste Tilbehør, derunder Kakkellovne og Komfur, samt den mig tilhørende Engparcel Mtr. Nr. 62 b ibd. for Hartkorn 3 Fdk., samt en Kapital stor 500 Kr. til Tim Kommune paa Betingelse af, at ovennævnte Ejendomme indrettes til Fribolig for et Par hæderlige, stræbsomme og fattige Ægtefolk hjemmehørende i Tim Sogn, der nyde Bølig og Ejendommens Indtægter for Livstid, saavel som Renterne saavel af de fornævnte 500 Kr. som af en yderligere Kapital paa 1000 Kr., der skal opsamles ved at udleje ovennævnte Ejendomme med Tillæg af Renten af de 500 Kr., og Uddelingen af Legatet finder saaledes først Sted, naar de 1000 Kr. er opsarede. Af Renten skal dog tages det fornødne til Vedligeholdelse af mit Gravsted. Legatet skal bære mit Navn og bestyres af Tim Sogneraad, der fastsætter den fornødne Fundats.

Tim, d. 1. Maj 1908.

C. H. Thorning.

Det øvrige i Testamentet har ingen Interesse her.

Den anden Søn: Peter Harpøth Thorning, kom som attenaarig til Klim i Hanherred for at hjælpe med at bygge Vejrmøllen der. Han blev der og var med til at bygge flere Møller i Omegnen. Han fandt her sin Kone, Petrea Margrethe Christensdatter fra Thorup v. Klim, f. 10. Decbr. 1822; de blev viet 20. Maj 1853 og bosatte sig i Sløjhusene, Gøttrup, Hanherred. Han døde her 10. Maj 1868 kun 46 Aar gl., hun døde samme Sted 18. Oktbr. 1889. De havde

seks Børn: Niels Christian, Margrethe Harpøth, Christian Pedersen, Jens Møller, Jens Harpøth og Ane Kirstine. Jens Møller bor i Washington, U. S. A., hvor han er Ejer af flere Ejendomme. Han var gift med Ane, f. Klausen, f. i Kragerø, Norge; hun døde 1934. J. M. arvede 2000 Kr. efter forannævnte Tim Møller. — Christian Pedersen Thorning bor i Øster Holme, Gøttrup, var gift med Ellen Kirstine, f. Christensen, f. i Kollerup, Hanherred, 8. Juni 1848, død 28. Januar 1928 i Ø. Holme. Der er en Søn, Peder Harpøth Thorning, f. 12. Decbr. 1884; han har været i Amerika en halv Snes Aar; nu hjælper han Faderen med Driften af Ejendommen, et Husmandssted. — Margrethe var gift med Murermester og Landmand Christian Meilhede Jensen, f. 19. Januar 1851 i Gøttrup, død samme Sted 29. Aug. 1931. Boede i Sløjhusene, Gøttrup, hvor Margrethe bor endnu i en Villa, som hun ejer. Der er tre Børn: Karl, Kirstine og Dagmar. Karl har en Tømrers og Snedkerforretning i Gøttrup. Kirstine døde 1932, 38 Aar gl. Dagmar bor hos Moderen. Jens Harpøth er lidt aandssvag grundet paa et Fald i to Aars Alderen. Han har sit Ophold hos Margrethe, som fik hans Arvepart udbetalt mod, at han skulde have sit Ophold hos hende, mens han er levende. — Ane Kirstine var ugift, boede i Fjersritslev, hvor hun døde 1938.

Jeg har valgt at omtale den ældste, Niels Christian Pedersen Thorning, tilsidst, fordi han er den eneste af Børnene, hvis Efterkommere endnu fortsætter Harpøth-Thorningslægten. Han døde paa Rigshospitalet 1892 kun 39 Aar gl. — Han var gift med Ane Kirstine, f. Have, paa Mors. Niels fulgte tro Fædrenes Fodspor, var baade Snedker, Møllebygger og Møller. De

boede i Øsløs, hvor de passede Møllen paa Bygholms Vejle. Han var noget af en Tusindkunster, var meget dygtig i sit Fag. Ane døde i Fjerritslev 1897. Tilbage var syv Børn: Peder, Christian, Villiam, Petrea, Olaf, Ane og Thyra; det ældste seksten og det yngste syv Aar gl.

Peder Christian Harpøth Thorning, gift med Larsine, f. Andersen, bor i Vesløs, hvor han har en Barber- og Frisørforretning samt et Papir- og Bladudsalg. De har tre Børn: Anna, Niels Christian og Frede; de to første er gifte og bor i Thisted. — Christian Have Thorning, gift med Lillian, f. Bristol, bor i Emmett, Idaho, U. S. A., hvor han er Politibetjent. Der er tre Børn: Dolores, Joyce, Donald. — Villiam Bygholm Thorning, gift med Hilda, f. Jørgensen, bor ogsaa i Emmett, hvor de har en Købmandsforretning; ogsaa de har tre Børn: Anna, Margrete og De Wyatt. — Petrea Thorning, gift med Hovmester Peder Lund, Thisted. Han druknede i Hamborg 1929. Hun bor nu i Løgstør; der er ogsaa tre Børn: Anna Marie, Louis Thorning og Vagn Aage. Louis er gift med Dagmar, f. Laursen; de bor i Løgstør, hvor han er Redaktionssekretær ved Løgstør Avis. — Olaf Rye Thorning, gift med Katrine, f. Pritzmann Nielsen. Bor i Manstrup, Hanherred, hvor de har en Gaard. Der er en Datter: Hilda Marie. — Ane Thorning, gift med Havnefoged Jakobsen, Løgstør. De har to Børn: Grethe og Walther. — Thyra Thorning døde ugift i Vesløs 1932. — Her slutter Beretningen om Harpøth-Thorningsiden. Det bemærkes, at alle som kun er nævnt med Fornavn har Thorning som Familienavn.

Den lige Thorning Linie fortsatte sig gennem N. C. Fr. Thornings ældste og eneste levende Søn, Just

Christian Thorning, med sin første Hustru. Just fødtes i Holstebro 3. Februar 1806. Ogsaa han lærte Snedker og Møllebyggeriet; ogsaa han var lidt af en Tusindkunstner. Foruden ovenfor anførte findes han anført som Smedesvend, Blytækker og Entreprenør. Han rejste i mange Aar som en Slags Formand og Entreprenør for Englænderne, mens de anlagde nogle af vore første Jernbaner. Han førte i det hele taget en meget omflakkende Tilværelse, saa hans Livshistorie har ikke været let at faa Samling paa;*) han har ovenikøbet undladt at melde sig fra og til, hvor han har opholdt sig. Jeg maa takke dem af Efterslægten, som har givet mig Oplysninger om ham, hvad der har været mig en stor Hjælp.

Han var en dygtig og virksom Mand, maatte drage Omsorg for Brødet til 23 Børn, som han blev Fader til. Alle de Børn har heller ikke været til at faa Rede paa, da de jo er født rundt omkring i Landet. Seks har jeg fundet i Kirkebøgerne, ni har Teaterforlægger Just Thorning, København, givet mig Meddelelse om. Han var gift to Gange. Først med Maren Jensdatter Trabjerg, Datter af Møller Jens Andersen Trabjerg og Lydia, f. Hegelahr, Kibæk Mølle. Lydia var Datter af Pastor Hegelahr, Skarrild. De viedes 29. Januar 1832 i Assing Kirke og boede indtil omkr. 1837 der i Sognet, saa forsvandt de derfra. I dette Ægteskab var fire Børn: Kirstine, Frederik, Julene, samt en Datter Kirstine, som døde knapt et halvt Aar gl. Frederik døde som Guldgraver i Amerika. Nu fandt jeg ikke Just igen før 1854 i Lemvig Kirkebog. I dette

*) Just Thorning var 1845 Mechanichus paa Clasonsborg Fabrik, se Hards. Aarb. 1940 S. 36. — En Christen Thorning, 24 Aar, f. i Holstebro, nævnes som Snedkersvend sam. St. S. 37.

Mellemrum var hans første Hustru død, og han var bleven gift med Ane Caroline Dorthea Frohn, f. i Pløn i Holsten. De havde et Barn i Kirke i Lemvig 14. Februar 1854, som kaldtes Lydia. Ved hendes Daab staa Moderen anført som 24 Aar gl. Den 15. Februar 1856 fik de en Dreng døbt ved Navn Just Christian, han omtales senere. Atter den 4. September 1857 en Dreng døbt ved Navn Hans; han rejste som attenaarig bort med en Cirkus, siden hørte Familien ikke mere fra ham. Det sidste, som de fik i Lemvig, blev født 21. November 1859, hedder Frederik Oseaj, han bor i København. Derefter kommer tre Døtre: Thora, Sofie og Malene, de to sidste er døde i København; Thora bor der endnu. Det yngste af Børnene hed Christian Harpøth Thorning, boede ogsaa i København, hvor han døde 1936. Han var først gift med Christa, f. Christensen, i dette Ægteskab var ingen Børn. Dernæst med Elna, f. Børgesen; der er fire Børn: Christian, Hans, Svend og Grethe. — Foruden de her nævnte Børn var der endnu en Søn, som hed Alex Valdemar Thorning; han var gift med Elvira, f. Lundgreen, i Sverige. Alex var Rejsende i Manufakturbranchen, i hvilket Fag han var udlært. Oplysningerne om ham har jeg faaet af hans tre Børn, som bor i København, men ingen af dem vidste, hvornaar og hvor han var født, eller hans Dødsaar. Men af Oplysningerne kunde jeg regne ud, at han maatte være født før 1854, altsaa før Forældrene kom til Lemvig. Alex er nok det ældste af Børnene i andet Ægteskab. Han havde tre Sønner: Carl, Rudolf, Svend og en Datter, som hedder Sigrid. De er alle gifte og bor i København. Carl har en Café, Rudolf en Tobaks-

og Cigarforretning; Svend er Konditor og er Ejer af Palækonditoriet, Bredgade, København.

Just Christian Thorning blev gift med Bodil Marie Kirstine, f. Børgesen, f. i Tørring ved Vejle 10. November 1850. De boede først i Sæby, dernæst i Roskilde. De havde en Forretning i Manufakturbranchen. Døde begge i Roskilde, han 5. Maj 1919, hun 22. Maj 1932. De havde kun et Barn, en Søn, Just Christian Børge Thorning, f. i Sæby 20. April 1894. Han er gift med Ebba, f. Raun-Ryberg, f. i Lemvig 6. Oktober 1895. Datter af Stationsforstander W. E. Raun-Ryberg, Lemvig. De har ingen Børn. Just og Ebba er et Par dygtige og alsidige Mennesker. Han er Theaterforlægger, Foredragsholder og Forfatter, har skrevet talrige Artikler om Theaterspørgsmaal, er Arrangør og Forkæmper for By- og Hjemstavns-spil; Ebba er ham en god Medhjælper i hans Virksomhed. Med Just svinder Justnavnet ud af denne Thorningslægt efter at have gaaet i lige Linie ca. 300 Aar. —

Som det vil ses, har paa Harpøth-Thorningsiden tre Slægtled i Rækkefølge været Snedkere, Møllebyggere og Møllere. Som omtalt er Frederik Justsen den eneste af Stamfædrene, hvis Erhverv ikke findes nævnt, men begge hans Sønner var jo Brugere af nævnte Haandværk; mon Faderen ikke har været den første i Slægten i disse Fag? Peter Harpøth, Ø. Holme, har et gammelt Egetræschatol, meget smukt lavet med Aarstallet 1783 hugget ind i de fleste Skuffer, det er gaaet i Arv fra Niels Chr. Thorning og skal være lavet af en af hans Forfædre; det kan jo tænkes at være Frederik Justsen.

De gamle Møller og deres Byggere er nu ved at gaa over i Historien. Angaaende Møllebygger-slægten her

skal nævnes, at forannævnte Villiam Bygholm Thorning har lavet en Model af Vejrmøllen paa Bygholms Vejle. Modellen er, foruden Vingefang og Underbygning, 16 Fod høj og mellem 2—3 Fod i Tværmaal. Fotografier af Modellen har været i flere af De forenede Staters illustrerede Blade og er derved bleven en stor Turistattraktion. Han har herved ude i det fremmede sat et Monument for sine Forfædres Hjemstavnsvirksomhed.

Paa den lige Thorninglinie har Efterslægten mere lagt an paa Forretningslivet. Foruden de her nævnte bor endnu mange af Slægten i København.

Som det ses, er det en stor, stærk og virksom Slægt, der ned gennem Aarene er groet ud fra den Sevel Degn.

RETTELSER

til Hardsyssels Aarvog 1941 (Bøvling Sognekirke).

Side	10 i Noten	staar (kgl. Bibl.	skal være (Rigsark.).
— 15	L. 8 f. o.	— Withe	— — Witke.
— 24	L. 13, 15 f. o.	— Vithe	— — Witke.
— 25	L. 8 f. n.	— Krusefiks	— — Krusifiks.
— 31	L. 2 f. o.	— Ætalis	— — Ætatis'.
— 33	L. 6 f. o.	— Mellisou	— — Milissus. ?
— 33	L. 1 f. n.	— Buds	— — Busch.
— 34	L. 1 f. o.	— Bedse	— — Beche.
— 34	L. 11 f. n.	— Sodgaard	— — Soelgaard.
— 37	L. 15 f. o.	— udrettede	— — utrættede.
— 49	L. 2 f. n.	— Nykøbing M.	— — Nykøbing F.
— 49	L. 10 f. n.	Anførselstegnene udgaar.	
— 49	L. 4 f. n.	— Februar [5. 2]	— — Decbr. [5. 12]. ?
— 49	L. 5—6 f. n.	skal være: Sognepræst i Mejrurp, Kateket i Holstebro.	
— 50	L. 2 f. o.	staar 10. Februar	skal være 10. Decbr.
— 50	L. 12 f. o.	— Bodilskjær	— — Bodilsker.
— 51	L. 17 f. o.	— Loius	— — Louise.
— 51	L. 5 f. n.	— Kristendommen	— — Kristenlivet.
— 51	L. 2 f. n.	— end	— — som.
— 52	L. 7 f. n.	— Han (Provst Rendtorff . . . Kredsform.	

i D. M. S. Lemvig Kreds [Kilde: Kirkelig Haandbog 1939]. Pastor O. Nielsen, Nr. Nissum, oplyser, at Provst R. ikke har været Formand for nævnte Kreds; det har O. N. været siden 1929.

EN VESTJYSK FORSKER

POUL MATHIAS NØDSKOV

Af Th. Hauch-Fausbøll.

»Litteratus« Poul Mathias Nødskov var født i Holstebro d. 24. Septbr. 1757. Hans Fader Christen Jensen Nødskov var Snedker, men gjorde siden det for en Haandværker usædvanlige Avancement, at han blev Degn i Idum.*) Han har rimeligvis tænkt sig, at hans Søn, der var »et godt Hoved«, skulde naa videre ad den gejstlige Bane og maaske en Gang blive Præst, og da Sønnen derfor havde overstaaet sin Børnelærdom, blev han sat i Viborg Katedralskole 1770. Herfra blev han, 17 Aar gammel, Student med 26 »Bene« (meget godt), og i 1775 tog han Filosofikum og fik Laudabilis. Men Midlerne var smaa, og han maatte selv bjerge Føden. Han valgte at skaffe sig den som Informator. I denne Egenskab var han først en kort Tid i Grindsted Præstegaard og paa Dejbjerglund, saa kom han ved Michaelis 1776 til Henrik Ammitzbøll paa Herregaarden Søgaard paa Holmsland, hvor han skulde undervise hans to Sønner Hans Peter og Søren. Nødskov fik dem ogsaa saa vidt, at de i 1779 kunde deponere fra Ribe Skole og fulgte dem derefter til Akademiet, som Universitetet den Gang sædvanlig kaldtes. De unge Mænd drev det ikke videre ad den akademiske Vej; de blev senere Herremænd, men Nødskov nyttede Tiden saa godt, at han 1780 kunde tage dansk juridisk Eksamen, og

*) Jvnf. Hardsyssels Aarvog 1922, S. 50.

da han nu havde godtgjort sine juridiske Kundskaber, fik han efter sin Tilbagekomst til Søgaard Stillingen som Godsets Foged. Hans Principal var en temmelig brutal Mand, men Nødskov var fredsommelig, eller som man paa jydsk sagde skikkelig, tillige tro og vilig, saa Samlivet gik saa godt, at han blev der i fire Aar, og først ved Nytaarstid 1785 skiftede han Plads. Han kom da som Foged i Tjeneste hos den senere Kancelliraad Søren Tang paa den gamle historiske Herregaard Timgaard ved Ringkøbing, men allerede i September det følgende Aar rantes han af sit Livs første Ulykke. Den begyndte med en Byld paa højre Haands Langfinger og voldte ham stor Smerte. 3 Fingre blev angrebet af Koldbrand, og han maatte rejse til Ringkøbing for i en Maaned at underkaste sig Kirurg Hennings Kur. Da denne ikke hjalp, afsavede Kirurgen i Februar 1787 Halvdelen af den »fordærvede« Finger, og ved Snapstingstider samme Aar afbrækkede Dr. Rogert under et nøt Ophold i Ringkøbing de fremstaaende Ben af de to andre beskadigede Fingre. Det var en probat Kur, og Stumperne blev lægt i August samme Aar. Han lod sig lave en Finger af Sølv med Træ-Ende; den var beklædt med Læder og heftedes med et Baand, der idelig maatte repareres, til Haandledet. I et Aars Tid havde han maattet udføre alt skriftligt Arbejde ved Gaarden med to Fingre.

Nødskov var meget historisk interesseret, og ved Siden af sin Gerning drev han derfor stadig historiske og personalhistoriske Studier særlig vedrørende de Egne, hvortil han var knyttet, ligesom han aftegnede og beskrev den Egns Fortidslevninger, hvor han befandt sig. Det første Resultat heraf var hans Beskrivelse over Timgaard og Tim Sogn, der udkom 1787.

Med sin Principal kom han udmærket ud af det; han havde 27. November 1789 kaldet ham til Birkeskriver paa Timgaard, og Livet forløb roligt og behageligt, indtil han rantes af sin anden Ulykke, der var værre end den første. Det skete Lørdag den 21. Februar 1795. Kancelliraad Tang havde sendt Christen Kjeldsen i Brogaard i Ærinde til Ulfborg, hvorfra han hjembragte Brev og Penge. Da han var træt af Turen, bad han Nødskov løbe med dette over Gaarden til Kancelliraaden, men det havde nylig været Islag; Borggaarden, der var stenlagt, var sat under Vand, dette var frosset, og der havde herover lagt sig et tyndt Lag Sne. En stor Sten, som Nødskov skulde passere, laa skraat og var glat og isbelagt, ydermere var det mørkt, da det var Nymaane, og denne desuden var skjult af Skyer. Resultatet blev, at Nødskov faldt, og hans Ben gik af Led i Hoften. Han fik sig dog slæbt hen til Kældslugen. Her fandt Kusken Niels Jensen Dam og Ladefoged Christen Michelsen Kamp ham og fulgte ham over til hans Kammer, hvor Christen Kjeldsen sad og ventede paa ham, og hvor der derfor brændte Lys. Nødskov var den Gang 37 Aar. Efter Kancelliraadens Ordre blev der i Førstningen undertiden vaaget over ham, da man ikke troede, han kunde leve; det højre Ben svandt betydeligt og vedblev senere at være tyndere end det venstre. Nu vilde Uheldet, at Distriktskirurgen var død for en Maanedstid siden, og Eftermanden Kruuse kom først i Juli Maaned i hans Sted. Nødskov maatte derfor konsultere en klog Mand, Peder Orloff, der i Akterne meget diplomatisk kaldes »den Sagkyndige«, men han kunde paa Grund af Hævelsen intet se, og hans Sagkundskab har maaske heller ikke været saa betydeligt, som

den havde Ord for. At Dr. Frisk, da han blev kaldet til Kancelliraadens Dødsleje, ogsaa fik Lejlighed til at tilse Nødskov, bragte ingen Forandring og har maaſke ogsaa kun været en flygtig Konsultation, thi den første, der gjorde Nødskov opmærksom paa Ulykſkens Omfang, var en klog Mand, Bonden Jens Pilsgaard fra Nisum. I Førstningen kunde Nødskov slet ikke gaa uden at støtte sig ved Bord og Stol i sit Kammer eller ved andres Hjælp. Siden fik han sig et Par Krykker, hvorved han gik over et Aar til Maj 1796. Han forrettede dog sin Tjeneste, idet han sad i Sengen og skrev. Efter den Tid gik han ved en Krykkeſtok i venstre Haand, men med stor Astrenſelse og Aandepusten og mod Vejrskifte og i stærk Blæst, eller naar der laa Is, turde han slet ikke vove sig ud. Imidlertid var Kancelliraaden død 10. December 1795. Han havde vist sig gavmild mod Nødskov, der for første Gang havde faaet noget tilovers, og enten paa Grund heraf, eller fordi han havde følt sig saa stærkt berørt af Dødsfaldet, gav Nødskov sig til at skrive sit Testamente. Det er affattet 30. December 1795 og med den Motivering, at han altid havde frygtet at have levet forgæves, bestemte han, at Tim Sogns fattige skulde arve ham.*) Kancelliraadens Broder, Peder Tang i Ringkøbing og Medarvinger beholdt Nødskov til 1. Maj 1796 og skænkede ham — i Betragtning af hans tunge Kaar som Krøbling — det Overskud, Godsets Bestyrelse maatte indbringe. Den tidligere nævnte Christen Kjeldsen, der tilskrev sig nogen Andel i Nødskovs Ulykke, gav ham Ophold

*) »Efterlader jeg mig Intet, faae de og Intet, men maa tage tiltakke med min gode Villie«, skriver han. Det sidste blev Tilfældet.

i sit Hjem paa Brogaard, og Nødskov gjorde sig fortrinlig agtet og anset af Bønderne. Imidlertid havde Nødskov truffet Aftale med Birkedommer Peter Grønlund om at komme til Voldberg; han opsagde derfor 5. April 1797 sin Stilling som Birkeskriver, og Majdag 1797 drog han ind paa den gamle Herregaard som Ven af Herremanden og for at undervise hans Børn. Grønlund og Nødskov var fuldstændig enig om Undervisningsmetoder. Birkedommeren var af den Mening, at »Tyranni« gjorde Børnene lumske og fejge, og Nødskov brugte hverken Hug eller Slag, men han holdt nøjagtig Bog over Børnenes Opførsel, og det kan jo ikke nægtes, at de undertiden var temmelig uartige. Her paa Voldberg fortsatte Nødskov sine historiske personalhistoriske Studier og fuldførte i 1798 en Afhandling, »Ejerne af Voldbjærg«, der blev trykt Aaret efter hans Død i »Iris og Hebe«. Trods sin sagtmødige Fremfærd bragte Nødskov det dog saa vidt, at Grønlunds Sønner Peter Severin og Erhard, som han de to sidste Aar underviste sammen med Pastor I. Høyers Søn Andreas Christian fra Hee, i April 1801 blev optaget i Mesterlektien i Ribe Katedralskole. De to Fædre havde været meget tilfredse med Undervisningen. Grønlund skrev, at skulde Nødskov nogen Tid komme i Omstændigheder, hvorved jeg kunde være ham til Nytte, »tilbyder jeg mig herved min Tjeneste som Ven efter Evne og Vilkaar«; og Høyer kaldte ham en duelig og brav Lærer, der nød alle brave Folks Agtelse og Yndest. Paa Voldberg fik Nødskov ogsaa Tid til at skrive en Bog »Efterretninger om Jupiters Tversæk«, der udkom 1800 i Odense. Da Ungerne nu var fløjet fra Reden, forlod Nødskov Majdag 1801 Voldberg og var derefter i

1¼ Aar hos en vis Hr. Ellung *), der skriver om ham, »at denne elskte Mand savnes af mig som en uforglemmelig Ven og af min Søn som en god og kjærlig Lærer«. Derefter vendte Nødskov 16. August 1802 tilbage til Grønlund for at undervise hans tre yngre Børn. Her genoptog han sin litterære Beskæftigelse. Under Mærket »N . . . v« sendte han Bidrag paa Vers og i Prosa til den »Viborg Samler« og hans »Jydske Ord og Talemaader, gangbare blandt Almue i Ulvborg og Hind Herreder« blev optaget i »Lærde Efterretninger« for 1804. Nødskovs litterære Interesser drog ham mod Hovedstaden **), hvor han

*) Landinspektør i Hjerting, ham, der sammen med Nødskov atfegnede og beskrev Resterne af »Dyvekes« (i Virkelighed Sigbrets) Ligsten paa Timgaard.

**) I den Nekrolog, Professor R. Nyeyrup skrev over Nødskov i Iris og Hebe, 1806, S. 22—28, hedder det: »I Sommeren 1804 brevvexlede han med Hr. Provst Astrup i Viborg om at blive ansat som Hører ved der værende latinske Skole. Et Sted i det astrupske Brev hidsættes her, da det er hæderfuldt for Begge. Hr. Provsten skriver under 1. Julii 1804 blandt andet: »Af det som jeg nu veed, deels af Deres udførlige Efterretninger, deels af min kjære Ven Hr. Provst Wendelin i Stabye hans givne Notice ved sidste Samtale, har jeg nu den Ære at kiende Dem som en Mand af Genie, en god Character og solide Kundskaber, men hvorfor da og ikke som Attestatus? thi vist nok manglede Dem ikke Studere Evner — efter al Formodning havde De, naar De havde appliceret sig til det theologiske Studium, for mange Aar siden været indsat i Præste-Embedet. Men, maaske Dem fattes Formue og Lejlighed til at udholde Studerings-Tiden ved Academiet. Men, da De nu ikke kan komme ind i Præste-Embeder, kunde De da ikke være tient med et anstændigt Degne-Kald? er De end ikke nogen god Sanger, var det jo vel mueligt at raade Boed herpaa. Nej — jeg seer, at De attraaer en Hørers Plads ved Skolen her — der»

sikkert havde haabet at kunne gøre dem frugtbringende og maaske faa Evne til at støtte sin gamle Moder, Maren Jensdatter Sindal, der endnu levede i Idum i sit 82. Aar. 28. Juli 1804 afsluttede han derfor sit Ophold paa Voldberg og rejste til Kjøbenhavn, hvor Lykken straks syntes at ville tilsmile ham. Han fik Tilbud fra Bogtrykker Schreiber om at følge ham til Mariager, hvor Schreiber vilde oprette et Blad »Adresse Contoits Efterretninger«, som Nødskov skulde være Redaktør af, men Haabet brast, da Schreiber hverken kunde finde Lejlighed eller faa nogle Penge, der var ham lovet af Stiftskassen. Nødskov fik dog foreløbig noget Arbejde hos Schreiber og skrev en Ansøgning om frit Logi og Brændsel paa Regensen. Han var saa heldig at faa denne bevilget, og han kom nu til at bo i Værelse Nr. 5 paa den store Kirkegang paa Regensen. I 1805 fik han optaget »Navnkundige Krøblingers Gallerie« i Iris og Hebe, og det lykkedes ham ogsaa at faa dette ud særskilt, uden dog, som det synes at fremgaa af den følgende

til gives nu slet ingen fordeelagtig Udsigt; thi vore 3 Herrer Colleger attraae vel alle Præste-Embeder, men førend een af dem opnaar sit Ønske, kan vistnok nogle, ja vel mange, Aar forløbe, saa at jeg umulig kan tilraade Dem i dette Ærinde at gjøre en Rejse til Viborg. Men at gjøre en Rejse til Rigets Hovedstad, det turde være for Dem langt nyttigere, thi da man i disse Tider opretter adskillige Instituter efter den herskende Tænkemaade, synes mig at der vel kunde blive givet Lejlighed til at komme ind som Lærer paa et af disse.

Endelig seer jeg af Deres ærede Skrivelse, at De har en gammel Moder, som De maa underholde, hvilket vel i Deres Forfatning kan falde Dem tungt nok; jeg tager mig derfor den Frihed her indlagt at sende en Banco-Note til 10 Rdl., som de kunde anvende til hendes Understøttelse«.

Skrivelse, at faa andet ud deraf end et Frieksemplar: *)

Kh. 31. Aug. 1805.

Med disse Linier følger Krøblingers Gallerie Nr. 1, har de Nr. 2 færdig tager jeg det med Fornøjelse i Forlag. — For nærværende Tiid har jeg ellers en deel Skrifter under Pressen, saa at jeg i Aar ikke vover mig videre frem. — Det medfølgende Exemplar koster intet.

Ærbødigst

S. Poulsen,
Antonistræde
Nr. 324, 325.

Nr. 2 fik Nødskov ikke den Glæde at se; det udkom først 1806 i »Iris og Hebe«, og forinden var han død. — 10. Oktober 1805 Kl. 3,30 bragtes han paa Frederiks Hospital, og her døde han af Krampe 13. Oktober Kl. 2,30. Da Skifteretten indfandt sig paa hans Værelse paa Regensen, fandt man kun en gammel Kuffert og et Skab; det sidste tilhørte ovenikøbet ikke Nødskov, al hans Habengut var en Hat, et Par gamle Strømper, tre gamle Skjorter, et Par gamle Bukser, en Stok og en Pibe samt et Bundt Bøger og Collegia. I en gammel ubrugelig Tegnebog laa hans Daabsattest og Eksamensbeviser. Bøgerne var hans kosteligste Eje. Det var naturligvis særlig de Bøger, han havde brugt til sin Undervisning, Grammatika

*) »I sin Forlegenhed for Udkomme blev han især understøttet af Professorerne Kjerulf og A. Kall, af hvilke den førstnævnte havde været hans Skolecammerat i Viborgskole. Den sidstnævnte skaffede ham Noget at fortjene ved Arbejdet ved den danske Ordbog, en Syssel, hvortil han ved det i lærde Efterretninger i 1804 Nr. 48 og 49 Indrykkede havde vist sig at være særdeles godt skikket. Ogsaa som Oversætter af Tydsk fik han noget Lidet at fortjene«, skriver Professor Nyerup.

eller Lærebøger i Latin, Græsk og Tysk, ja endog i Engelsk og Hollandsk, men der var dog ogsaa Bøger, der vidnede om hans historiske Interesser: *Marmora Danica*, *Danske Kæmpeviser*, *Holbergs Verdenshistorie*, *Staden Viborgs Beskrivelse* og saa naturligtvis *Christian V.s danske Lov*. Flere af dem var defekte og bar nok tydelige Mærker af at være brugt, men det var dog det eneste, man fandt det Umagen værd at vurdere. Bøgerne blev ansat til 4 Rdl., 1 Mark og 1 Skilling og overladt Formanden for Ligbærerne paa Regensen Graulund, der som Ven havde sørget for Nødskovs Begravelse.*) Den havde kostet det dobbelte af Bøgernes Værdi. Den gamle Krøblings Glæde og hans Trøst i Modgangen havde været de litterære Lyster. Han havde opnaaet at indskrive sit Navn i Litteraturen, og endnu efter hans Død gik hans Samlinger af danske Ord igen i Videnskabernes Selskabs Ordbog.

— — —

Artiklen er skrevet paa Grundlag af Breve og Dokumenter vedrørende P. M. Nødskov i Universitetsbiblioteket (Add. 103. XII. Fol.).

*) R. Nyerup skriver: »Han blev til sit Lejested og Hvile i Graven ledsaget af sin Ven, Formanden for Ligbærerlauget, Hr. Graulund, og af Medicinæ Studiosus Hr. Melbye, som han havde consuleret i sin sidste Sygdom«.

NØDSKOV'S LITTERÆRE ARBEJDER

Ved *H. P. Hansen.*

Nødskovs betydeligste litterære Arbejde er hans Thimngaards og Sogns Beskrivelse, Viborg 1787. Bogen, der er paa 188 Oktavsider, er ikke alene den ældste Sognebeskrivelse, vi har,*) men den hører ogsaa til de bedste blandt de ældre, idet den giver en Mængde Førstehaandsmeddelelser om de historiske og kulturelle Forhold i denne Egn af Vestjylland. I sit Anlæg minder Bogen om N. Blichers Topographie over Vium, der udkom seks Aar senere.

Da Nødskovs Bog nu er en stor Sjældenhed, og det vel næppe er sandsynligt, det økonomisk vil kunne bære sig at udgive den paany, hvad den efter min Mening fortjener, har jeg gjort en Del spredte Uddrag, som kulturhistorisk interesserede sikkert vil have Interesse af at læse.

Om Skoleforholdene fortæller Nødskov, at Degnen i Thim skal holde en Skoleholder i Madum og en i Østersognet, medens han selv skal holde Skole i Vestersognet i Degneboligen i fire Maaneder. »Vil nogen have Information i Skrivning og Regning, betales derfor ugentlig 2 til 4 Skilling. Degnen nyder for Skolehold af hver Mand i Thim og Madum 1 Læs for-

*) Olaus Olavius' Oekonomisk-physiske Beskrivelse over Schagens Kiøbstæd og Sogn udkom samme Aar.

Thimgaard.

svarlig Tørv, og desuden i Penge af begge Kirker (Lysepenge iberegnet) ialt 21 Sldr., halvdeelen til Martini, halvdeelen til 1ste Februarii«.

Der var paa den Tid 10 Almissee Lemmer, der var tillagt 6 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. Rug, 6 Tdr. Byg og 14 Rdl. 3 Mrk. 12 Sk.

I Sognet findes ingen Selvejere, alle er Fæstebønder og forrette Hoveri til Thimgaard. »Indbyggernes Orden, deres Agerbrug, samt Hegn og andet, bliver aftalt paa Videstevne efter Gudstjenesten om Søndagen«. Videbrev, paa 12 Artikler, blev affattet 1695 og 1734 og det blev fornyet 1786. Dette vedrørte kun Sognets vestlige Del, et andet Videbrev, vedrørende den østlige Del, var fra 1734 og dette blev fornyet 1783.*)

Under sin Omtale af Naturforholdene fortæller

*) Disse kendes ikke nu.

Nødskov, at man har haft »stor Vinter« 1706, 1709 (med uafbrudt Frost og megen Sne fra Jul til Paaske) 1716, 1726, 1729, 1740, 1764, 1766 og 1776. I 1784 og 85 havde man ligeledes megen Sne og langvarig Frost, og i 1786 var Kulden »langt overtræffende, thi den 5. Januar var Termometret falden til $14\frac{1}{2}$ Grad under Frysepunktet (ca. 19° C.) og den 6. Marts til 12 Grader, hvorved man havde Exempel, at rød Viin og Brændeviin tilfros, og sprængte Steenkrukker og Flasker.« Men i 1779 var Vinteren saa mild, at der »ikke nogen sinde var saa stærk Iis, som kunde bære et voxen Menneske«.

Blandt særlig varme Somre nævnes 1719, 1732, 1748, 1760, 1763, 1779 og 1783. Efteraaret 1785 »var saa fortrinlig mild, at Kreaturene indtil den 17. December ginge ude paa Marken«.

Nødskov omtaler en tyk Røgtaage, som i Aaret 1783 oversvømmede Europa, den mærkedes ogsaa i Thimegnen og »endog medførte en sveden Lugt«. »I Foraaret 1782 grasserede her den i Europa saa gængse Brystsvaghed (influenza) eller Snuefeber eller hvad man skal kalde den — —«.

Fra Kirkebogen bringer Forfatteren en lang Liste over Folk, der er døde i Alderen mellem 80 og 99 Aar i Tiden mellem 1673 og 1786.

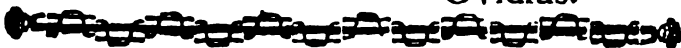
Han skriver, at der er faa og smaa Sten i Sognet, godt Ler findes ikke, men derimod ypperligt Skrive-sand (Datidens Trækpapier!), »dog ikke af den Hvidhed som den berømte Skrivesand, der opgraves i Hodsager Sogn«. Mergel har man ikke fundet i Sognet.

Paa den Tid var Engene begroede med Risbuske, hvor Folk fra Nabosognene hentede Materialer til

Beskrivelse
over
Thimgaard
og
Thim-Sogn,
af
Poul Mathias Rødkov.

..... non gloria nobis
Causa, sed utilitas officiumque, fuit.
Ovidius.

Biberg 1787,
trykt i det kongl. privil. Bogtrykkerie
hos E. H. Mangor.

Fejekoste og Brændsel, hvad der blev forbudt ved Kirkestævne 1749—50. Disse Risbuske lod den nye Ejer af Thimgaard, S. Tang, udrydde i 1784—86 og han lod opføre en Dæmning, saa han baade kunde sætte sine og Bøndernes Enge under Vand, men »Engene ere ikke beplantede med Kløver, Esparcette, Lucerne eller andre fortrinlige Græsarter, men bære af Naturen ypperlige Urter, der giver vellugtende og nærende Høe, som overalt i Eggen er berømt«.

Om Flyvesandet skriver Nødskov følgende: »En slem Fjende har Sognet havt i Flyvesanden, som i Oldtiden *) er udbrudt især ved Kogsgaard, $\frac{1}{3}$ Miil østen for Thimgaard, hvilken Gaard omtrent blev ødelagt af Sandflugt, 1680, som oversvømmede deres Marker og ved videre Udbredelse truede den tilgrænsende Deel af Sognet med Undergang«. I 1760 lod Chr. Daniel Friedenreich opkaste et Dige til Værn mod Sandflugten, men Sandet dækkede snart Diget og Ødelæggelsen strakte sig 1780 i en Længde af 1770 Alen og i en Bredde af 790 Alen. Saa dæmpede man Sandflugten ved Plantning og ved Belægning med Hedetørv.

Thimgaards Jorder blev opmaalt og takserede 1780 og der blev udarbejdet en Delingsplan for Jordernes Udskiftning, men denne Plan strandede desværre ved Justitsraad Hygums Død s. A. Nødskov skriver: »Som sagt er Fælledsskabets Ophævelse saare nyttig, ja fornøden i Thim Sogn. Denne Sandhed falder enhver Kjender uden videre Forklaring i Øjnene, og tilstaaes endog af de veltænkende Indbyggere selv«.

Et interessant Kapitel omfatter Indbyggernes Tal, Sæder, Sprog, Næring m. m. Der bringes en Liste

*) Hermed menes »gamle Dage«.

over fødte, døde og ægteviede fra 1660—1784 og meddeles en Række ejendommelige Navne, som Indbyggerne forhen har haft, f. Eks.: Adser, Gøde, Lyder, Milter, Visti o. s. v., Ide, Jytte, Tekla og Øllegaard.

Vedrørende Dragterne paa den Tid fortæller Nødskov, at Mændene til daglig brugte »en hvid Vadsmels Trøje, ikke saa lang som Hammerum Herreds Folkenes, ej heller saa kort som Holmboernes og Klitboernes. Benklæderne af samme Tøj, eller af gule Skind, en sribet eller blaafarvet Undertrøje, alt hjemgjort og med hvide Metalknapper. Strømperne blaa eller hvide, ja ogsaa graa, afskaarne under Fodsaaernerne, hvormed de gaae blotte paa Jorden om Sommeren og om Vinteren i Træsko. Det agtes meget fornemt, især for Qvindekjønnet, at have blanke Messingbaand (Krammer kaldede) oven om Træskoene, og disse maa med Beslag af Jern eller Horn være velskoede, under neden, dels for Slid, dels for Velslyd paa Broesteenene. Paa Hovedet bæres en blaa Hue, rød og hvidbroget, og om Halsen et blaa hvidrudet Tørklæde. Om hellige Dage bestaaer den bedre Dragt, eller saakaldte Kisteklæder, i en Hat, som unge Folk dels have trind afskaaren, dels kantet med Baand; en blaa Vest eller Kjortel, Knæspænder af Metal i Beenklæderne, og Skoe eller Støvler.

Qvindekjønnets Prydelse er, som andensteds, Trøje og Skjørt, med videre, eller sribede Livstykker med røde eller grønne strikkede Ermer, og rudede Forklæder, blaa og hvide.

Paa Hue Mønster af god Smag og en Dusk koleurte Baand i Nakken kommer det fornemmeligen an. Nogle gammeldags Koner bruge til Stads sorte Fløjls

Huer; men om denne Dragt er optagen efter Højlovlig Ihukommelse Dronning Margarethe, som Lessøe Fruentimmers, kan jeg ikke sige«.

Om Maden fortælles følgende: »Beboerne her nyde gemeenligen Mad 5 Gange om Dagen neml. Frokost Smør og Brød, saasnart de ere opstandne, dernæst Dovre oppaa Dagen, varmet Øll og Brød, eller varmt Melk og Grød, med hvad Suul Huset formaaer, Middagsmad (Unden kaldet) Kaal og Kjød, Velling og Fisk, eller Æggemad, hvert til sin Dag i Ugen. Mellemmad om Eftermiddagen: Smør og Brød; Nadvere om Aftenen Grød med Suurmelk, eller i Mangel deraf Øll. Til Højtiden især Julefesten, belaver man sig naa fiint Brød (hvoraf det rareste kaldes sigtet Kage, skreven Kage, Knæpkage) samt godt Øll og Brændeviin, om kan formaaes«.

Saaledes var Levemaaden altsaa paa en Tid, da man hverken kendte til Brugen af Kartofler eller Kaffe i Vestjylland.

Det lader til, at der kun fandtes en Indgangsdør i Bøndernes Sals, og at der kun var en Stue i Almindelighed, thi Nødskov skriver: »I Henseende til Bygningsmaaden bruges her samme Indretning som andensteds i Egnen, neml. at Indgangen falder igiennem Kjøkkenet, foruden hvilket Værelserne bestaae af en Stue med Skab- og Senge i, samt et Spisekammer, som man kalder Kjelder. De Formuende beflitte sig desuden paa en Storstue med en Stolpe- eller Paneel Seng til fremmede Gjæster. Husene, som ere af Tømmer og Leer, holdes vel vedlige med aarlig Kalkning og Tags Oplæggelse og Bygningen her i Egnen er langt bedre end Øster i Jylland eller i Sælland.

Det er her, ligesom overalt hos Bondestanden, en

besynderlig almindelig Skik at vende Vinduerne mod Syden, hvorved Indbyggerne om Sommeren plages af en heed Qvalme, som Solens gjennemkastede Straa-
ler medføre og foraarsager en raaden stinkende og usund Luft i Værelserne, som er uudstaelig for Frem-
mede, allerhelst Beboerne selv forøge den, idet de omhyggeligen vogte sig for at oplukke et Vindue eller en Dør, som var saare tjenligt«.

Om Sproget siger Forfatteren, at det ligesom i hele Jylland, er en fordærvet Udtale af det danske Sprog. Han giver flere Eksempler paa, hvorledes man i Thim bruger andre Vokaler i Ordene end i Rigssproget: Varren (= Verden), Har (Herre), Hjat (Hjerte), Dar (Dør), sier (ser), sitten (sytten), hor (har), Styvel (Støvle) o. s. v.

Et stort Afsnit omfatter Thimgaards 26 Ejere gennem Tiderne og derefter fortæller han om Gaardens Forpagtere, Føgder, Birkedommere og Birkeskrivere o. s. v. Om sig selv oplyser han, at han deponerede fra Viborg Skole 1774, tog Exam. Philosoph. 1775 og Ex. Jurid. 1780.

Nødskov var ugift, men uden Interesse for Kvinderne var han vist ikke, eftersom han i et Afsnit om Gaardens og Sognets Herligheder skriver: »I vore Tider give følgende Personer af det smukke Kjøen Sognet Glands: Jom. Vedel, Huusholderske paa Thimgrd. Jomf. Lassen, Præstens Søster, og Jomf. Morsing, et Norsk Fruentimmer, Huusholderske i Præstegaarden. Hvilket, hvor ubetydeligt det end i (sig) selv synes, anføres dog, som en Optegnelse for Efterslægten«.

Han giver naturligvis en fyldig og værdifuld Beskrivelse af Thim Kirke, dens Inventar, Ligstene,

Præster o. s. v. og han skriver: »Ved en Mængde Gravtræer paa Kirkegaarden over Bønderfolk er intet mærkværdigt. Østen for Kirkegaarden staar en rund afdrejet Kampesteen, som deraf er mærkværdig, at den, medens det saakaldte Thim-Marked *) holdtes her, brugtes til et Spotte-Sted, hvor de som begik Tyverie eller andre Uordener i Markedet, bleve opstillede til almindelig Beskæmmelse«.

Rundt om i Bogen, hvis Orden ikke just er mønstergyldig, søger han at give Forklaring til Stednavnene. Om Mølgaard skriver han:

»Af Navnets Lyd, som og af Gaardens Beliggenhed nær Thim Mølle vil uden Tvivl enhver strax falde paa, at bemeldte Naboskab med Møllen har givet Gaarden Navn. Men da det er bekjendt, at Møllen i forrige Tider, og længe efter Mølgaards Tilværelse, har lagt paa et andet Sted, neml. tæt østen for Hovedgaarden, og altsaa haft samlige Kogsgaard, Svendsgaard og Nøderup Gaarde imellem sig og Mølgaard, saa bortfalder denne Oprindelse til Navnet. Rimeligere synes det, at Gaardens rette og egentlige Navn er Møgelgaard, som paa gammel Dansk betyder en stor Gaard, hvortil den altid kan svare, især efter gammel Matrikul, da den stod for 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{2}{3}$ Alb.«. Videre henviser han til Ordet, møgel, i Møgeltønder, Steenmagle, Myklegaard (som de gamle Nordboere kaldte Constantinopel), Miklagaard, Miklahay og Miklaholt paa Island foruden en Række jyske Gaarde, der hedder Mølgaard.

*) Dette Marked blev i 1740 flyttet til Ringkøbing. Det blev holdt i August og beholdt sit Kendingsnavn, Thim-Marked.

besynderlig almindelig Skik at vende Vinduerne mod Syden, hvorved Indbyggerne om Sommeren plages af en heed Qualme, som Solens gjennemkastede Straaler medføre og foraarsager en raaden stinkende og usund Luft i Værelserne, som er uudstaaelig for Fremmede, allerhelst Beboerne selv forøge den, idet de omhyggeligen vogte sig for at oplukke et Vindue eller en Dør, som var saare tjenligt«.

Om Sproget siger Forfatteren, at det ligesom i hele Jylland, er en fordærvet Udtale af det danske Sprog. Han giver flere Eksempler paa, hvorledes man i Thim bruger andre Vokaler i Ordene end i Rigssproget: Varren (= Verden), Har (Herre), Hjat (Hjerte), Dar (Dør), sier (ser), sitten (sytten), hor (har), Styvel (Støvle) o. s. v.

Et stort Afsnit omfatter Thimgaards 26 Ejere gennem Tiderne og derefter fortæller han om Gaardens Forpagtere, Fogder, Birkedommere og Birkeskrivere o. s. v. Om sig selv oplyser han, at han deponerede fra Viborg Skole 1774, tog Exam. Philosoph. 1775 og Ex. Jurid. 1780.

Nødskov var ugift, men uden Interesse for Kvinderne var han vist ikke, eftersom han i et Afsnit om Gaardens og Sognets Herligheder skriver: »I vore Tider give følgende Personer af det smukke Kjøns Sagnet Glands: Jom. Vedel, Huusholderske paa Thimgrd. Jomf. Lassen, Præstens Søster, og Jomf. Morsing, et Norsk Fruentimmer, Huusholderske i Præstegaarden. Hvilket, hvor ubetydeligt det end i (sig) selv synes, anføres dog, som en Optegnelse for Efterslægten«.

Han giver naturligvis en fyldig og værdifuld Beskrivelse af Thim Kirke, dens Inventar, Ligstene,

Nødskov var en ret flittig Skribent, men han fik dog kun udgivet to Bøger, ovennævnte og saa en lille satirisk Bog paa 36 Sider: Efterretninger om Jupiters Tværsæk, en Nytaarsgave, for Betaling, til Aaret 1800; med sprænglærde Anmærkninger, af Poul Mathias Nødskov, Student og Informator. Odense u. A.

En Græker ved Navn Phædrus, og som under de første Kejsere var kommen til Italien som Slave, men var blevet frigivet, forfattede flere Fabler paa Vers. En af disse omhandlede Jupiters Tværsæk. Nødskov oversætter nu et lille Stykke fra Latin i fri Fordansking: »Jupiter lagde en Tværsæk paa Mennesket, i hvis bagerste Rum man fik sine egne Feil at bære, og i det forreste Rum sine Medmenneskers. Man seer derfor ikke sine egne Feil; men ændser andres paa det nøiagtigste«.

Og nu fortæller Nødskov meget vittigt, hvorledes en trivelig Mand, der fik Tværsækken, »kastede begge Rumme bag paa sig, saasom det var ham i Veien at have noget af dem for sig, da hans Beskjæftigelse var — at pleie sit Legeme«.

Den næste Bærer havde derimod begge Rum for paa sig. »Sin Næstes Feil, sagde han, for at advare og forbedre de forblindede Verdens Børn i denne Jammerdal; og sine egne Feil, for at ydmyge sig og spæge sit syndige Kjød. Dette var vel tænkt —; men da Sækdrageren ivrede mod ligegyldige Forandringer paa Klæders Snit, og troede, at Uskuldighed just var død med hans Oldemoder, og med hende havde himlet, saa — —«.

Den næste bar Sækken, som Phædrus havde sagt, »kun, naar han var i Selskab, kastede han den om,

og bar sine egne Feil for paa sig, men sin Næstes bag paa, sigende, at han skiulte Alting med Kiærlighed Kaabe, og tog Alt i den bedste Mening. Men slemme Speidere mærkede, at han tog, naar han saa Leilighed, en Deel ud af sit eget Rum, og fyldte i det andet, saa Næstens Feilpose blev ideligen større og hans mindre. Han takkede imidlertid Gud for sin Fremvext i det Gode«.

Saa blev en anden Ejer af Sækken, men han havde saa travlt med — Intet, at han ikke havde Tid til at bindé for den, saa tabte han først Indholdet og derefter Sækken, der blev fundet af en Frue. Hun bar den rigtig nok, men hun lod Rummet med Næstens Fejl staa aabent, tabte en Del, men fyldte Nyt i o. s. v.

En Madam Otiosa blev Sækken betroet. Hun bar den »paa oldfædersk Viis; (thi Forandringer var hun en Hader af, ligerviis som Endeel af det smukke Kiøn, naar det ikke gjælder Moden) — —«.

Disse Prøver turde være nok, kun maa bemærkes, at der paa hver Side findes Noter med Henvisning til forskellige af Datidens lærde Værker.

Blandt Nødskovs Artikler og Afhandlinger skal følgende omtales: I Den Viborger Samler skrev han i 1791 flere Stykker under Mærket N v. Han skrev for Eksempel et Digt,*) Snapsting-Tanker, hvori næstsidste Vers lyder:

Og — Penge at vinde —
 Er Maalet de alle tilsigte —
 Kun jeg har i Sinde
 En Sang over Snapsting at digte —

*) Et længere Mindedig, som Nødskov skrev ved Søren Tangs Jordefærd, 1795, er delvis gengivet i Hards. Aarb. 1921, S. 29—31.

I Snapstingets Sager
 Jeg ingen Deel tager:
 Forsynet befalde — og frie mig saae
 For Penge at give og faae.

Og i samme Aargang skrev han et Digt i Anledning af den 80-aarige Bonde, Kjeld Christensen Broegaard's Død *) — han blev begravet d. 29. Juli 1791. I et Vers hedder det:

En ærlig Bonde tidt fortjener
 Et Æreminde, frem for den,
 Som Pragt med Værdighed foreener
 Og for sin Højhed lever hen —

I Iris og Hebe, 1805—06, skrev han et Par større Artikler Navnkundige Krøblingers Gallerie, hvori han undertegner sig som Student og Krøbling. Krøbling tager Forfatteren i fysisk Forstand, »moraliske Krøblinge, hvis Navn er Legio«, kommer ikke i Betragtning. I Alfabetisk Orden fortæller Nødskov om en Række berømte Danske, der har haft saadan Legemssvaghed: Ole Bork, Svend Estridsøn, Hans Svanning, Jørgen Ulfeld o. s. v., og saa slutter han det første Afsnit med følgende Omtale af sig selv:

»— — jeg er en 48-aarig Jyde og Pebersvend, der netop i 30 Aar har tjent for mit Brød. I Aaret 1787 fik jeg højre Haands Middelfinger — een af de bedste —, man ejer, halvt afsavet, ligesom og et halvt Led afbrudt af de to Nabofingre; alt formedelst en koldbrandig Panaritium. Men dette var kun Børnelig mod Ulykkens Topmaal, da jeg Aar 1795, fik mit højre Laar af Led, ved Hoften, og Knæet forvredet, formedelst Fald paa Iis, uden at kunne vorde

*) I Brogaard blev Birketinget holdt.

kureret, af Mangel paa Læge. Efterat jeg have gaaet ved Krykker over et Aar, hjalp Naturen selv sig saavidt, at jeg siden har gaaet Sneglegang ved en Krykkækæp, i den korte Aarstid, da Jorden er aaben, under Plagen af evig Stillesidens og hyppig Værskiftes Følger. Snart skal jeg atter til at bruge to Krykker, naar jeg vil gaae, og naar jeg kan ævne at bekoste dem, formedelst Rosen i mit højre Been. Dette være nok om mit ubetydelige Individ!«

I andet Afsnit af denne Afhandling fortæller han især om 26 udenlandske Krøblinger.

En Afhandling om Ejerne af Volberg, et historisk Forsøg, som han havde skrevet 1798, blev optaget i Iris og Hebe, September 1806, S. 1—48. Deri skriver han vedrørende Navnet: »Men hvad betyder saa den første Stavelse? Intet andet, paastaaer jeg, end det gode Danske og Norske Navn Ole — — — Gaardens første Stifter kan lige saa gjerne have hedt Ole, som Pallesbergs Navn giver Palle (Juul). Det er bekjendt, at Oldtidens Stormænd og Lærde talede og skieve ikke et Haar bedre, end vor Tids Bønder. I Jylland skulde man for Alting have Bogstavet v fæstet forved o. Herover blev af Oelstruppe gjort Volstrup; Oesborrig: Vosborg; Onsdag: Vonsda; og utallige flere daglige Ord gik det lige saa«. Og med Hensyn til den anden Stavelse siger Nødskov, at man kaldte enhver Smule Forhøjning Bjerg.

Forfatteren omtaler 31 Ejere af Volbjerg fra Erik Skram, der nævnes som Ridder 1411, til Peder Grønlund, der først var Prokurator i Ringkøbing, men som flyttede til Volbjerg 1795.

Nødskov kommer med mange interessante Oplysninger

ger om Danske Atlas, dette og andre af Datidens Kilde-
beskrifter faar nu og da en Snærr for deres Upaalidelighed. Han skriver for Eksempel: »— thi der hører en theologisk Troe fra sjette Kristians Tid til at antage, at et Tidsrum fra 1613 til 1615 skulde taale fire Mellemejere, Fader efter Søn, som Atlas'n angiver; allerhelst den ene af dem, Mogens Krag, døde 1622, 78 Aar gl., og hans Farfader, Erik Krag, givt med Karen Kalv, siges tillige, paa Tabellen i Hofm. Fund. T. 2., at have ejet Volberg. Naar mon dette skulde have været?« Og saa bemærker han i Forbigaaende, at Krog i Efterretninger om Viborg By »har af een Niels Krag gjort to Landsdommere«.

Som 30te Ejer af Gaarden nævnes: »Samtlige Godssets Bønder. Blev saaledes, i Aaret 1792, Ejere af Volberg og — sig selv. Otto Krag, eller en anden stivsindet Adelsmand fra Bleen *), skulde da have seet op, og korset sig.

Ligesom Niels Krag og følgende Eiere, i hine Tider, havde nedlagt Bøndergaarde, for at udvide Hovedgaards-Marken; saa skeede nu det Modsatte. Hovedgaards-Marken blev nu udstykket, og derpaa sat ikke mindre, end 17 Gaarde og Huuse, foruden Volbergs Hoved-Parselle«.

Og dertil skriver Nødskov i en Fodnote: »Til Ære for Slutningen af det attende Aarhundrede, og til Ære for vestre Jylland, have en stor Mængde Bønder, især i det sidste Decennium, omskiftet Trældommen med Selvstændighed. Man kan, alene i vestre Eggen, fra Aaret 1788, tælle 17 Herregaarde, hvorfra Bønderne ere solgte til dem selv, og Hovedgaards-Markerne tildeels parsellerede, nemlig Krogsgaard, Lindberg, Dej-

*) Liglagen.

bjerglund, Brejninggaard, Herningsholm, Sindinggaard, Qvistrup, 2 Holmegaarde, Kjærgaard, Mølstrup, Volberg, Søndervang, Stenumgaard, Sønder Vosborg, Thim og Leergrav. Ville man kun gaae den gyldne Middelvej, og ikke parsellere i for smaae Jordstykker! Er det Velstand for et Land at fyldes med Husmænd, der ikke kunne føde sig selv, ikke selv drive deres Avl? Gaaer det ikke ud paa Gaardmændenes og de arme Arbejdsbesters Bekostning?«
o. s. v.

Naar man læser Nødskovs Artikler og Afhandlinger, faar man Indtryk af, at han var en lærd Mand, der behandlede baade Latin, Græsk og Tysk med Færdighed. I »Lærde Efterretninger«, 1804, tog han en latinsk Doktorafhandling, »Vita Candidari« af Nathan Itzig Marcus under haandfast Behandling. Han havde ventet, at en anden Litteratus skulde have yttret sig »og ikke taale det ædle regelfaste latinske Sprog forhaanet, at tilbageføres til hin graa munkesalige Oldtid, da de lungerystende Epistolæ obscurorum galdte for gode Vare. Jeg kræver Himmel og Jord til Vidner, at jeg ikke af Animositæt dadler Hr. Forfatterens Maade i at udtrykke sig paa Latin. Han har aldrig fornærmet mig; men han har fornærmet Fader Priscian; og — som akademisk Borger, i 30 Aar — bør jeg paase, ne quid detrimenti capist republica literaria«. Stykket, der er dateret Kbhvn. d. 24. Sept. 1804, underskriver han saaledes: P. M. Nødskov, Antiquitatum patriæ & philologiæ cultur.

At Nødskov var interesseret i den vestjyske Dialekt, har vi tidligere set; men af særlig Interesse og Værdi er den Afhandling, han fik optaget i »Lærde

Epictetus philosophus Hiero-
politianus Roma fuit Ep-
aphrodito Neronis familiaris.
Cruci à Domino constrictus
et laudicatus, fuit qui fuit.
Quo ad certe animo infertus
non sinitte hanc sibi pect-
aditum, nullus dabit.
Ad. an. C. 94 solum cum ali-
is philosophis vestere iustit-
montium illud Imperatorum
Domitianus. Ceteram Epi-
cteti fictilem et dramatum
millibus venite memoria pro-
ditum est. Latinitate Epicti
videtur eius primum donavit
Angelus Politianus.

Voldberga.
1744. Julij. a. C.
MDCCL.

P. M. Nødskov.

Side i naturlig Størrelse af Epicteti Enchiridion paa Græsk,
 Udgave fra 1774, hvori Nødskov har skrevet disse Oplys-
 ninger. (Herning Museum).

Oversat lyder Stykket:

Filosoffen Epiktet fra Hieropolis var i Rom Slave hos Epaphroditus, en nær Ven af Nero. Der er dem, som beretter, at han haltede, da han var blevet radbrækket paa Marterpælen af sin Herre. At han sikkert med Ro har baaret denne Ulykke, tvivler jeg slet ikke om, da han nemlig var Tilhænger af den stoiske Skole.

I Aaret 94 befalede Domitian, hint Uhyre blandt Kejserne, ham at gaa i Landflygtighed sammen med andre Filosofer. Det fortælles, at Epiktets usle Lampe er blevet solgt for 3000 Drakmer. Angelus Politianus har for første Gang gengivet hans Enchiridion paa Latin.

Voldbjerg, den 21. Juli 1800 e. Kr.

P. M. Nødskov.

Efterretninger«, 1804, S. 763—68 og S. 780—84, »Prøve af synderlige Jydske Ord og Talemaader, gangbare blandt Almuen i Ulfborgs og Hind Herreder«. Af denne Afhandling meddeles her et større Uddrag med Kommentarer,

Til Indledning skriver Nødskov blandt andet: »Det er Sagkyndiges Mening, at det er ikke allene morsomt; men og — især for Lexikogramer — nyttigt, at kjende provinciale Dialekter; og disse deles i det uendelige. Jeg har derfor villet ofre min Skjerv i Templet for dette Æmne. Da det her ikke saameget kommer an paa ængstelig Orden, som paa troe Afskrift, efter Udtalen, og rigtig Fortolkning; saa har jeg ikke kunnet underkaste mig alphabetiskt Tvangsbaand. Velan da!«

* Ba'ngue *) — : Børnegode — betyder Børns Arv.¹⁾

æ Braandsasser = Brandsax — en Lysesax; thi Sesser kaldes enhver Sax — kanske en vanskabt Udtale af det tyske: Schere.

æ Jarkov' = Jernkloven — betyder Ildklemmen.**)

æ gløj' Mog = det glødede Møg — siges om overmaade ringe Ting, især slette Vahre.²⁾

Hæl-Kløer kaldes Sporer.

*Ærestryg er virksom, flittig.³⁾

Mog mæ nøy i æ Tønder-Bojk'! = Møg mig noget i Tønder-Budiken — Stop mig min Fyhrtonde!

Kaalhøgend = stolt, storsindet. Peder Syv deriver det (uden Tvivl retteligen) fra en Karls Høvding.

*) En Stjerne forved Ordet betyder, at Ordet ellers synes at være ukendt. — Ved ' betegner Nødskov baade lang Lyd og Stød. I Noterne er · = lang Lyd og ' = Stød.

***) Jarkov' er vel en Skrive- eller Trykfejl for Jarklov.

Stuerum kaldes en Stolt. Rimeligen af Ordet: stor og Articulus postpositivus, i Oldtiden: Um.

Balderroun = Balderrune — betyder at give Prygl. Har vist nok sin Herkomst fra den Tragoedie i Roeskilde-Egn, hvorom den danske Atlas's 6 Tome taler at »Balder og Rune gik til Thune; der slog Balder Rune«.

* Knøkelfuus = forleger, i Knibe; af det gamle Egnens Ord: Knøk-Trang, og fuusforvirret, som det hedder i Kæmpevisen: »Jeg af Dysten fuus«. Knøk er, uden Tvivl, oprindeligen Knæk (fractura) og Fuus det latinske confusus. Dette Ord kan gjerne være beholdt og vanskabt, fra den Tid Cimbrerne og Rømerne deelte Huug ud til hverandre.

* En Nystønd' = en Nysetøjde = en Snusedaase.

* En Yventjener = en Øjetjener = Hykler, kaldes den mindste Muurske, som bruges til at afslette Kalken mellem Muurstenene.

Hvans = Hvad? — ligesom sal. Just Høg, i gamle Dage gjorde en Aphæresis af Bogstavet H, og Sæl-lændere, samt Fyenboer, gjøre det samme, den Dag, Idag er, saa have Jyderne, paa sine Steder, gjort en Paragoge af andre Bogstaver.⁴⁾

Not, eller Nøj = Noget; som: Hvans for Nøj? = Hvad for Noget?

Aaldstilaastejeds = Alstille paa Stedet = uafledeligen, uden Ophør.

Æ Krilhav = Makrelhavet — Makrelfiskeri-Tiden.

Hvælbojel = det Gilde, Fiskerne ved Vesterhavet gjøre, naar Vaarfiskeriet er forbi og Baaden oplægges og hvælves. Forresten har

Hvæl' og en anden Bemærkelse, thi det bruges til at udtrykke fortrinlig Ypperlighed — som en hvæl' Mand, en hvæl' Stud, Hest o. s. v.⁵⁾.

æ Lyr = Skorstens eller Røghullet. Endnu 1780 gaves Røghul gennem Taget paa et Bondested, uden Skorsten.⁶⁾

* Dryvle møy = drivelig meget — Nimum (Skal vel være minium.⁷⁾)

* Aa kløv' Latter = at kløve Lægter — er en figurlig Talemaade, der betyder at kaste op, brække sig.⁸⁾

æ Faaet = Forten, Overdrev, kaldes og æ Maa'r, det Madjord, hvilket en Kjæmpeviser omtaler og hvoraf Hindemaae i Fyen og Madum i Jylland have Navne. Dette i Forbigaaende.

* Skraldfiis. Dette Navn udmærker en egoistisk Talesyg, omtrent af den Slags, Horats mødte, til sin Plage, paa Via sacra. For Ideernes Forbindelses Skyld tilføjes, som Sidestykke.

* Famsmikkel. Dette Navn betegner en paatrængende Overløber, af hvilken man har kun Spyt og Stank. Fams betyder enhver Ildelugt, og Navnet Mikkel er ubilligen miskiendt. En dygtig Mikkel er et Spottenavn til en Uduelig. Herhen hører og

En Navrhveder — Se Artiklen * Filiknast (= en, der filer eller saver = en, der er gærrig). Navr er det største Bore, og hvede er at hvæsse.

* En Skrupstaader = en paatrængende Tølper.

* En Mygskytt' = en med smaa Øjne.

Hiamsk og Hjejn = Upasselig. Det sidste bruges og om en Ret, som er forlidet saltet.

Mejlløs = er afkræftet, saasom af Hunger. Det første Ord af Middel (medius), nemlig mellem Sygdom og Helbredelse; det andet af Middel (opes administriculum).

Val farre = vel færdig, betyder: for rask, overmodig.

Valajte = velagtig, tilgavns.

Løjtels = Lugtelse, Røgelse.

Vrøvlkok = Seendrægtig i Forretninger; dog med »viel Geschrei und wenig Wolle«.

* Smæk'ast = et spotsk bagtalende og trippende Fruentimmer.

Fedsellejer = Fodsaalelæder. Den Læderrem, som bruges under Foden, for at fastholde »æ Stumpelues« = Stumpe Hoser = afskaarne fodløse Strømper, meget beqvemme om Sommerdage, hvilke og kaldes Springtrilder.

Aa flekk' Tryn = at udlee En ved Gebærder. Her til passer sig

* Bøgtryn' = et udskjeldende Menneske. Den første Stavelse er vistnok ikke af Bøg (fagus), men af det gamle Ord bøge = brøle (mugire). Tryne forklarer sig selv, som Rostrum suis.

En Hjap = en Deel, Portion. Jeg har selv hørt en Bonde, ved et Bryllup, sigende til Præsten, da han bød denne et Glas Brændeviin: »Ta en gue Hjap aa'n Faa'r!« Tag en god Portion af det, Fader! — Dette var sand Velvillie. Fra dette maa nøje skilles

En Hjapp', med langt A, det er: et Menneske, som ideligen forseer sig.

Hjappgue om dem som beviser Velgjerninger mod Uværdige.

Hjappfett' bruges om den, som er en sand Tosse. Hvad Oprindelsen er til dette Hjap er ikke godt at sige; maaske at Hjap er en Vanskabning af Hjærpe, ligesom Gjanning af Gjerning; og det er saare rimeligt, at Ordet er beslægtet til det Norske Hværpe. En vis Norsk Præst sagde engang: »Jeg har aldrig hværpet i Nisler«. (Conf. Mull. Beskr. over Jarlsb. Prov

stie). Men nok herom. Jeg vender mig til et andet Udtryk; og først møder mig

Tovle — Der er hverken Meer eller Mindre end: Seen, Langsom. At Ordet oprindeligen, uagtet sin Forqvakling, er tøvellig, a verbo: tøve, paastaaer jeg. »Hand er toвле i hans Far« = han er tøvellig i hans Færd: giver sig god Tid.

Buetov betyder Begge to.

* Graabuelde = graaboldet, siges om Fæhøvder der, paa hvid Bund, er graaplettede.

Straag = smukt pyntet, og tillige velskabt. Ordet betyder egentligen jævn, lige. Hertil henhører

Doll, der vist ikke her maa fortolkes som Tydskt, ved Gal, men som: kjøn, net, pæn. I Vadskjærs Vers til Professor Anchersens Bryllup, 1737, finder man begge Cimbricismen. Det hedder nemlig

»Aa Guj ha Lov Falill! æ Bruj hun er saa straag
Aa sier saa faale doll, saavel aafor, som baag«.

Æ Hoss er ifel — betyder, at Horsen (Hoppen) er i Føll, svanger.

De er jen Dovn — betyder: det er lige meget, det selvsamme. Nødskov mener, Ordet er det samme som Dont.

I Band' — vil sige saa meget som: fortræd. Forskriver sig vistnok fra de katolske Tider. En højere Grad af Fortrydelse udtrykker

De æ Døvvels = Det er djævelskt —

Drøvtidas = Drivetiddags, er Klokken 3 Eftermiddag, da Kreaturerne skulle uddrives i Marken, efter at Folk og Fæe have overstaaet Middagshvilen. Da maa og Hyrderne, paa sine Steder, have

Dryvmad = Drivemad, et Maaltid.

* Pilimorum = Mød og Brændevin sammen blandet.

Tamler = fejler, fattes; f. Ex.: »han tamler o æ Ved« = han er lidt vanvittig.

Faager ed? = fager det? haster det? ⁹⁾

En Darstud (med langt A) = Dørstud, en af de bedste Stude, som paa Herregaarde sættes lige for Indgangsdøren; dog ikke en af de allerstørste og bedst, thi en saadan hedder — (et Navn med græske Tegn).

En Kong'stud = Kongestud, anseelig Stud.

Jen jenner graand = en saare kort Tid.¹⁰⁾

Jen sande graand = eet Sandskorn, et Øjeblik.

En Gojskaft = en lang Stage (Nødskov siger, mindre heldigt, at Goj er en lang Snor, f. Ex. til at fiske med).¹¹⁾

En Hejring = et tilhugget, eller tilskaaret, Stykke Træ, f. Ex. til en Greb, en Skee, som bedre maa uddannes.

Aa stovnes = saa løseligen at afklippes; f. Ex. »Du skuld ha di Skjæg stovnt«.

Guf = en stor Mund; for Ex.: Hold mæ di Guf i = vær tavs!¹²⁾

* Bejmad = Biddemad. Det første man spiser om Morgen, altsaa Frokost, hvilket Honoratiores bruge.¹³⁾

Douer = Davre. At den første Stavelse er Ordet Dag, er umiskjendeligt, og at den sidste stammer fra det Islandske Verd, (Verdur) Føde, er rimeligt; — —

Naader = Nadvere. Udtales ogsaa Natter og Nætter. Naar jeg har sagt, at den første Stavelse er Ordet Nat, saa anvender jeg herpaa hvad jeg har nylige sagt om Davre. Nadvere kunde saaledes være Natteværrel eller Nattevæрге mod muelig Hunger i Hviletiden. Men — hvo der kan etymologisere mig det underlige Navn paa Middagsmaaltidet

Onden, som og kjendes i andre Provintser, med nogen Forskjel i Dialekten. — —

Mange af de ejendommelige Ord, Nødskov gengiver, bruges eller kendes endnu hist og her. Det gælder f. Eks.: Kålhø·gend, hjap'gu'e, i Band·, Drøwt'edaws, nøw'te, Hæj·ring, hjamsk, mej·løs, hwæl·, Dåw·er, Ond·en og Næt'er m. fl. Der er andre, jeg ikke har hørt i Folkemunde, og som antagelig nu er uddød, f. Eks.: Stuerum, knøkelsfuus, ærestryg, Smækast, Bøgtryn og graasbuele.

NOTER

1) Gue (= Gode) brugtes i forskellig Betydning; Ordet kunde ogsaa, som her, betyde Formue eller Midler, og om en Gaard eller et Hjem, hvor der var Velstand, kunde man sige: Dæ æ et' så let Gu'e dæ'. — 2) I Tarmegnen har jeg optegnet: De æ ræt nåt gødl Måg = noget, der er meget ringe. — 3) Endelsen kan vel sammenlignes med Udtrykket strygende og Forstavelen er maaske Ære? eller, er det samme Ord, der forekommer i sej æ re'? Jvnf. Hards. Aarb. 1937. S. 32. — 4) Denne Form er vel kendt fra Agger, Thy, Mors og Han Herr. f. Eks. Jeg har faaet opgivet, at afdøde L. P. Ovesen i Thorsted, men fra Bøvling, brugte Udtrykket hwans. — 5) hwæ'l og hwæl· er, som bekendt, to vidt forskellige Ord. — 6) Endnu hen i Slutningen af forrige Aarhundrede kunde man her i Vestjylland høre ældre Folk sige Ly·r og Skåstinsly·r om Skorstenspiben, og endnu siger man: De slår Ly·r i æ Skøj'. Lyre betød oprindelig Lysaabning. — 7) Spurgte man: Er det nok? kunde Svaret lyde: Ja, de æ da dryw'le møj'! — 8) Utvivlsomt kommer dette Udtryk af Lydigheden. — 9) I en af mine Optegnelser fortælles, at der kom en Kone ind til en Nabokone i Stundsigt ved Varde. Den fremmede havde travlt, den anden sagde: De få'ger wal et', bøw' dæ (d. v. s. sæt dig); men den fremmede Kone svarede: Næj', a mo et' bøw', a ska stræ'f o hjem'! I Tarmegnen har jeg hørt: De få'ger wal et' — sæt dæ! Fra Sinding: Han wa så få'g o et = Han havde saa travlt.

Tamler = fejler, fattes; f. Ex.: »han tamler o æ Ved« = han er lidt vanvittig.

Faager ed? = fager det? haster det? ⁹⁾

En Darstud (med langt A) = Dørstud, en af de bedste Stude, som paa Herregaarde sættes lige for Indgangsdøren; dog ikke en af de allerstørste og bedst, thi en saadan hedder — (et Navn med græske Tegn).

En Kong'stud = Kongestud, anseelig Stud.

Jen jenner graand = en saare kort Tid.¹⁰⁾

Jen sande graand = eet Sandskorn, et Øjeblik.

En Gojskaft = en lang Stage (Nødskov siger, mindre heldigt, at Goj er en lang Snor, f. Ex. til at fiske med).¹¹⁾

En Hejring = et tilhugget, eller tilskaaret, Stykke Træ, f. Ex. til en Greb, en Skee, som bedre maa uddannes.

Aa stovnes = saa løseligen at afklippes; f. Ex. »Du skuld ha di Skjæg stovnt«.

Guf = en stor Mund; for Ex.: Hold mæ di Guf i = vær tavs!¹²⁾

* Bejmad = Biddemad. Det første man spiser om Morgenen, altsaa Frokost, hvilket Honoratiorens bruge.¹³⁾

Douer = Davre. At den første Stavelse er Ordet Dag, er umiskjendeligt, og at den sidste stammer fra det Islandske Verd, (Verdur) Føde, er rimeligt; — —

Naader = Nadvere. Udtales ogsaa Natter og Nætter. Naar jeg har sagt, at den første Stavelse er Ordet Nat, saa anvender jeg herpaa hvad jeg har nylige sagt om Davre. Nadvere kunde saaledes være Natteværstel eller Natteværge mod muelig Hunger i Hviletiden. Men — hvo der kan etymologisere mig det underlige Navn paa Middagsmaaltidet

I Sunds har jeg optegnet: Hwa få'ger du at'r? = Hvad har du travlt med? Og fra Gjellerup Sætningen: De go'r wal et så få'g? = Det haster vel ikke saa meget? —¹⁰⁾ Samme Udtryk, Jæn' jænner Grå'nd, har jeg hørt en gammel Mand sige i Tarmegnen. —¹¹⁾ En Svøbe blev kaldt en Gåj', og man sagde en Mi'ergåj' om Medetøj. —¹²⁾ Gof er velkendt som nedsættende Udtryk om Munden, og man siger o gof i sæ, om en, der sidder og fylder i sig. —¹³⁾ Det er en Mistydning, man bider dog i al Slags fast Mad. Det skal være Bi'mad, d. v. s. til at bie eller gaa paa. Da Jens Chr. Jensen, hvem jeg skriver om i »De gamle fortalte« II, kom til at tjene i Sdr. Os i Sunds, sagde Konen: De æ et' Skik, te vi for Dåw'er! De fik et Stykke tørt Brød til en Kop skummet Mælk, en Ret, som hun kaldte Bi'mar, og paa dette Foder maatte Knægten gaa til Middag.

MINDRE AFHANDLINGER

ET TINGSVIDNE OM BYGGESTEDER PAA KÆRGAARDS MARK

Af *A. Sørensen.*

Nedenstaaende, der er Afskrift af et Pergamentbrev med 5 vedhængende Segl, der d. 10. September 1651 læstes ved Viborg Landsting, i hvis Dombog C 1651, Blad 199, det findes indført, har vel ikke Krav paa større Interesse, men fortæller dog saa meget, at det maa være Kærgaard i Seding Sogn, Hans Lauridsen ejede, og ikke, som i Trap VIII 323 anført, Kærgaard i Skern Sogn, eftersom Glarbjerg siges at ligge paa Gaardens Mark.

»Wy Eptherne bentt pouelsen, fogett till bølling heridstingh, Erich Christensen i Klochmoss,¹⁾ pier Jensen i Rikiergrd,²⁾ Jens tamesen i Seding och Hans Sørensen Euindelig med gud Aar efter guds biurd MDXLV den Mandag³⁾ Nest efter Søndagen judica var schicket paa forne tingh Welb. mand Hans Lauridsen i Kiergrd, Eschet och fick itt Vuildige⁴⁾ Siøn af Viiij⁵⁾ Dannemend, som var Anders peders, Michell persen, Jes wielsen i bølling, Niels Christensen, per olluffsen i Kogsgrd, Simen Jespersen, Anders i Orup⁶⁾ och Christen Nielsen paa Lildbech, Huilcke forne Viiij

1) Klokmose i Faster S. 2) Rejkjær i Tim S. 3) 11. Maj.
4) Uvildigt. 5) 8. 6) Aarup i Dejbjerg S.

Dannemend Wonde paa tro och sanden, attj¹⁾ ware offuer Kyergaard marck wed glarbiere sigh, offuer dett gamell iord, grandschett och forfarid om bøggestedh, Da Kunde De inghen bøggesteder finde dere i Nogen maader, och desligste ware di ved tuihoffue wed det Hus, som Hans Lauridsen Haffuer Sielff Ladett bøge till Hans plogmand, da Kunde de ey finde der bøggested, vden det same Hus, Hans Lauridsen Haffr bøgett til Hans plogmand, och Aldrig di Kunde forneme eller spørge aff fader eller foreldre, att der haffr verid Nogen bøggesteder Vdi Kiergaards march, der som ware saa Lenge, som denom Kand Lengst mindis, Huer efter sin Alder. At de saa wonde for os Som forschr. staaer, dett Hørde wy och saa, och winde dett frembdelis med wor Jndsegell Henzgende Neden paa dette breff. Datum vt supra«.

En Lovhævd paa Drøjdal
i Lomborg Sogn.

Den 7. Maj 1711 lader Præsten i Lomborg, Hr. Laurids Clausen Borch, paa Skodborgs Vandfuld Herreders Ting (Tingbogen 1707—14) fremlægge et gammelt Tingsvidne, som han begærer indført i Tingbogen og derefter som Vidisse (bekræftet Genpart) udstedt paa stemplet Papir. Hvad Meningen hermed har været, anføres ikke, men har velsagtens været den, at hævde Retten til nogle Skæpper Byg, som det i Tingsvidnet nævnte Bøvling Byggested skal yde Præstegaarden.

»Mads Mørch i ørss Dømer til skodborg herridts-ting Gjør viterligt for alle med Dene mit obne bref

¹⁾ at de.

aar M. D. X. L.¹⁾ paa den tiende mandag nest for dhj Ellefve tusind Jomfruer Dag,²⁾ paa fornefne Ting var skicket for mig og fleere gode mænd Erlig mand Hr. Christen Poulsen sognepræst i Lomborg paa den eene og hafde tiltale til Las Vilsen³⁾ i Bechmarch paa den anden side for en Lahøfvet (Lovhævd) hand hafde lat giøre paa Drøudal som Hr. Christen Povelsen sagde Las Vilsen holtt same høfvet hos sig imoed dend Contracht og forligelse som Erlig og Velbyrdig mand Claus Zeest⁴⁾ som da var øverst Regent ofver riber Stigt⁵⁾ og Jens Tamesen⁶⁾ til Hoelemgaard hafde giort imellem Las Vilsen og Hr. Christen Pouelsen om hvilcken og de møtte her i Dag for mig udj ald rette som dennem var tid forlagt. Da først lod fornefnte Hr. Christen Povelsen læse same forligelse bref som fornefnte gode mænd gaf og gjorde imellem hanem og fornefnte Las Vilsen lydende at dj gjorde same forligelse imellem dennem udi Lemvig Mandagen Nest efter St. andræe Dag⁷⁾ Sub anno M. D. X. L. III. lydende at forskrefne Las Vilsen bepligted sig til at hand skulle øde den høvd saa dend skulle aldellis Være død og magtisløs som hand gjorde paa den gaard som kaldis Drøfdall og . . . sig for vit ind udj præstegaardens march og schulle hand ej kome senere sønder med Drøfdals Brugelse end til den Dahl

¹⁾ Dette Aarstal maa være forkert indført, da der ikke 1540 kan udstedes Lovhævd i Henhold til Forlig indgaaet 1543; iøvrigt blev Claus Sehsted først Lensmand paa Riberhus 1542 (Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd 1516—96). ²⁾ 21. Okt.

³⁾ Sikkert Borgmester i Lemvig, Las Vilsen, der 1. Decbr. 1542 faar Ejendomsbrev paa Gods i Skodborg og Vandfuld Herreder (Register over alle Landene IV, 371 b).

⁴⁾ Claus Sehsted, Lensmand paa Riberhus. ⁵⁾ Stift.

⁶⁾ Jens Thomesen Sehested til Holmgaard og Højris. ⁷⁾ 30. Nov.

som ligger imelum nogle Leerpøtter og dj steen som Las Vilsen hafde komen Sandmænd til ofver dend frj Voldgift som var gangen til Viborg Landsætting skulle hand lade optage med 4re gode Mænds ofverværelse og sette dem i Den Dahl imellom de Leer pytter som et marchskiel er, og det Byggested Kaldis Bøuling Byggested, som legger nest norden til som hand vilde der til Drøffdall, da schal hand gifve hvert Aar 8te skipper Biug til kierchen og . . . skp. til præstegaarden, det skal holdis ubrødelig i alle maader. Datum ut supra, huilcket forligelsesbref Las Vilsen selvver bestoed i Dag for besidden tingdom Var Rætfærdelig og gifvet af fornefte mænd efter forskrefne Hr. Christen Poulsen og Las Vilsens Villie og samtycke; sameledis lod Las Vilsen læse Dend lahøfvet hand hafde lat giort om Drøfdal, som Hand og Hr. Christen Povelsen blefne forligte om at skulle øde, Hvilcken lahøfvet forskrefne Las Vilsen straxen velvilig fra sig antvordet pa forskrefne ting og til erlig og Velbyrdig mand Jens Thomsen til Holemgaard, paa det den skulle ødis efter fornefte forligelsesbrefs lydelse Ved ord og articell som dend indeholder i alle maade, Da efter Den lejlighed som forgifven er sagde ieg der saa paa for at efterdj at fornefte Las Vilsen selvver bestoed fornefte forligelsesbref at være giort ret i sin ord og Articell som Dend blef tald og handlet imellem hannem og Hr. Christen Povelsen om same lahøffvet og fornefte Claus Zeest Var den tid ofver Regentt ofver Riber stigt der same forligelse blef giort som for er Rørt. Da bør forskrefne Las Vilsen og forskrefne Hr. Christen Povelsen at holde same Contract og forligelse Ved alle sine articler som den indeholder og

udviser medens same forligelse ved magt staar og til nogen komer her for mig med bedre bevisninger i den sag, til Vidnisbyrd trycker ieg forskrefne Mads Mørch mit indsegell under paa denne mit obne Bref«.

En Lavhævd paa Splid Bangs Gods
i Hammerum Herred.

Følgende Lavhævd, der findes indført i Landstingets Dombog C 1651, Blad 199 b—201, er læst d. 10. Septbr. 1651 uden at Formaalet anføres, men formentlig for at faa udstedt en bekræftet Genpart, men herom siger Dombogen dog intet, kun at Brevet var forsynet med 11 Segl.

»Alle mend dette breff Seer eller Høre Leese, Helse Vy Per Oloffsen aff Holmholdt, Heridsfogett paa Hamerom Heridsting, Niels Christensen, prest till Sneberig, Morten grøn af ørnhoed, Prier, Niels Lauridzen i tandrup, Vepener, Pr Christensen Thøringh, Nis Tomesen i Mærild, Nis Jensen i Ørschoff, Suend Smed i Nestholdt, Søren Erichsen i bech, Christen Gundesen i Suntze ¹⁾ och Christen Nielsen i Ørschoff Med dette vortt obene breff, att aar efter guds biurd MDXXXij jo Løffuerdagen ²⁾ Nest for St. Jørgens Dagen Da var Schicket for os och for fliere goede mend paa Hamerom Heridsting, att Splyde bang ³⁾ till Agersbech Eschett och fich Jen fuld tings Vinde aff Viiij Danemend, Som var Morten grøn af ørnhoed, Vepener, Niels Lauridzen i tandrup. Vepener, pr Christensen i Thøringh, Nis Jensen i Ørschoff, Christen poelsen i gamell arnborig, Søren Erichsen i bech, Christen gundesen i Sondtze och Ies Jens i Sneberig: Disse forne Viiij Danemend Vonde paa deris goede

¹⁾ Sunds. ²⁾ 20. April. ³⁾ Splid Bang til Agersbæk i He S.

tro, seel ⁴⁾) och Rette sandhed, attj hørde och saae same Dag paa hameromheridsting, Att forne Splide bang till Agersbech Hans Lauff Høffds Høring Vonde for denom, Som var Nis Tamesen i Merild och Suend Smed i Nestholdt, att dj Kund gjorde och lydeligen Thillstoed, attj Hoes Var Vdj Nybo ⁵⁾) den Thorsdagen Nest til foren, Hørde och so, att Splide bang Giorde Laff Høffde Sielff xij ⁶⁾) med frie mend och bøndr och Iord eyere Vdj Loffue tid Dags, och brast Hanom ingen Veren heller ied, Som hand var till funden aff fougden och aff goede mend, Opo Hamerom Heridsting. Jtem Vorde ⁷⁾) hand Jen gaard, Som Kaldis Nybo, Med alle Hendis Rette tillegelse, Ager och Engh, fortte och feegangh, fiere Vegne til march moede, Jtem Bregerholm Legendis Østen Ved oen, Jtem Jen engh, som Kaldis Lang Engh, Som giffr ix lees Høye, Jtem en Endiell, Som Kaldis quinne Veye ⁸⁾) uig, Legendis Ved quinne Veye, Sønden fra quinne Vey, Som af ere stienitt och af ere merchte. ⁹⁾) Jtem tou Less Engh i Brockier och Enn Holm i samesteds, Som den halffdeell brogis till Hoollflods. ¹⁰⁾) Jtem Thou Lees engh i brockier Jmellom Holfflods eng och Simen olluffsen hans gaards Enge, Jtem Jen Eng, Som Kaldis stor eng, i brockier, som giffuer fier Læs Høø, Som aff ere stienett. Jtem to Engedeel i schaffue, Jtem saa møgett eng i Nybo ker, som haffr weredt bruget til Nybo aff Arilds tid, Jtem tho Lees eng i wrekier. ¹¹⁾) Jtemb xij ager Sønden paa Sandberigs, Som aff ere stienett. Jtem V Hodoms Agr, Som schyldr paa huollflods ager. Jtem xxx ager po Nøffz

⁴⁾ Sjæl. ⁵⁾ Nøvling S. ⁶⁾ selv tolvte. ⁷⁾ Indværgede. ⁸⁾ Kvindevad, Sinding S. ⁹⁾ d. v. s. afmærket med Sten. ¹⁰⁾ Holtflod, Nøvling S. ¹¹⁾ Bredkær, Nøvling S.

lingberigh, Som Løber Øster och Wester, Jtem xxxij Ager paa hollom brøde,¹²⁾ Jtem xvij agger paa Hollom agger, dette forne goeds Jnd Vorde hand for Nybo Hendis Rettehed och tilegelse. Jtem Jndworde hand Enn gaard, Som Kaldis Nøfflingschoff, med ald Hendis Rette tillegelse med Ager, Engh, fortte och feegang, fier Vegne till March mode, Jtem V lees engh. Nøffling prestgaards engh paa den Vester side, Jtem en Engh, som Kaldis Langin, Som ere xiiij Lees engh, Jtem En Eng, som kaldis boelsengh, som er x les engh, Jtem Jndworde hand dend Nørhe marck. Jtem Enn øde bøgsted i Nøffling schoffmarch, Som Kaldis boels Hus Sted, med hendis Rettehed. Jtem En øde bøgsted i Nøffling schoff, hendis march med hendis Rettehed, Jtem Thre øde bøgesteder, som Kaldis østerhau¹³⁾ med dets Rete tilegelse, Jtem Jndworde hand ien gaard, Som Kaldis Egebech, med alle hendis Rette till Legelse, fiere Vegne till March moede, Jtem En Eng, som kaldis den Nør maie, Som er Viiij Lees Engh, Jtem en Engh, som kaldis den brede Eng, Som er Viiij les Engh, Jtem den Søndr Kier, som er Viiij lees eng, Jtem en Eng, som Kaldis Rørkier, som er Viiij lees engh. Jtem i Lees engh i schibild marck, Legendis hoes Rocker¹⁴⁾ bech, vndtagen alle mends Enge i dese forne Marche, Jtem en Enng i Agerbech march, som pallie bang¹⁵⁾ satte Sielff en stage i, Jtem en øde Høsted i Aggebech march, Norden hos den Damme, med hinds Rette tillegelse, Jtem Jndworde hand En grd i Lyndtbec, Som Anders Christensen Jboer, med hindis Rette tillegelse, Jtem to Lees Engh

¹²⁾ 1683 nævnes Hollum Brøde Agre ved Holtflods Mark, Novling S. ¹³⁾ Østerhoved, Novling S. ¹⁴⁾ Raakær, Novling S. ¹⁵⁾ Palle Bang, Væbner, Lensmand paa Hennegaard.

hos sponge Veye, Jtem En Engdiell, Som Kaldis Roker Engh, Legendis i mellom bispens eng och Klosters engh, Jtem to Lees engh, Legendis imellom Rynde ¹⁶⁾ prestegrds eng och rynde Veye, Jtem to Lees eng Vesten Ved aen, nest norden til Veyen Dige, Jtem Viiij Lees Engh Norden ved oen, fra schierbech løber Vdj aen, och saa till Jacob Lyche hans eng vedtager, Jtem den halffdiell aff to Lees eng, som kaldis bods Eng, Som denanden halffdiell brugis till den gaard i Lyndt, som Jep prs Jboer, Jtem Jnd Vorde Hand En gaard, som Kaldis Kuofuestrup, som Jens poels Jboer, med alle Hendis Rete tillegelse, fiere Vegne til March moede. Dette forne goeds, med alle forne godsens Rette till Legelse, det Jnd Vorde forne Splide Bangh for hans Rette Arffue goeds och for pallie bangh hans Rette Arffue goeds, och for deris Kiøbegods, Som di Haffr Kiøbt aff deres Søster, Karen Bangh, ¹⁷⁾ och aff Johan Bangh, och Vdsuore hand alle mend, der aff forne goeds, Vden sig och pallie bang, Vndtagen Christopher Bang ¹⁸⁾ i tøft Høffue, hans Arffue Diell i alle forne goedtz. Thill Vindis biurd Henger vy vortt Jndsegell Neden paa dette vortt obene breff«.

¹⁶⁾ Rind, Rind S. ¹⁷⁾ Denne Soster mangler i Thisets Stam-
tavler. ¹⁸⁾ Christopher Bang til Tofthoj, Gadbjerg S.

ET PAR BRORSON-NOTER

Af P. Nørskov Lauritsen.

En Tradition.*)

Ejsing Kirke er som bekendt baade stor og anselig. Det er fortalt fra gammel Tid, at Biskop Brorson ved en Visitats i Ejsing, da Kirken rimeligvis var fyldt af Mennesker, gik paa Kirkegulvet og sang saa klart og smukt, at Biskoppens Stemme kunde høres og skelnes helt ud paa Kirkegaarden.

— — Sagnet er for maaske en Snes Aar siden eller mere meddelt mig af nu forlængst afdøde Erik Maarb-
bjerg i Aale i Sahl. Denne Mand var født i Hjerm omkring Midten af forrige Aarhundrede og boede mange Aar i Sahl. Som Svigersøn af Lægprædikanten Jens Maarb-
bjerg i Sahl havde han haft Forbindelse med de gamle Forsamlingsfolk, som brugte og elskede Brorsons Salmebog »Troens rare Klenodie«, og det er sikkert Forsamlingsfolkene, som har bevaret Traditionen ned gennem Tiderne. Hvor megen virkelig Oplevelse, der ligger bag Sagnet, kan naturligvis ikke siges; men det er sandsynligt nok, at det har en paa-
lidelig Kerne; og i saa Fald er Traditionen et smukt Vidnesbyrd om den ejendommelige Evne, Brorson vistnok havde, til med sit følsomme Sind ved Tale og Sang at gribe Menneskehjerter. Dette har altsaa her gjort et saa stærkt Indtryk paa nogle af Til-
hørerne, at der har kunnet tales om det i mere end 150 Aar.

*) Om Brorson, se Dr. theol. L. J. Koch: »Salmedigteren Brorson« og »Brorson-Studier«. Se ogsaa Edv. Egeberg: »Brorsons Visitatser«. Hards. Aarb. IX, 93 ff. XXVI, 8—23 og XXIX 61—69.

H. A. Brorsons Indvielse til Bispeembedet.

Under andet Arbejde stødte jeg for en Del Aar siden i Danske Cancellies Brevbog 1741 pag. 164 f. paa en Meddelelse om, at Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand Christian Carl von Gabel havde 30. Maj 1741 søgt Cancelliet om Tilladelse for den nysudnævnte Biskop Brorson »i Henseende til samme hans maadelige Helbred samt Reisens Besværlighed, samt og at hans Nærværelse udi Stiftet for adskillige anførte Aarsagers Skyld behøves« til at maatte blive ordineret af Biskop Hygom udi Ribe Domkirke. Sagen var refereret Kongen, men Begæringen har ej »mødt allernaadigst Bifald«, og »Hans Mayst. var af allernaadigst Tanke, at sligt at accordere ey kunde lade sig gøre, men at hand maatte komme her til Staden for at blive ordineret som sædvanlig«.

Cancell.s Svar dateret 10. Juni 1741.

Under 29. Juli tilskrives Biskop Hersleb, at Brorson maa ordineres Dom. 10. p. Trinit. (10. Sønd. e. Tr.), om intet hindrer. »Kongen eller nogen af det kgl. Hus bivaaner ikke denne actum«.

Peder Hersleb var Biskop i København 1737—57, havde tidligere været Biskop i Kristiania, hvor han havde øvet stor Indflydelse i pietistisk Retning. Siden stod han noget køligere over for Pietismen; men om hans Stilling allerede 1741 havde forandret sig, saa Brorson af den Grund søgte Fritagelse for Indvielse i København, kan ikke siges. Nogle Aar tidligere var der paa en vis Maade skabt et Slags Præcedens, idet Salmedigterens ældre Broder og Formand i Ribe Stiftsprovsteembede B. Brorson, dengang han var udnævnt til Biskop i Aalborg, blev bispeviet i Ribe

Domkirke, fordi Københavns Bispeembede paa dette Tidspunkt var ledigt.

Peder Jacobsen Hygom var Biskop i Aarhus 1738—64. Han var Pietist og var fra sin Ungdom knyttet nær til den Brorsonske Slægt, saa det kan ikke undre, at Brorson gerne vilde indvies af ham. Han er Oversætter af Salmen »Jesus, din søde Foræning at smage«.

C. C. Gabel var Stiftamtmand i Ribe 1726 til sin Død 1748.

— — Naar Kongen ikke vilde overvære Bispevielsen 6. August 1741, kan det naturligvis skyldes tilfældige Omstændigheder. Dog kunde det ogsaa tænkes, at Grunden var kgl. Misbilligelse af den Brorsonske (Gabelske) Ansøgning om Indvielse i Ribe ved Biskop Hygom. Efter den Form, Afslaget fik, synes Andragendet — trods »allemaadigst Tanke« at være blevet temmelig unaadigt optaget.

STAUSHOLMS LEGAT OG HANS GRAV

Af J. Gr. Pinholt.

Forvalter Jens Stausholm ved »Rammegaard«, Ramme, barnefødt paa Harboøre,¹⁾ stiftede i Aaret 1766 et Legat paa 8000 Rigsdaler, hvis Renter siden

¹⁾ Jens Jensen Stausholm var ifl. O. Nielsen: Skodborg og Vandfuld Herreder, S. 403, født i Kølhede, Bøvling Sogn, 10. Nov. 1706 og Søn af Jens Pedersen Stausholm, fordum Delfoged paa Harboøre, og Maren Jensdatter Kølhede. Han var først »i Hoftjeneste« paa Lundbæk hos Baron Otto Henrik Juel i 12 Aar og derefter Forvalter for samme Herskab ved Rysensten og Rammegaard i 30 Aar. Han døde ugift paa Ram-

hans Død er kommet trængende tilgode i syv af Lemvigegnens Kommuner.

Af Fundatsen, der er dateret 6. Novbr. 1766, anføres følgende:

»Siden det er en fast Ret, at alle Mennesker skal døe, og ingen veed sin Dødstime, og jeg paa nogen Tid har været svagelig, følgelig da Aar og Alder til lige er derhos, desmere maa forestille mig min Fraskillesestid ikke at være langt borte, saa haver jeg i den hellige Trefoldigheds Navn besluttet, herved at fastsætte, hvorledes efter min Død skal forholdes med den Formue, vor Herre haver givet og betroet mig, og det saaledes som følger:

Til Ryssensteens og Rammegaards Godsers Fattige udi Skodborg og Vandfuld Herreder skal udtælles til næste Snapsting efter min Død en Capital af 8000 Rdlr., skriver Otte Tusinde Rigsdaler, som leveres til Lehns-Baronen, enten i rede Midler eller i suffisante Gjældsbeviser, der samme paa Rente besørger udsat og der efter den aarlige Rente i 2de Terminer uddeler til hvert Sogn efter indhentet Efterretning fra Præsterne om de fattiges Antal og Nødlidenhed, og skal af den for Capitalen erholdende Forskrivning en verificeret Gjenpart leveres til hver af Herredsprovsterne, at indføres i Herredsprotokollen, hver Gang Capitalen omsættes, alt paa det vides kan, at den er i god Behold og vel forsikret . . .«.

Efter at der bestemmes udsat »til min Ven, By-

megaard 13. Nov. 1766. En Broder til ham, Christen Jensen, var født i Bøvling S. 15. Jan. 1712 og døde paa Stausholm 20. Marts 1741. Alle tre blev begravede paa Harboøre Kirkegaard, hvor der tidligere var Ligsten over dem.

foged Jørgen Sørensen, Lemvig«, en Kapital af 6000 Rdlr., »til min Tjener Byrge Qvist« 500 Rdlr. »foruden mine Livs og Gangklæder af uldent og Linnen, alt i Henseende til hans lange og tro Tjeneste«, samt til »Husholdersken Anne Nielsdatter Nor«, der »skal have og nyde til Arv og Ejendom, den halve Deel udi Vandborg Mølle, uden nogen Slags Betaling derfor at give«, afsluttes der med følgende Bestemmelse:

»Al min øvrige Formue og Efterladenskab, det være sig af hvad Navn nævnes kan . . . skal altsammen tilhøre min eneste Søster og Arving Marie Cathrine Stausholm, som er i Ægteskab med Velærværdige Hr. Poul Riis, Sognepræst for Engbjerg og Harboøre Menigheder, hvorimod bemeldte min kjære Søster og Svoger skal være forpligtede at betale min retmæssige Gjæld, besørge mig en sømmelig Jorde-færd, og bekoste mig en smuk Liigsteen over min Grav og Hvilested . . . «.

Fundatsen har faaet kgl. Stadfæstelse 5. December 1766.

Om Legatets Behandling bestemtes i Ringkjøbing Amdsraads Møde 15. August 1848 bl. a., at Renterne fremtidig ikke skulde tilflyde Sognenes Fattiggasser, men derimod trængende i Sognene, uden Hensyn til om de er Almissemønstre eller ikke, og at Legatrenterne bør uddeles af Præsten og to af Forstanderskabet udnævnte Sognemænd.

Renterne af Legatet er siden da fordelt saaledes mellem de paagældende Kommuner:

Harboøre-Engbjerg	136 Kr.
Hygum-Hove	88 »
Dybe-Ramme	80 »
Vandborg-Ferring	76 »

Fjaltrings-Trans	84 Kr.
Bøvling-Flønder	90 »
Lomborg-Rom	86 »

Legatstifterens Grav findes paa Harboøre Kirkegaard, umiddelbart Nord for Kirkens Kor. I Aarenes Løb havde Tidens Tand og stadig Upaaagtethed saa godt som udslettet ethvert Minde derom; paa et lidt sænket Jordstykke, overgroet med Ukrudt, fandtes kun enkelte Stumper af den i sin Tid »bekostede smukke Liigsteen«, for øvrigt af uholdbart Sandsten. Den, der skriver disse Linier, gjorde Kommunalforeningen opmærksom paa Forholdet, der kun rimede sig slet med den Taknemmelighedsgæld, Kommunerne stod i til Velgøreren og hans Minde, og man besluttede straks at lade Graven sætte i forsvarlig Stand. Den restaureredes ved Anvendelse af Cement, saa dens Tilstand blev baade varig og smuk, og den prydedes med en Bøvtasten af svensk Granit, kunstnerisk og stilfuldt udført, af Vægt godt 2500 kg og Dimensioner 76×38×22 Tommer, fra Schannongs Firma, København.

Inskriptionen er saalydende:

Legatstifteren
Jens Jensen Stausholm,
Forvalter ved Rysensten og
Rammegaard,
* 1706 † 1766.

De syv legatnydende Kommuner
istandsatte Graven
1903.

FORRETNING OM ROIJENSIG *)

Ved *J. Aldal.*

Aar 1830 den 26. Juli vare vi undertegnede Beboere af Stoustrup og Tarm Byer samlede i Tarm Bye, for, efter forhen mundtlig sluttet Overenskomst om Vandets bedre Afdæmning og Afledning af vore Enge, her skriftlig at vedgaae de Regler, der i denne Anledning skal være gjeldende for Fremtiden, hvilke ere:

1. Den Dæmning, som i dette Foraar er opført af Stoustrup og Tarm Byers Beboere sønden Stoustrup Aae fra Stoustrup Agerland, Helsager kaldet, i Vester til det Punkt, hvor Skjellet mellem begge Byer støder paa Aaen, skal for Fremtiden bestandig vedligeholdes med den Højde over Vandfladen og efter de Regler, som Aastedsforretningen af 7de og 8de November 1817 bestemmer for Dæmningerne ved Skjærn Aae, af undertegnede Lodsejere af Stoustrup, uden at Tarm Byes Beboere dertil skal bidrage.

2. Da Udløbet af Skjelgrøvtten mellem Stoustrup og Tarm Enge ved denne Dæmning bliver stoppet saa forbinder vi Graves Hansens Enke og Jens Christian Smed, begge af Tarm Bye, os til at opkaste en Grøvt i Skjellet mellem vore Enge med 3 Alens Brede fra Stoustrup Skjel og i Vester over Rodensig til den i ovennævnte Aastedsforretning, i Hanenge bestemte Grøvt, samt siden bestandig og aarlig oprense den saaledes, at den kan aflede Indvandet af fornævnte Enge.

3. For at forsikkre os og øvrige Medlodsejere om rigtig Opfyldelse af ovenstaaende Forpligtelser underkaste vi os de i fornævnte Aastedsforretning af 7de

*) Originaldokumentet tilhører Lotterikollektor Chr. Frandsen, Tarm.

og 8de November 1817 fastsatte Bestemmelser, Tvangs- midler, Mulcter og aarlige Syn, af de Sysmænd, som syner de øvrige Dæmninger og Vandledning, i hvil- ken Anledning vi bede, at denne Forretning maa vorde os in duplo beskreven, for at tilstilles Amtet, det eene Exemplar for at forblive ved Amtsarchivet som Bi- lag til Aastedsforretningen af 7de og 8de November 1817, og det andet Exemplar bede vi underdanigst at Amtes høje Øvrighed vilde tilsende de i for- nævnte Aastedsforretning af Egvad og Lønborg Sogne beskikkede Synsmænd, med Ordre at de ogsaa skal tage de heri bestemte Grøvter og Dæmninger under aarlig Syn.

4. De af denne Forretnings Tinglæsning og Proto- collation flydende Omkostninger udredes ene af Tarm Byes Lodsejere.

Saaledes ere vi i Mindelighed foreenede om foran- staaende Bestemmelser, der ej alene skal tjene til Re- gel for os men og for vore Ejendommers efterkom- mende Ejere, hvilket vi endvidere forbinde os til at vedstaae inden den respective Bølling Herreds Ret næste Tingdag, hvor vi bede Forretningen maa vorde læst, Protocollen tilført og os som meldt ind(!)duplo beskreven meddelt Datum ut supra.

Jens Christian Smed

Jens Lauridsen
Peder Christensen
Mads Sørensen
Christian Gade
Mads Nielsen
Lau Hansen
Niels Sørensen
Knud Rølle

alle af Tarm.

Som Forfatter af Forretningen

Jens Andersen

Jørgen Jensen
Jep Jensen
Frands Madsen
Enevold Jessen
Jens Christian Hansen

Vi Sex Mænd som har under- skrevet Indestaer for at Holde Dæmning vedlige untagen dise to Mænd af Stoustrup kan for- byde Det Hvor Dæmningen støt- ter for Deres Ejendom.

I. Fløe.

For at forestaaende Forretning kunde erholde lov-
mæssig Kraft og Virkning har Sognefogden at ind-
varsle samtlige forannævnte Lodsejere, og desuden
Gravers Hansens Enke, Villads Christensen Stoustrup
og Christen Midtgaard, at møde paa mit Contoir
Mandagen den 24. dennes om Formiddagen Kl. 10 sl.,
og jeg skal da efter Pluralitens Ønske søge at bringe
en mindelig Forening tilveie. Udebliver nogen af Par-
terne, da kan Sagen formeentlig kun ved Aasteds-
møde kunde afgjøres, og saafremt Aastedsmødets
Skjøn skulde gaae de modvillige, til at indgaae For-
eeningen, imod, ville disse rimeligvis komme til at af-
holde Omkostningerne. —

Dette Document bringes mig tilbage inden oven-
nævnte Samlingstid.

Petersminde den 6. October 1831

Hertz.

Til

Sognefogden i Egvad,
Do. i Aadum.

Bekjendtgjort for Vedkommende i Egvad Sogn
tilstaaer

Tarm, den 14. Octbr. 1831.

Jens Lauridsen.

Bekjendtgjort for Vedkommende i Aadum Sogn
tilstaaes af mig.

Odderup, den 22. October 1831.

Niels C. Jensen.

Aar 1831 den 24. October mødte samtlige forunder-
skrevne Lodseiere samt Jens Peter Graversen paa sin
Moders Vegne og Villads Christensen paa egne og
Christian Midtgaards Vegne paa Herredernes Con-

toir i Petersminde og erklærede da Villads Christensen at saavel han som Christian Midtgaard intet havde imod den trufne Overenskomst at erindre, Jens Peter Graversen samtykkede ogsaa at kaste den i 2. Post omtalte Grav, samt at sætte den i 1ste Post ommeldte Dæmning saavidt hans Ejendom gaaer, og da saaledes samtlige Lodseiere vare eenige underskriver Villads Christensen og Jens Peter Graversen saa at Foreningen saaledes faar forbindende Kraft for dem alle.

Paa egne og Christen Niensens Vegne

Villads Christensen. Jens Peder Graves.

Læst inden Bølling og Nørre Herreds Ret den 27. October 1831 og protocolleret folio 227 og 228

Hertz.

EN VEDTÆGT OG EN NIDVISE FRA TIM

Af Alfred Kaae.

Godsejer Søren Tang, der besad Timgaard og Gods fra 1784—95, var en Fæstebondes Søn fra Nør Tang i Ulfborg; men dog var hans Tid som Godsejer en Slags Renæssance for den gamle Adelsborg. Han havde ogsaa megen Omsorg for sine undergivne Fæstebønder, baade for deres økonomiske og deres moralske Velfærd.

Et Par Blade af Timgaards Birkeprotokol bærer Vidne om dette.

Først skal her gengives en Vedtægt om fremmede Tiggere. Godsejer Tang er vistnok Forfatter til Vedtægten og har fundet det helt unødvendigt at lade Bønderne skrive deres Navne under som Bekræftelse. Hans Medunderskrivere er Præsten Lassen, Degnen

Brask, Præstens Medhjælpere og Sognefogeden. —

Vedtægten skal nok være et Supplement til de gældende Byvidere, af hvilke Tim paa den Tid havde to. De gamle Landsbyvidere indeholdt undertiden nogle Bemærkninger om Tiggere og Stakler. Man kan f. Eks. træffe Bestemmelser om, at Staklerne skal føres af By. Man saa ikke gerne, at de blev i Byen eller Sognet, men skaffede dem hurtigst til Nabosognet; det var Pligtkørsel.

Betleriet har været et stort og vanskeligt Problem helt til vor Tid; men i 1786 skulde de fremmede Betleres Plagerier altsaa standses i Timgaards Godsomsraade, og Godsherren lod følgende Vedtægt læse paa sit Birketing den 20. Oktober 1786:

»Det over Haand tagende Betleri af Fremmede om Løbere her i Sognet udkræver, at mand med alvorlighed Søger at hemme samme, thi længere kand og bør mand ikke Taalle saadan overløb af uvedkommende Folck der vel til Dels ere kun ørkesløse Ledig Giængere, og omend nogle ere nødtørfelige, ere dog den ene med den anden ved saadan Omstrejfen skyldig i Forbrydelse mod hans Majestæt Kongens aller-naadigste Villie og Visse Foranstaltninger, ligesom og enhver, der huuser eller hæller dem gjør sig medskyldig og straffældig; Foruden at menig Mand daglig foraarsages store Udgifter; og Dovenskab, samt dermed selskabelige Laster understøttes og befordres til Menneskelighedens Fornærmelse og Egnens Vanære. —

I denne Henseende ere vi Samtlige Thiim Sogns Indbyggere, ingen undtagne blefuen enige med hinanden, og have indgaaet, ligesom vi og herved indgaar beslutter og fastsætter, at fra undertegnede Dato

og fremdeles for Eftertiden skal og maa ingen af os paa nogen Tid eller Sted give eller give lade nogen Slags Almisse til Fremmede omløbende Betlere fra andre Sogner, men enhver for sig, skal være forpligtet til at afvise dem uden i Ringeste Maade at meddele dem noget og uden nogensinde dem at huuse eller hælde.

Og skulde mod formodning nogen handle derimod, da skal den skyldige, saa snart enten Naboer eller Husgesinde eller hvo det være maatte, Handlingen kand røbe ham, være forfalden i Mult 2 Mark danske til Sognets fattige første Gang og siden dobbelt, som i Mangel af mindelig Betaling, strax udpantes uden Lov og Dom i Følge vores herved gjørende Vedtægt, hvorefter tillige enhver Husfader haver at være ansvarlig for sin Hustrue, Børn og Tieneste Folk, Foruden sig sielf.

Thi ville enhver lade denne foranstaltning, der sigter til Fælles Bæste, være sig ret angelegen og nøje vaage over sames Efterlevelse. —

Dattum Thiim 10. Octbr. 1786

Paa egne og Godsens Vegne underskriver

Søren Tang.

Paa egne Vegne underskriver

J. Lassen.

Ligeledes paa egne Vegne underskriver

H. Brask.

Som Præstens Medhjælpere underskriver

Jens Johansen. Iver Jepsen.

Ligeledes som Sognefoget underskriver

Kield Christensen Broegaard«.

Tog denne Tiggerivedtægt økonomiske Hensyn er det følgende udelukkende tjenende til Moralens Højelse i Sognet omkring Adelsborgen, som desværre ingenlunde kunde siges i Almindelighed at virke fremmende for god Moral og rene Sæder. Men Søren Tang viser sig her som en ret Fader og Godsherre med Omsorg for, at det gode blomstrer, og det slette holdes nede, og vil en og anden end smile ad hans Metode, saa fik dog Sagen sin rette Udgang. Dyden blev haandhævet, og Udyden fik en Bøde paa en hel Rigsdaler.

Sagen begyndte med, at to Ryttere, der tjente i Tim, havde lagt sig ud med hinanden. Rytterne var Jens Kristensen i Povlsgaard og Kristen Mikkelsen i Rejkær. Hvad der egentlig var dem imellem, oplyses ikke. Men det fremgaar dog af Sagen, at de to Krigere muligvis har været Rivaler, og det ser ud til, at den Rejkær Rytter har været en flottere Karl end ham i Povlsgaard, der til Gengæld var mere haardkogt og rapkæftet.

Et Par Gange i Løbet af Vinteren og Foraaret 1790 havde Rytteren Jens trængt sig ind hos Jens Andersen i Smedgaard sildig Aften og sagt slemme Ukvemsord om Jens i Smedgaard, hans Kone og Datter, samt om Rytteren Kristen i Rejkær. Sidste Gang en Søndag Aften i April Maaned var Jens Povlsgaard kommen i fuld Mundur og med sin Kaarde ved Siden og havde sagt mange Haansord og til sidst endog truet med at digte en Vise om Rytteren i Rejkær.

Visen kom ogsaa; den blev kendt Sognet rundt og indeholdt de samme Talemaader, som Jens Rytter havde brugt i Smedgaard. Men saa kom Sagen for Godsejerens Øren, og han tog sig for at afstraffe

den ondskabsfulde Digter. Men da Visen intet Forfatternavn havde, vilde Tang først skaffe sig Bevis for, at det var Rytteren Jens, som var dens Ophavsmand. Han udlovede derfor en Rigsdaler til den, som kunde skaffe ham Bevisligheder for, hvem der var Forfatter til Nidvisen. Bekendtgørelsen om denne Ducørs Udlovelse blev læst ved Tim Kirkestævne den 2. Maj af Degnen Brask, og den lyder saaledes:

»Af troværdige Mænds Andragelse, har jeg erfaret, at her i Sognet skal være blevet udstrøet et Slags Skandskrivt eller en saakaldt Vise, der skal sigte til skikkelige Folks Beskæmmelse. Da saadan Maade at beklikke sin Næstes ærlige Navn og Rygte er ikke alene uanstændig og uskikkelig, mend endog efter Loven højt strafværdigt, og man dog ikke kan tiltale Forfatteren, førend man kan faa Kundskab om, hvo samme er; — Saa udloves herved en Belønning af Een Rigsdaler til den som med lovgyldig Beviser kan angive til mig, hvo den Forfatter er, som har digtet formeldte Vise, da jeg sikkert skal fortie Angiverens Navn, samt gøre Anstalt til den skyldiges Vedbørlige Undgjeldelse; paa det at ethvert skikkeligt Menneske kunde efterdags beholde sin Ære ubeskoren og sættes i Sikkerhed for Motvilliges Spot og Bagtalelse.

Thiimgaard, d. 1. Maj 1790.

Søren Tang«.

Rytteren Jens stod sammen med de andre Folk af Sognet og hørte paa, at Skrivelsen blev læst. Men saa sikker følte han sig mod Angivere, at han lo højt og med »oprørske Talemaader« bandede paa, at han skulde have flere Viser digtet.

Men den 10. Maj maatte han alligevel møde for

Birkeretten i Brogaard sammen med en Del Vidner og andre, som ansaas for at være hans medskyldige.

Tang havde nedskrevet lange Rækker Spørgsmaal, som skulde forelægges de indstævnte; men de kom slet ikke frem. Kun et eneste af alle Godsejerens Spørgsmaal blev forelagt Jens Rytter. Birkedommeren spurgte straks, om Rytteren vilde afgøre Sagen i Mindelighed med en Bøde paa 1 Rdl. til de Fattige og en Undskyldning til de forurettede. Det gik han ind paa uden Betænkning og erklærede intet at have at paadutte Folkene i Smedgaard og Rytteren i Rejskær andet end »Ære, Dyd og Got«, og hvad Vise, der kunde være digtet eller Ukvemsord falden, skulde alt være døde og magtesløse som uskrevet og utalt, og efterdags skulde han hverken »gøre eller gjøre lade Viser eller tale UbeqvemsOrd om eller mod nogen her paa Godset«.

Saaledes blev Orden, Velstand, Dyd og gode Sæder befordret af Bondesønnen, Godsejer Søren Tang til Timgaard.

SMELTEGRUBER FRA JERNUDVINDING

Af H. K. Kristensen.

Som tidligere omtalt her i Aarbogen *) blev der i Sdr. Vium i 1932 fundet baade Jernslagge og Myremalm i en Hustomt fra Folkevandringstiden, og samtidig blev der i Forbindelse hermed paavist en Smelteplads for Jernudvinding af Myremalm tæt syd for Hustomten. De store Slaggeblokke, man fandt paa denne Smelteplads, hører til en Gruppe, der maa være smeltet i en af de almindeligt forekommende i Jorden nedgravede runde Ovne.

I Marts 1935 meddelte Gaardejerne Brødrene Knudsen, Vejrup, Sdr. Vium Sogn, mig, at de var stødt paa en Mængde Jernslagge i deres Mark. 21. Marts foretog jeg da sammen med de to Gaardejere en Undersøgelse af Stedet. Dette ligger 500 m sydvest for Tomten af Oldtidshuset eller ca. 250 m fra den tidligere fundne Smelteplads, men adskilt fra denne ved en Lavning med et lille Vandløb. Naar Forekomsten overhovedet er bevaret til vore Dage inde i en gammel Landsby, skyldes det nok udelukkende, at en gammel Byevej er gaaet hen over Stedet. Hverken syd eller nord for denne Vej fandtes der Slagge. Nu var Vejen imidlertid nedlagt, og ved at pløje den havde man gjort Opdagelsen. Jeg afstak da et Felt til Undersøgelse et halvt Hundrede m vest

*) 1934, Side 83—100.

for Brødrene Knudsens Gaard. Først fjernedes Pløjelaget. Herunder viste Jorden sig straks aske- og trækulblandet og indeholdende Jernslagge; ca. 15 cm dybere nede viste Undergrunden sig.

Ingen af Slaggeerne kunde dog tilnærmelsesvis maale sig med de store cylinderformede Blokke fra Pladsen paa den anden Side Vandløbet. Der fandtes ikke engang Brudstykker, man med Sikkerhed kunde sige stammede fra en saadan Blok. De kunde nok være blæret, men havde kun sjældent Hulrum med Trækul eller Aftryk af Trækul, saadan som de findes almindeligt i de store Blokke. Paafaldende mange af Slaggeerne her tilhørte en flad, skaalformet Type, foroven 10—20 cm i Diameter, paa Midten 5—12 cm tykke, foroven var Yderrandene i Almindelighed opstaaende. De var haardtbrændte, tit med Glasur i sorte, blaa eller rødlige Farver. Ogsaa den Art Slagge er velkendte. Det er den Slags, som man mener er dannet i en snæver Grydeovns halvkugleformede Bund.¹⁾ Desuden fandtes der graalige Slaggestykker, der vist indeholdt smeltet Kvarts, og nogle mindre, ildskørnede Sten eller Skærver.

Ved Undersøgelsen viste det sig snart, at der i den vestligste Del af Feltet fandtes en svag kedelformet Nedgravning eller en flad Grube, forsænket indtil 40 cm ned i Undergrundssandet. Omkredsen foroven dannede en Cirkel med en Diameter paa 180 cm. Den var fyldt med en lignende Blanding af Muldjord, Slagge, Aske og Trækulstumper som Omgivelserne oven og uden for. Hertil kom endvidere Klumper af

¹⁾ Niels Nielsen: Studier over Jernproduktionen i Jylland, 126. Rasmus Mortensen: Jysk Jærn, 168 (Jyske Saml. 5. Rk. IV 91—213.

Den første flade Grube minder meget om nogle tilsvarende Ildsteder, som Professor Gudmund Hatt 1935 fandt sammen med Oldtidsagre i Fogstrup i Nærheden af Silkeborg.²⁾ De var flade og lerforede, men ikke grubeformede. Den største var 3,5 m i Diameter og indtil 12 cm dyb, og heri var der anbragt et Lag Ler. En anden havde en Diameter paa ca. 1,25 m med et indtil 12 cm tykt Lerlag, to andre var endnu mindre. Med Undtagelse af den mindste, der kun var forsænket i Muldlaget, har man, da de blev anlagt, fjernet Muldjorden det paagældende Sted, gravet en flad Fordybning i Undergrundssandet og heri anbragt Lerlaget. Ganske det samme har været Tilfældet i Sdr. Vium, blot har man her gjort Fordybningen svagt kedelformet, saa den er blevet betydelig dybere i Midten.

Professor Hatt finder det ikke muligt at forklare de »flade, lerforede Ildsteder paa Fogstrup Hede anderledes end som Herder, hvor Jernmalmen har været underkastet en saa stor Ophedning, at der dannedes flydende Slagge«. — Rasmus Mortensen hævder derimod, at Ildstederne i Fogstrup ikke er Herder, men Risteanlæg. Mortensen mener, at Jernalderfolkene her til Lands først har ristet Myremalmen, før de gav sig i Lag med selve Reduktionsprocessen. Saadan har norske og svenske Bønder baaret sig ad i historisk Tid. Professor Hatt har imidlertid ogsaa taget den Mulighed i Betragtning, at disse Ildsteder var Risteanlæg, men har afvist den, da der til en Ristning ikke behøvedes saa høje Temperaturer, og da der findes saa mange Jernslagge paa Herderne, hvoraf en stor Del tilmed er fastbrændte i Lerfladen.

²⁾ Aarb. f. n. Oldkyndighed og Hist. 1936, 19 ff.

Mod dette fremfører Rasmus Mortensen, at disse Slagger er lette og netop fremkomne ved Ristningen, og »det omtalte Sand» og Lerlag i Baalene stammer sikkert fra Ristningen: nedfaldet Materiale, oprindeligt indeholdt i Myremalmen. Saaledes vil det netop falde — først Sandet, derefter Leret«. ³⁾)

Hertil maa jeg imidlertid sige, at saadan ligger det ikke. Lerlaget ligger nederst mod Undergrunden. Saa-
dan fandtes det i Fogstrup, og saadan fandtes det i Sdr. Vium paa de Steder i Gruben, hvor det brændte Lerlag laa paa sit oprindelige Leje. Rasmus Mortensen maa enten kun have tænkt paa den tredie Herd i Fogstrup, hvor det brændte Lag mest bestod af Sand, lidt lerblandet foroven, eller ogsaa maa Mortensen have opfattet det ildpaavirkede Undergrunds-
sand lige under Lerlaget som ikke værende Undergrundssand, men nedstyrtet Materiale. — En saadan Fejltagelse er ikke mulig, i hvert Fald ikke i Sdr. Vium og sikkert heller ikke i Fogstrup. Var det nedstyrtet Materiale, vilde det have dannet en ganske anderledes Grænse mod Undergrunden, og Grænsen mellem dette og Leret vilde ikke have været saa skarp. Jeg kan derfor ikke opfatte det flade, grubeformede Ildsted i Sdr. Vium som et Ristningsanlæg. Det maa være en Herd, en primitiv Jernudvindings-
ovn.

Forøvrigt stemmer Herden i Sdr. Vium endnu nøjere overens med en Type, der er fundet i Väster-
götland: en simpel lerforet Grube, ca. 1 m i Tvær-
maal og 40—50 cm dyb, som man ogsaa mener er en primitiv Jernudvindingsovn. ⁴⁾)

³⁾ Rasmus Mortensen: Jysk Jærn 176.

⁴⁾ John Nihlén: Studier rörande äldre järntillverkning, 56. 68.

Under Optagningen af den smeltede Masse har Lerforingen været udsat for Ødelæggelse, idet Malmen har brændt sig fast til Leret; dette er antagelig en af Grundene til, at Lerforingen i Sdr. Vium var saa uordentlig og ødelagt. Det askeblandede Lag og Sandet i Gruben maa være bragt ned i den, efter at den er tømt for Malm.

Den cylinderformede Grube er formodentlig en Jordovn. Disses Gennemsnitsdybde angiver Mortensen til at være ca. 70 cm og Diameteren 50 cm.

De mange smaa, skaalformede Slagger viser aabentbart, at der i Nærheden har været anbragt en Lergryde, hvor Udsmeltningens sidste Akt foregik. Men det lykkedes ikke at finde Gryden eller Dele af den.

Saaledes er her da Vidnesbyrd om tre forskellige Slags Jernudvindingsovne paa samme Plads. — Desværre lykkedes det ikke at finde Skaar eller lignende, som kunde tjene til en Datering. Men da Pladsen ligger saa tæt ved den tidligere fundne Smelteplads og Folkevandringstidshuset, er det vel sandsynligt, at det er i Folkevandringstiden, man her har »gjort Jern«.

BOGANMELDELSER

Det er Meningen i Aarbogen efterhaanden at omtale nyudkomne Bøger med lokalhistorisk Stof fra Amtet. Her nævnes de Bøger, der er kommen det sidste Aars Tid, for saa vidt jeg har Kendskab til dem.

Museumsforstander H. P. Hansen har i Serien »Danmarks Folkeminder« udgivet en stor smuk Bog: »Hyrdeliv paa Heden«. Det er en Bog, der har vakt megen Opsigt Landet over, især ved den sagkyndige og ædruelige Maade, hvorpaa den bedømmer Hyrdedrengens Kaar. Bogen, der er et Mosaikarbejde med utallige Smaatræk, som tilsammen giver et troværdigt, til Tider gribende Billede, af de smaa Hyrdedrenges Liv, koster i Boghandelen 7 Kr. 50 Øre; men ved at indmelde sig i Foreningen »Danmarks Folkeminder« faar man den og endnu en Bog for 4 Kr. 50 Øre. — Adresse: Det kgl. Bibliotek, København K.

Lærer Alfred Kaae: »Timgaard den røde«. Bogen begynder med en kort Skildring af den gamle Herregaard; men Hovedindholdet er en Række smaa Fortællinger, hvortil Stoffet er hentet fra Timgaard Birks Justitsprotokol. Det er dog ikke tørre Referater, tværtimod, Beretningerne fremtræder i livlig og farverig Form, og det er lykkedes Forfatteren at træffe det Vestjyske paa en Prik. Bogen, der er paa 96 store Sider, faas fra Forfatteren for 4 Kr. 50 Øre. — Adresse: Kronheden, Ulfborg.

Lærer Kaae har i en Bog »Fra Vedersø« samlet forskellige gamle Ting. Der er et Afladsbrev fra 1474, som giver en Forestilling om, hvorledes Afladshandelen virkede i et afsides vestjysk Sogn. Saa følger en Sognebeskrivelse fra 1638, det er en Indberetning fra Sognepræsten, den handler særlig om Naturforholdene. Bogens største Afsnit er Præsteindberetningen fra 1766, hvor Præsterne, Kirken, Sognet o. s. v. skildres ret udføreligt. Den faas i Boghandelen og koster 2 Kr.

En ikke helt almindelig Bog er Petrus Christensen: »To Slægtled«. Forfatteren er Grosserer i Viborg, men stammer fra Borbjerg Skole. Bogen er oprindeligt kommet som Artikler i Hol-

stebro Dagblad og fremtræder som Særtryk af disse Artikler. Hovedindholdet er Skildringer af Forhold og Personer i Børbjerg Sogn og forøvrigt paa Holstebroegnen for o. 70 Aar siden. Forfatteren fortæller løst og fast, og paa en meget fornøjelig Maade faar vi Besked om en Række Forhold i gamle Dage. Bogen faas i Boghandelen for 3 Kr. 50 Øre.

»Mindeskrift om Valgmenighedspræsten N. P. Chr. Nielsen i Bøvling«. Fhv. Friskolelærer Jørg. Jørgensen Borup, Bøvlingbjerg, har skrevet en Mindebog om Pastor Nielsen, Bøvling. Naar den for største Delen bestaar af Citater fra Bøger og Blade, skyldes det Frygt for, »at Billedet let kunde blive ensidigt berost og fortegnet«, naar Forfatteren skulde skrive om sin Ven og mangeaarige Medarbejder i Bøvling Valgmenighed. Men netop gennem alle disse Vidnesbyrd fra forskellige Sider træder Pastor Niensens Billede tydeligt frem; og samtidig faar vi Besked om kirkeligt Liv paa Lemvigegnen gennem 50 Aar. — Bogen faas i Boghandelen for 2 Kr. H. C. H.

HISTORISK SAMFUNDS VIRKSOMHED I 1941

Aarsmødet holdtes paa Højskolehjemmet i Holstebro den 16. Februar. Henved 100 Mennesker var kommet til Stede.

Formanden, Amtmand Karberg, udtalte Mindeord om afdøde Overlærer Aldal, og idet Forsamlingen rejste sig, sluttede han med et »Æret være hans Minde«.

Til Styrelsen genvalgtes de efter Tur afgaaende: Skolebestyrer J. Jørgensen Borup, Redaktør H. Lilholt og Lærer H. C. Hansen. I Stedet for Overlærer Aldal valgtes Lærer E. Jespersen, Vinding. Til Revisor genvalgtes pens. Lærer S. Leth-Danielsen.

Derefter holdt Professor P. Skautrup et med Lysbilleder og Lydplader illustreret Foredrag om Holstebroegnens Folkemaal, og Lærer E. Jespersen talte om Fattigplejen i gamle Dage.

Ved et efterfølgende Bestyrelsesmøde genvalgtes Amtmand Karberg til Formand og Redaktør Erlang til Næstformand. Til Kasserer og Sekretær valgtes Lærer Hansen. Til Redaktionsudvalget valgtes foruden Sekretæren Redaktør Erlang og Lærer Jespersen.

Sommermødet holdtes i Stadil den 8. Juni og havde samlet ca. 200 Deltagere. Det begyndte i Kirken, hvor Museumsinspektør ved Nationalmuseet V. Hermansen talte om Kirkens Historie. Derefter var der Lejlighed til en Tur til Søndervang, hvor Gaardens Ejer, Jeppe Jensen viste rundt og gav en Forfriskning til Deltagerne.

Mødet fortsattes i Forsamlingshuset, hvor Træhandler Peder Jensen fortalte gamle Minder om Stadil, og hvor Museumsinspektør Hermansen talte om danske Kirkebygninger.

Mødet var begunstiget af det herligste Sommervejr — og det havde, som Formanden sagde ved Afslutningen, været en udbytterig Dag.

H. C. H.

Alle Henvendelser til Historisk Samfund bedes sendt til Sekretæren; Adresse: Trabjerg Skole v. Holstebro.

NAVNE OG SAGLISTE

A

- Ahrendorff, Marie Elisabeth v.,
16, 22
Ankier, Fru v., f. Baronesse Juel
Rysensteen, 23

B

- Bang, Christopher til Tofthøj,
Gadbjerg, 133
Bang, Johan, 133
Bang, Karen, 133
Bang, Palle, Lensmand, 132
Bang, Splid, til Agersbæk i He,
130
»Bekvæmmelighedskirker«, 7
Bertelsen, Jens, Kapellan i Bøv-
ling, 45
Betleri, 144
Bhie, Peder Pedersen (den
yngre), Præst i Bøvling, 35
Bhie, Peder Pedersen (den æl-
dre), Præst i Bøvling, 35
Bhie, Peder Sørensen, Præst i
Bøvling, 33
Bille, Sophia Dorothea, 16, 17,
18
Blume, Peter Emil, Præst i Bøv-
ling, 49
Boje, Niels, Præst i Bøvling, 32
Borbjerg, 155
Borbjerg Mølle, 82
Borch, Laurids C., Præst i Lom-
borg, 127
Borup, Ernst J., Forstander, 16,
23
Borup, J. Jørgensen, Friskole-
lærer, 156
Brask, H., Degn i Tim, 145
Bredkær i Nøvling, 131
Brockdorff til Søndervang, 57 ff.
Bropenge, 75

- Brorson, Biskop, 9, 134 ff.
Brønstorff, Vilhelmine de, 16,
20
Busch, H. A. E., Præst i Bøv-
ling, 51
Bygningsmaade, Bøndergaard-
nes, 108
Bøvling, 5 ff.

C

- Christensen, Kjeld, Brogaard,
Sognefoged i Tim, 113, 145
Christensen, Niels, Præst i Snej-
bjerg, 130
Christensen, Petrus, Grosserer,
155.
Christensen, Stephan V., Bor-
bjerg, 83

D

- Donnerup, Jørgen, Tiendekom-
missær, 27
Dreyer, Christian E., Præst i
Bøvling, 43
Drøjdal i Lomborg, 127

E

- Ejsing, 134
Ellung, Landinspektør i Hjer-
ting, 98

F

- Fabricius, Hans, Præst i Bøv-
ling, 39
Folkedragter, 107
Frederik (VI), Kronprins, 58
Friedenreich, Chr. D., Tim-
gaard, 106
Fuglede, Hans, Præst i Bøv-
ling, 38
Færgefart ved Stadil Kirke, 76

G

Gabel, C. C., Stiftamtmand, 136
 Gjødstrup, C. C., Præst i Bøvling, 31
 Gregersen, Knud, Ridefoged, 14
 Grønlund, Peter, Birkedommer, 97

H

Hammerum Herredsting, 130 ff.
 Hansen, Amtmand, 75
 Hansen, H. P., Museumsforstander, 155
 Harpøth-Slægten, 84 ff.
 Hatt, Gudmund, Professor, 152
 Hersleb, Biskop, 135
 Hjorth, V. P. A. R., Præst i Bøvling, 53
 Hodsager, 104
 Holm, Jens P., Degn i Fly, 80
 Hygom, Peder J., Biskop, 136
 Hygum, Timgaard, 106
 Hyrdeliv, 155

I

Iris og Hebe, Tidsskrift, 113

J

Jensen, Hans, Præst i Bøvling, 30
 Jensen, Niels C., Sognefoged i Oddum, 142
 Jernudvinding, 149 ff.
 Jessen, Jes Anton, Kapellan i Bøvling, 46
 Juel Rysensteenske Familie, 9 ff., 38
 Jørgensen, Frands, Underskriver paa Rysensten, 25

K

Kaae, Alfred, Lærer, 155
 Kall, A., Professor, 100
 Kirk, Ole, 56, 77
 Kjerulf, Professor, 100
 Kjølhede, P., Biskop i Amerika, 45
 Kolby, Jeppe Christensen, Stænderdeputeret, 77
 Kovstrup i Rind, 133

Kragelund, Peder, Biskop i Ribe, 33
 Krigen 1864, 71
 Kvindevad i Sinding, 131
 Kærgaard i Seding, 126 f.
 Kølhede i Bøvling, 26

L

Larsen, Thøger, Digter, 2
 Lassen, J., Præst i Tim, 145
 Lauridsen, Jens, Sognefoged i Egvad, 142
 Lauridsen, Hans, Kærgaard i Seding, 126 f.
 Lehmann, Orla, 55

M

Maaltider, 108
 Maarbjerg, Jens, Lægprædikant, 134
 Mohrsen, Christine Dorothea, 16
 Mortensen, Rasmus, Lærer, 152
 Mygind, Hans Jakob, Præst i Bøvling, 49
 Mølgaard i Tim, 110
 Møller, C., Lærer i Borbjerg, 83
 Mørch, Mads, Herredsdommer, 127

N

Nielsen, Karl, Kapellan i Bøvling, 46
 Nielsen, N. P. C., Valgmenighedspræst, 156
 Norn, Bygningsinspektør, 5
 Nybo i Nøvling, 131
 Nyerup, R., Professor, 98, 100, 101
 Nødskov, Chr J., Degn i Idum, 93
 Nødskov, Poul Mathias, Forfatter, 73, 93 ff.
 Nøvlingskov i Nøvling, 132

O

Oldtidsagre, 152
 Olufsen, Per, Herredsfoged, 130
 Orloff, »klog Mand«, 95
 Ostenfeldt, Thøger, Degn i Brøndum-Hvidbjerg, 81

P

Poulsen, Christen, Præst i Lom-
borg, 128

R

Rendtorff, T. J. C. G., Præst i
Bøvling, 52
Ribers, Kr., Komponist, 2
Rind, 133
Riise, Henrik, Bøvling, 8, 15
Ryssensteen, 9 ff.

S

Schlichtkrull, Præst i Stadil, 60
Schouboe, Janus, Præst i Bøv-
ling, 36
Sehested, Jens Th. til Holm-
gaard og Højris, 128
Sehested, N., Rydhave, 82
Sehsted, Claus, Lensmand paa
Riberhus, 128
Sevel, 80 ff.
Severinsen, P., Præst, 14
Sindal, Maren Jensdatter, Deg-
neenke i Idum, 99
Skoleforhold i Tim, 102
Skrivesand, 104
Skræppenborg, Peder Larsen, 47
Snuefeber (Influenza), 104
Stadil, 54 ff.
Stadil Bønder, 54 ff.
Stausholm, Jens, Forvalter,
Ramme, 136
Steenstrup, O. G. R., Præst i
Bøvling, 52
Stovstrup i Oddum, 140
Stubkjær, Anders, Indremis-
sionær, 47
Søgaard paa Holmsland, 93
Søndervang i Stadil, 57 ff.
Sønder Vium, 149

T

Tang, Peder, Ringkøbing, 96
Tang, Søren, Timgaard, 57, 94
ff., 143
Tarm, 140
Teglbrænding, 69
Teilmann, Andreas, Præst i Bøv-
ling, 41
Thomsen, Graves, Stadil, 58 ff.
Thorningslægten, 80 ff.
Tidensminde i Hjerm, 84
Tim, 59, 102 ff.
Timgaard, 143, 155
Tim Marked, 110
Tim Mølle, 73, 85
Toft, Christen, Stadil, 57 ff.

U

Ulstrup, Chr. A., Præst i Bøv-
ling, 30

V

Vedersø, 155
Veje, vestjyske, 74
Vestjysk Dialekt, 118 ff
(Den) Viborg Samler, Tids-
skrift, 112
Viftrup, Iver, Lægprædikant, 47
Vilsen, Las, Borgmester i Lem-
vig, 128
Voldbjerg i He, 97, 114 ff.

W

Wadgaard, Præst i Vandborg,
36
Wendelin, Provst i Staby, 98
Withe, Dorning v., 24
Wolfram, Viseforfatter, 42, 45

Ø

Østerhoved i Nøvling, 132

Regnskab for Ringkøbing Amts historiske Samfund for 1940.

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift.	Kr.	Ø.
Beholdning 1. Jan. 1940:			Foredragsmøder.....	280	00
I Sparekassen.....	2612	30	Forfatterhonorar.....	409	00
Overført fra 1939.....	183	82	Aarbogens Trykning og Hæftning.....	1327	00
Medlemsbidrag fra 739 Medlemmer....	2217	00	Billeder og Klichéer.....	171	70
Fra 45 Medl. af andre hist. Samfund..	67	50	Postpenge og Konvolutter.....	281	81
Efterbetalte Medlemsbidrag fra forr. Aar	18	00	Kundgørelser i Bladene.....	105	17
Statstilskud.....	155	00	Afgift til dansk hist. Fællesforening...	46	06
Tilskud fra Banker og Sparekasser:			Bogindkøb.....	44	75
Lemvig Bank.....	25		Sekretærens og Kassererens Løn.....	300	00
Lemvig Folkebank.....	20		Andre Udgifter.....	56	80
Holstebro Landmandsbank... ..	25		Beholdning 31. December 1940:		
Ringkøbing Bank.....	25		I Sparekassen.....	2609	19
Ringkøbing Landbobank.....	50		At overføre til 1941.....	374	98
Holstebro Bank.....	25				
Sparek. for Lemvig og Omegn	25				
Ringkøbing og Omegns Sparek.	25				
Holstebro Sparekasse.....	50				
Skjern Sparekasse.....	20				
Ulfborg Sparekasse.....	25				
	315	00			
Salg af Aarbøger (især ældre).....	142	24			
Salg af Sanghæfter.....	23	25			
Godtgjorte Portoudgifter.....	173	90			
Indvundne Renter.....	98	45			
	6006	46		6006	46

Trabjerg Skole, 5. Februar 1941.

H. C. Hansen,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret af undertegnede; Kassebogen er sammenholdt med Bilagene, Kassebeholdningen er forevist, og iøvrigt er intet fundet at bemærke.

Holstebro, 6. Februar 1941.

S. Leth Danielsen.

A. Kr. Kjeldahl.